

Գրիգոր Տաթևացի Մեկնութիւն Առակաց Սողոմոնի

Գրիգորի աշակերտի եռամեծին Յոհաննու Որոտնեցոյ եւ քաջ դիտապետի համառօտ հաւաքումն յԱռակաց Գրոցն Սողոմոնի ի լուսաւոր բանից մեծին Ներսիսի: Օգնեայ Հոգիդ Սուրբ Աստուած ճշմարիտ:

Հարցումն. Ջի՞նչ է, որ Սողոմոն եւ մարգարէքն եւ Տէրն յԱւետարանին առակաւ խօսէր:

Պատասխանի. Վասն երից: Նախ, զի առակն պիտանի է բանին եւ վկայ հաստատութեան: Երկրորդ, զի սիրելեացն յայտնի է առակն եւ յօտարաց եւ յանարժանիցն՝ ծածկեալ ըստ այնմ. լսելով լուիցեն եւ մի իմասցին եւ այլն (Ես 6.9): Երրորդ, զի որպէս ի հայելն երեւելեօք զաներեւոյթն իմանամք, այսպէս ի լսելն երեւելի օրինակաւ եւ բանին զաներեւոյթն իմանմք ի միտս: Ջի երեք է որոշումն բանին, այսինքն հասարակաց բան, առակաւոր բան, իմաստութեամբ բան: Արդ հասարակն է ամենայն մարդոյ, առակաւ՝ որն աշակերտաց եւ իմաստութեամբն՝ իմաստոնց:

Հարցումն. Ջի՞նչ է առակն եւ զինչ օրինակն:

Պատասխանի. Առակն բանին է, իսկ օրինակն՝ իրօք: Դարձեալ, առակն է ի գործն, որպէս ի սեռս առնելոյն եւ կրելոյն, իսկ օրինակն ի կերպն, որպէս ի քանակն եւ յորակն, որ առեալ է բաղդատութիւն:

Հարցումն. Վա՞սն էր Սաղմոսն եւ Առակս տամբ է չափեալ:

Պատասխանի. Սաղմոսն երգ է, վասն այն է չափեալ, իսկ Առակս խրատ է մանկանց. վասն այն է չափեալ եւ հեշտալուր: Այլ գիտելի է, զի ի չորս տրամատին իմացմունք Գրոց. է, որ բանքն յերկար եւ միտքն չափեալ, որպէս Մովսիսին, որ թանձրամիտ ժողովրդեանն խօսէր: Եւ է, որ բանքն չափեալ եւ միտքն յերկար, որպէս Յոբայն, Սաղմոսն եւ Երգ Երգոցն: Եւ է, որ բանքն եւ միտքն չափեալ, որպէս Առակս եւ Սիրաքն, զի խրատական են: Եւ է, որ բանքն եւ միտքն յերկար, որպէս Եսայի եւ այլ մարգարէքն: Եւ գիտելի է, զի երեք գիրք Սողոմոնի է խրատ երեք հասակի մարդոյ. Առակսն՝ տղայոց, Ժողովողն՝ երիտասարդաց, Երգ Երգոցն՝ ծերունեաց: Դարձեալ, Առակս ուսուցանէ մեզ զբարոյական առաքինութիւնս, եւ ժողովողն՝ զստացականս եւ Երգ Երգոցն՝ զաստուածայինս: Դարձեալ, Առակսն է արտաքին սրահն, եւ միւսն՝ Սրբութիւն եւ Երգ Երգոցն՝ Սրբութիւն Սրբոցն: Եւ դարձեալ, Առական զամբ յիմաստութիւն հաւատոյն, եւ ունայնութեամբն աշխարհի՝ առ յոյսն երկնաւոր եւ Երգ Երգոցովն՝ առ անախտ սէրն Աստուծոյ, որ լրումն է ամենայնի: Ջի առ ոտն կոխեալ զկամս մարմնոյ եւ հեռացեալ յաշխարհէ, ապա ժամանենք ի սուրբ սրտէ սիրել զԱստուած:

Հարցումն. Ջի՞նչ է իմաստութիւն, որ ասէ. ճանաչել զիմաստութիւն (Առ 1.1):

Պատասխանի. Իմաստութեան անունն ի բազում տեսակս բացատրի եւ որ ի սոցանէ՝ մտացն է ներգործութիւն քննութեան եւ ոչ զգայարանաց: Նախ ասի իմաստութիւն նոցա, որ զբնութիւն էիցս քննեցին, այսինքն երկնի եւ երկրի, որպէս իմաստունքն յունաց: Երկրորդ, ասի իմաստութիւն զանազան արուեստիցն գիւտք, ըստ այնմ. ո՞ր ետ կանանց իմաստութիւն նկարակերտութեան (Յովբ 38.36): Երրորդ, ասի իմաստութիւն բնական բանականութեան, որք բանիցն տեղեկացեալ ընտրեն զստոյզն ի ստոյն: Չորրորդ, կատարեալ եւ անհամեմատ իմաստութիւն աստուածային լուսովն հայիլ առ հոգեւոր եւ իմանալի կեանսն, ի բաց մերկանալ զմարմնականսն եւ առ նա ունել զսէրն: Ջայս իմացումս Տէրն հաւատ անուանէ եւ աւետարանիչն Յովհաննէս լոյս, իսկ աս՝ իմաստութիւն:

Հարցումն. Ջի՞նչ է հանձարն:

Պատասխանի. Հանձարն կարծիք է կապեալ ընդ ուղիղ խորհրդոյ: Եւ ստուգաբանի. հանձար, այսինքն անհնար է ոչ լինելն, այլ ամենայն հարկիւ լինելոց է: Եւ հանձար ասի, զի յապայն ունի կատարումն, որպէս մահն, զի անձար է եւ հարկիւ պատահի: Այլ անհանձարքն հասակաւ եւ իմաստութեամբ նշկահեն զխրատ մահուն եւ հանդերձեալ աւուրն, վասն զի դեռ այս օր ոչ է ըմբռնեալ: Իսկ որք ունին զխորհուրդն ուղիղ, իմանան թէ է Աստուած, է եւ

երկնաւոր եւ յաւիտենական կեանք եւ է յետ մահու յարութիւն, է եւ հատուցումն բարի եւ չար գործոց: Իսկ կարծիք ասի, զի ոչ տեսանի զգայարանօք, որպէս լոյս արեգական եւ ձեւք նիւթոց եւ տեսակք գոյից:

Հարցումն. Ջի՞նչ է ընդունել զդարձուածս բանից (Առ 1.3):

Պատասխանի. Դարձուածն բանիցն պատասխանին է, այսինքն զինչ է պարտ աշակերտին. միայն լսել ի խրատողէն եւ դիրահաւան լինել, որպէս Եւայ զխրատ օձին, այլ պարտ է դարձեալ հարցանել եւ քննութեամբ զստոյզն գիտել, որպէս կոյսն Մարիամ Աստուածածին: Ջի ընդ բանսն հրեշտակին խռովեցաւ, զի զայր ոչ գիտեմ, ասէ (Ղուկ 1.34), իսկ յընդունել զդարձուածս բանին ի հրեշտակէն, թէ գործ Աստուծոյ է եւ կամօք նորին, ապա հաւանեցաւ ի բազում օրինակաց տեսեալ որ եղեալ էին յառաջագոյն ի վեր, քան զքնութեան գործ: Նոյնպէս եւ դու, ով մանուկ, ասէ, յորժամ խրատողն քարոզէ քեզ թէ. մի խճողեր զորովայնդ, մի զգեստիւք պճներ, մի ցանկար օտար գեղոյ. յայնժամ դու մի պահեր զմիտքդ ի տարակոյս թէ. ընդէ՞ր ոչ ուտեմ, եւ ոչ զարդարիմ, եւ ոչ ցանկամ, յորժամ բնութիւնս պահանջէ, եւ մի այդու նշկահել զբան խրատողին: Այլ զի՞նչ. հարց ի նմանէ զպատճառն, թե վա՞սն էր հրամայես զայս, եւ նա կարող է ի դարձուած բանիցն ճշմարիտ արդարութիւն ի քեզ ուղղել, այսինքն, թէ յորժամ կերակրիս սակաւ, միտքդ սուրբ մնայ, եւ փոխանակ զգեստու լուսեղէնն է քեզ պատրաստեալ, եւ փոխանակ ամսաւոր ցանկութեան Քրիստոս բնակէ ի քեզ: Ապա հաւանիս թե այս գերագոյն է քան զայն, եւ ուղղես ի քեզ զարդարութիւն:

Հարցումն. Ջի՞նչ է ոմն յիմաստնոցն արտաքին թէ իմաստասիրի հոգին միայն անմահ է:

Պատասխանի. Այսինքն է, զի առանց վարժի եւ կրթութեան ոչ ստացեալ լինի առաքինութիւն, որով ապրի հոգին յաւիտեանս:

Հարցումն. Վա՞սն էր, որ հանձարեղն իցէ, զառաջնորդութիւն ստացի (Առ 1.5):

Պատասխանի. Վասն չորս պատճառի: Նախ, զի զասացեալ բանս կարեն գործով ցուցանել եւ օրինակ բարեաց լինել: Երկրորդ, զի զայս բերցեն ի հաւանութիւն հանձարովն իւրեանց, ողբանօք կամ սաստի: Երրորդ, զի զդատաստանն ըստ պատշաճի արասցեն: Չորրորդ, զի ի միտ առջէ զառակս եւ զբանս խորինս, զճառս իմաստնոց, եւ զառակս նոցա, որպէս ասէ հետակայս: Եւ գիտելի է, զի յուսումն խրատելոց տասն ազգ շահ օգտութեան յայտնեաց Սողոմոն: Նախ, որ ասէ. ճանաչել զիմաստութիւն եւ զխրատ: Երկրորդ, իմանալ զհանձար: Երրորդ, ուսանիլ զդարձուածս բանից: Չորրորդ, իմանալ ճշմարիտ արդարութիւն: Հինգերորդ, ուղղել զիրաւունս գործով: Վեցերորդ, խորագետ լինել, այսինքն զհեռաւորն գիտել: Եօթներորդ, զմիտս եւ զհանձարս ստացականս: Ութերորդ, իմաստունն իմաստնագոյն լիցի: Իններորդ, հանձարովն առաջնորդ լիցի: Տասներորդ, ի միտ առջէ զբնաս առակաց եւ զճառս խորինս իմաստնոց:

Ահա սոքա ամենեքեան ի վարդապետէն լինի օգուտ աշակերտացն:

Վասն երկիւղի հարցումն. Որո՞վ զանազանի երկիւղ ծառայական եւ երկիւղ որդիական:

Պատասխանի. Երկիւղ ծառայականն հայի ի պատիժն վասն մեղացն, իսկ որդիականն երկիւղ ի պատկառանքն երեսաց: Դարձեալ, որդիականն երկիւղ հայի ի սկիզբն մեղաց, իսկ ծառայականն՝ ի կատարածն վասն տանջանաց: Դարձեալ, երկիւղ ծառայականն բաղդատի առ հաւատն, երկիւղ վարձկականն՝ առ յոյսն, եւ երկիւղ որդիականն՝ առ սէրն: Եւ սոքա ամենեքեան բարի երկիւղ կոչին: Այլ է վատթար եւ չար երկիւղ, այն որ պահ են ի սնոտիս եւ անդ երկիցեն, ուր ոչ գոյ երկիւղ: Այն, որ երկեայ ասէ եւ թաքուցի զքանքարն (Մատթ 25.25): Այսպիսի վատթար երկիւղս է ընդ յուսահատութեան եւ թուլութեան լծեալ, որպէս բարի երկիւղն ընդ արիութեան եւ ընդ յուսոյ: Եւ յուսահատն եւ թոյլն՝ վատթարութիւնք նմին:

Հարցումն. Ջի՞նչ է. լուր որդեակ խրատու հօր քո եւ մի մերժեր զօրէնս մօր քո (Առ 1.8):

Պատասխանի. Հայր մեր զԱստուած է իմանալ, որ ծնաւ զմեզ ի յոյսն կենդանի, եւ նա խրատէ զմեզ բազում դաստիարակօք, որ կան յեկեղեցի, այսինքն գրովք սրբովք եւ վարդապետիւք: Իսկ մայր մեր է նոյն ինքն Եկեղեցի, ըստ առաքելոյ, վերինն Երուսաղեմ ազատն, որ է մայր մեր ամենեցուն (Գաղ

4.26): Իսկ սա օրէնք դնէ ի ձեռն հայրապետացն, որք են անդրանիկք զաւակք կրտսեր որդոցս: Պսակ շնորհաց ի գլուխս թագակցելն է ընդ Քրիստոսի ըստ այնմ. չենք ծառայ, այլ որդի, ժառանգ Աստուծոյ եւ ժառանգակից Քրիստոսի (Հռ 8.17): Չայս շնորհէ մեզ Հայրն երկնաւոր ըստ Եսայեայ. ընկալջիք զթագն վայելչութեան ի ձեռանէ Տեառն (Ես 61.3): Իսկ մանեակ ոսկին, որ է լանջագեղ կամարն, անապական կենաց յոյսն է հաստատեալ ի սիրտս մեր զոր ետ մեզ մայրս մեր սուրբ Եկեղեցի: Չի անապական է բնութիւն ոսկոյն:

Հարցումն. Չի՞նչ է ասելն. իմաստութիւն յելս ճանապարհաց գովի (Առ 1.20):

Պատասխանի. Այս է. նախ իմացեալ լինի զառ ի Քրիստոս իմաստութեան, ըստ այնմ. Քրիստոս Աստուծոյ զօրութիւն եւ իմաստութիւն (Ա Կոր 1.24): Որ ել ի Հօր է, ճանապարհորդեաց առ մեզ մարդեղութեամբն, եւ ի հրապարակս քարոզեաց յայտնապէս զաստուածապաշտութեան ծանօթութիւն: Դարձեալ իմաստութիւն է նախ առաջին. իմանալ զԱստուած, թէ է Աստուած: Երկրորդ, եթէ տայ բարեացն հանգիստ եւ չարեացն տանջանս: Երրորդ, զի գնոյն խոկայ միշտ եւ վասն պատժոյն երկնիչի եւ վասն հանգստեան սիրէ զԱստուած: Չորրորդ, իմանալ թէ օրենքս, որ յԱստուծոյ տուան, օգնական են բնութեանս եւ ի հրաժարելեացն փախչել եւ զյանձնառականսն կատարել: Իսկ որ ունին զայս իմաստութիւնս յինքեանս, զովին յԱստուծոյ, ի հրեշտակաց եւ ի մարդկանէ: յԱստուծոյ գովին որպէս Յոբ, ի հրեշտակաց՝ որպէս Դանիէլ, ի մարդկանէ՝ որպէս ամենայն սուրբք: Իսկ ճանապարհ է ընթացք աստի կենացս ի ծննդենէ մինչեւ ի կէտ մահուանն: Դարձեալ ճանապարհ է պարզաբար իմացեալ, որպէս այն, որ ողորմի, ողորմութիւն գտցէ, հեզ լինի, զի ժառանգեսցէ զերկիր (Սաղմ 36.11) եւ այլն:

Հարցումն. Չի՞նչ է ասելն իբրեւ զմրիկ զայցէ վախճանն ձեր (Առ 1.27):

Պատասխանի. Չօրհասական մահն ի մրիկ առակէ ըստ եօթն յատկութեանց նորին: Նախ, զի մրիկն յանկարծակի է, եւ զմահու օրն ոչ գիտեք: Երկրորդ, ի վերուստ բախտ, եւ յԱստուծոյ է հրաման մահուն: Երրորդ, ուժգին է մրիկն եւ ցասմամբ է տարածամ մահն: Չորրորդ, պտուտեալ շրջի, եւ ի մահուն ոչ կարէ փախչիլ: Հինգերորդ, թանձրանայ մրիկն, եւ խաւար ածէ մահն եւ մութն: Վեցերորդ, կործանող է մրիկն, եւ մահն սուզէ զմարմինն ի գերեզման: Եօթներորդ, ի բացեայ ձգէ մրիկն, եւ մահն զհոգին ձգէ ակամայ ի հանդերձեալն:

Հարցումն. Չի՞նչ է որ ասէ յառակսն. յաւուր սատակման ձերոյ թէ կարդայցէք առ իս, եւ ես ոչ լսիցեմ ձեզ (Առ 1.28): Եւ Տէրն ի յառակ տնտեսին, եթող ի պարտուցն (Ղուկ 16.8): Եւ այրոյն ի ժտելն տայ զնկանակն (Մատթ 15.28): Եւ մարգարէն ասէ. կարդասցես առ իս յաւուր նեղութեան քո եւ ես փրկեցից զքեզ (Սաղմ 80.8):

Պատասխանի. Ոչ են ընդդէմ միմեանց ի միոյ Հոգւոյ խօսեցեալ առակն եւ Աւետարանն եւ մարգարէն: Նախ, այսպէս իմանամք, եթէ առակն երիս դնէ զպատիժ չարեաց: Նախ, նեղութիւն ի դատաւորաց մարմնոյ: Երկրորդ, կործանումն ի մրիկ մահու: Երրորդ, սատակումն անվախճան հրոյն, որ ասէ. երթայք անիծեալք ի հուրն յաւիտենից (Մատթ 25.41) եւ ճշմարտապէս փակի անդ դուռն, որպէս յիմար կուսանացն (Մատթ 11.24): Երկրորդ, ասեմք եթէ սպառնական է բանս, որպէս ծիծաղել ասաց ընդ կորուստն: Եւ աստ թէ ոչ լսեմ ձեզ: Եւ Տէրն. դիւրագոյն լիցի Սողոմոնացոց ասէր, քան քաղաքին, որ ոչ լսեն այժմ ձեզ (Մատթ 11.24): Երրորդ, ասեմք, թէ ոչ լսել վասն մարմնաւոր մահուան ասէ, որպէս Աքար մեղայ ասելով ոչ գերծաւ (Յեսու 7.20): Այլ Տէրն զղջացելոյն ներէ զձեզ մինչեւ յետին շունչն որպէս աւագակին (Ղուկ 23.43): Չորրորդ, Սողոմոն ըստ հնոյ օրինացն ասէ, եւ Տէրն ըստ նորոյս շնորհաց: Հինգերորդ, Սողոմոն ի կշիռ արդարութեան ակնարկէ, եւ Տէրն ի կշիռ ողորմութեան Աստուծոյ: Վեցերորդ, այլ է մահ ամբարշտաց եւ չարաց զոր առակն ասէ, եւ այլ՝ հաւատացեալ եւ մեղաւորաց, որոց ների զղջացելոյն ըստ դաւանութեան: Ուստի յայտ է, զի Տէրն երիս նկանակս ետ զդաւանութիւն սրբոյ Երրորդութեան (Ղուկ 11.5): Եօթներորդ, ըստ որակութեան զղջման: Չի ոմն ունի զմեղս կամաւոր ի կեանս, եւ զղջումն ակամայ ի մահուն. յիրաւի ոչ լսէ: Եւ ոմն ակամայ զմեղս եւ զղջումն կամաւոր. յիրաւի ներեսցի նմա, որպէս անիրաւ տնտեսին: Եւ ոչ միայն այս: Այլեւ կատարեալ զղջումն փրկէ ի մահուն որպէս յայտ է յԵզեկեայ (Ես 38.5) եւ ի Նինուեացիքն (Յովնան 3.10): Ութերորդ, կրկին է պատուհասն Աստուծոյ, այսինքն խրատ եւ վրէժ: Եւ է խրատն որդւոց եւ սիրելեաց, զի զոր սիրէ Տէր,

խրատն (Բ Օրին 8.5, Եբր 12.6) եւ այլն, եւ վրէժն՝ օտարաց եւ ատելեաց: Եւ խրատն հանգի առ ներումն եւ ողորմութիւն, վասն որոյ լսէ Աստուած եւ փրկէ, եւ վրէժն՝ ի բարկութիւն, սրտմտութիւն, վասն որոյ ոչ լսէ Աստուած, զի է ձեր աղաղակել եւ ինձ ոչ լսել ասէ (Առ 1.28):

Իններորդ, կրկին մասն է խրատուն, այսինքն սպառնալիքն եւ գործն. եւ է սպառնալիքն բանիւ, զոր բերէին մարգարէքն Իսրայէլի եւ գործն արդեամբ, զոր բերէին գերիչքն նոցին: Եւ դարձեալ, սպառնալիքն է յայսմ կենցաղոյս, յորում լսէ Աստուած եւ գործն է հանդերձելոյն, զոր ոչ լսէ, զի անցեալ է ժամանակն եւ անօգուտ է աղաղակելն: Մանաւանդ առաւել յայտնի է բանս ի զոջմանէ: Ջի յերեք տեղոջ է զոջումն: Նախ, յորժամ ոք ապաշխարէ զմեղս: Երկրորդ, յորժամ մերձի ի վախճան: Երրորդ, յետ վախճանի ի զոջումն մեղաց եկեցցեն, ասէ Սողոմոն (Առ 2.19): Արդ առաջին զոջումն կատարեալ է եւ կամաւ, եւ վերջինն անկատար եւ ակամայ, վասն որոյ ներումն ոչ գտանեն: Իսկ միջինն, որ է մերձ ի մահ, է որ կամաւ է, եւ է որ ակամայ վասն տանջանաց մահուն, ըստ որում կամաւ է, ներելի է, եւ ակամայն՝ ոչ: Իսկ վասն տնտեսին գիտելի է, զի ձիթոյն զկէսն շնորհեաց, եւ ցորենոյն՝ զմի մասն ի հնգիցն (Ղուկ 16.6): Այս է, զի մեղք մտաւոր դիւրաւ քաւի դիւրասահ զոլով, քան զմարմնաւորն, որ հինգ զգայութեամբ գործի: Այլեւ յետ մկրտութեան յանցանելէն դիւրաւ ների, քան ի հաղորդութեան մարմնոյն Քրիստոսի: Եւ ծանիր վասն գործոց մեղացն, զի ունակութեամբ ի մեզ է, եւ յիշատակն յարդարութիւն Աստուծոյ, եւ պատիժն՝ ի տանջանքն գեհենին: Եւ քաւի մեղքն զոջմամբ սրտի, խոստովանութեամբ բերանոյ եւ հատուցմամբ գործոյ: Արդ զոջումն մեր քաւէ գլխումն, զի ի զոջանալն մեր թողու Աստուած զմեղս, եւ խոստովանիլն թողու զունակութիւն ի մեզ եւ փոխարէն ապաշխարանք լուծանէ զտանջանքն դժոխոցն: Ապա եւ թողու տնտեսին մասնաւորակի պատիժն է իմանալ եւ ոչ միայն ունակութիւն եւ յիշումն մեղաց: Այսքան առ այս:

Հարցումն. Չի՞նչ է ասելն ամենուրեք որդեակ եւ ոչ որդի:

Պատասխանի. Վասն չորս պատճառի: Նախ, զի գորովական է, որք լսեն զխրատն: Երկրորդ, նշանակէ զմանուկն հասակաւ եւ իմաստութեամբ: Երրորդ, զի ամեն սէրիցն է կոչումն որպէս եւ զաւակ: Չորրորդ, զշնորհօք որդիսն, որք խրատոյ եւ հոգւոյ են որդիք, եթէ զպատգամս Աստուծոյ խօսի եւ եթէ ինքն խրատն:

Հարցումն. Չի՞նչ է որդեակ ընկալեալ զպատգամու, ծածկեցես ի քեզ (Առ 2.1):

Պատասխանի. Այն իսկ է, զոր եւ Տէրն ասէ. թէ ողորմութիւն առնես եւ թէ աղօթք եւ թէ պահք, մի ի ցոյցս մարդկան, այլ Հօրն քում ի ծածուկ եւ նա հատուցէ քեզ յայտնապէս (Մատթ 6.4): Նոյնպէս եւ սա կամի զաշակերտս ի մարդահաճութենէ հեռացուցանել:

Հարցումն. Չի՞նչ է. ոհ՝ որոց թողեալ զճանապարհս ուղիղս, զնալ ընդ ճանապարհս խաւարինս (Առ 2.13):

Պատասխանի. Ջոհ բառս ի վերայ այն իրոցն կոչենք, որ ի ձգտելն հասանենք, դառնամք եւ ապաշաւենք ընդ տոյժն: Նոյնպէս եւ սա դարձուցանէ զբանն յաջեացն ի ծախսն: Եվ զի ոչ լսեն, ապաշաւէ զկորուստ նոցա: Չոր օրինակ լուսաւոր այրի տեսանելն զկոյր ի վախս քարանձաւաց ընթացեալ. ձայնէ առ նա ի յետս դառնալ, եւ նա ի չլսելն կորնչի. ոչ թէ ակամայ կորեաւ, այլ կամաւ, զի գիտէր զիւր ճանապարհն ուղիղ եւ ձայնողին ոչ հաւատայր: Նոյնպէս եւ չարքն, որք ի խաւար կենցաղոյս ընթանան կարծելով զայս միայն բարի, եւ այլ կենաց ոչ հաւատան: Վասն այն ոչ լսեն քարոզողի եւ ոչ դառնան ի մեղաց: Բայց գիտելի է, զի ամէն խրատական բան յերկուս որոշմունս բացատրի, այսինքն ի լսողս եւ յարհամարհողս: Չայս եւ Տէրն նշանակեաց ասելով. առն միոջ էին երկու որդիք, ոմն լսեաց հօրն եւ ոմն ոչ լսեաց (Մատթ 21.28): Եւ դարձեալ, թէ ոք լսէ զբանս իմ եւ առնէ, նմանեսցի առն իմաստնոյ, եւ որ ոչն առնէ, նմանեսցի առն յիմարի (Մատթ 7.4): Նոյնպէս եւ սա զբանս խրատուց երբեմն լսողաց տայ ասելով. որդեակ մի գնար ի ճանապարհս չարեաց եւ մի խաբեսցեն զքեզ, եւ լէր իմաստուն եւ զայլն ամէն: Եւ երբեմն դարձուցանէ զբանն ի յարհամարհողս խրատուցն ասելով. թիւր են ճանապարք նոցա եւ կամակոր շաւիղք նոցա (Առ 2.15) եւ զայլն ամենայն:

Հարցումն. Չի՞նչ է. որոց թողեալ իցէ զուսումն մանկութեան եւ մոռացեալ զուխտն աստուածեղէն (Առ 2.17):

Պատասխանի. Մանկական հասակն ոչ ունի զփուշ մեղաց՝ զամենայն խրատ ընդունի եւ անմոռաց պահէ: Իսկ յորժամ ոչ վարժի խրատու ուսմամբ, ընդ աճել հասակին աճին եւ ախտք: Յայնժամ անձնիշխան կամօքն վերակացու լինի ախտին եւ այլ ոչ հաւանի աստուածային ուխտին եւ պատուիրանաց: Իսկ սա զիրէիցն ասէ ուխտ, որ ի պահելն զամենայն պատուիրանսն ասացաւ. օրհնեսցի ի անդաստան արջառ քո եւ ոչխար քո (Բ Օրին 7.13): Իսկ մեզ ուխտի ի Տեառնէ աւետիքն որ ասէ. Հայր իմ ուխտեաց ինձ զարքայութիւն եւ ես ուխտեմ ձեզ, զի բազմեսցիք (Ղուկ 22.29): Իսկ զայս ուխտ անմոռաց պահեն, որք ի տղայութենէ Սուրբ Գրոց հետեւին ըստ այնմ, որ գրէ առաքեալն աշակերտին, եթէ ի մանկութենէ զԳիրս Սուրբս գիտես, որք կարող են հաստատել զքեզ (Բ Տին 3.13):

Հարցումն. Ջի՞նչ է, որ ասէ. Ոչ հասցեն նոքա ի տարեկանս կենդանութեան (Առ 2.19):

Պատասխանի. Վասն մեղաւորաց ասէ, որ ոչ հասանեն յանմահ կենացն վիճակս, այլ կոծին ի վերայ երկրի ըստ Աւետարանին, յորժամ տեսանեն զՔրիստոս փառօք ի յերկնից եկեալ եւ զարդարս ընդ առաջ վերացեալ (Մատթ 24.30): Եւ տարեկանն է ամ թողութեան եւ ազատութեան: Նոյնպէս եւ այն օրն արդարոցն: Եւ դարձեալ, յորժամ տարին բոլորի եւ յայնժամ իւրաքանչիւր բոյսք զկատարումն պտղոց առնեն, զոր պսակ տարուոջ անուանէ Դաւիթ (Մաղմ 64.12): Նոյնպէս եւ այն օր բոլորումն է շրջագահութեան կենցաղոյս եւ իւրաքանչիւր ոք ի մարդկանէ ըստ գործոց պսակաւն կատարեսցին:

Հարցումն. Ջի՞նչ է ասելն ողորմութիւն եւ հաւատք ի քէն մի պակասեսցին (Առ 3.3):

Պատասխանի. Ողորմութիւն ցաւակցութիւն է առ բնութենակիցսն: Եւ որ հաւատամբ այնմ, փոխարինաց ի Տեառնէն: Դարձեալ, հաւատք զաղօթքն ասէ ըստ այնմ. զոր ինչ խնդրիցէք հաւատովք յաղօթս, առնուցուք (Մատթ 21.22): Դարձեալ, այս երկու իրօք առաքինանայ մարդն: Ջի ողորմութեամբն ընտանենամբ սիրոյն, որ առ ընկերն եւ հաւատովքն սիրոյն, որ առ Աստուած:

Հարցումն. Ջի՞նչ է պատուեա զՏէր ի քոց արդար վաստակոց, եւ հան նմայ պտուղ ի քոց արդարութեան արմտեաց (Առ 3.9):

Պատասխանի. Ըստ կարգի բերէ զգործիական արդարութիւն: Ասաց նախ վասն հասարակաց ողորմութեան, թէ ողորմութիւն ի քէն մի պակասեսցի: Այժմ ասէ վասն ընծայից Աստուծոյ, որ է տասանորդն եւ երախայրիք պտղոցն, որպէս ասէր Յակոբ. եթէ տացես ինձ կերակուր եւ զգեստաց, տաց քեզ տասանորդս յամենայնէ (Ծննդ 28.20): Եւ յետոյ օրէնս եղ Աստուած Մովսիսիւ ժողովրդեան տալ զտասանորդսն: Եւ ի հեղգանալն նոցա Մաղաքիա մարգարէին. իցէ՞, թէ խաբիցէ մարդ զԱստուած եւ ի՞նչ խաբիցէ, զի ահա տասանորդն իմ առ ձեզ են եւ է այն յափշտակութիւն տանց ձերոց եւ մի զեղցէ երկին ի վերայ ձեր անձրել (Մաղ 3.8): Եւ տես, զի ասէ յարդար վաստակոց, զի զանհրաւն եւ զգրկեալն ոչ ընդունի, վասն զի վրէժխնդիր է զրկելոյն: Եւ ասէ, թէ ոչ ընդունեն ի ձեռաց ձերոց խունկս, զի ձեռք ձեր լի են արեամբ (Ես 1.3): Եւ դարձեալ. անհրաւն եթէ մատուցանիցէ ինձ պատարագ, այնպէս է, որպէս թէ զշուն ոք մորթիցէ (Ես 66.3) եւ թէ ուր պատուեն զՏէր, այսինքն ի տաճարն, եւ ի քահանայսն տան, զի որ զձեզ ընդունի, զիս ընդունի, ասէ Տէր (Մատթ 10.43): Եւ ի վերայ աժէ զփոխարեն տրոցն Աստուծոյ ոչ միայն առջապայ, այլեւ յաստիս ընդունել, զի լցցին, ասէ, շտեմարանք քո լիութեամբ ցորենոյ եւ հնձանք զինոյ առաւել եւս բխեսցեն (Առ 3.10), որպէս սարեփթացի կինն, զի պարտուեաց զքաղցն Եղիայի, որ էր այր Աստուծոյ, քան զորդոցն զկեանս, վասն որոյ լցաւ շտեմարանք նորա ալերով եւ իւղով (Գ Թագ 17.4):

Հարցումն. Ջի՞նչ է. երանելի է այր, որ եգիտ զիմաստութիւն եւ մահկանացու, որ ետես զհանճար (Առ 3.13):

Պատասխանի. Իմաստութիւն է Աստուած, որ մտաց իմացման է հաւատալի եւ ոչ զգալեացս է հասանելի: Իմաստութիւն է եւ Քրիստոս ըստ առաքելոյ. Աստուծոյ Հօր զօրութիւն եւ իմաստութիւն (Ա Կոր 1.14), զի նովաւ հաստատեցան ամենայն որ երեւին եւ որ ոչն երեւին (Կող 1.16): Իմաստութիւն է եւ Հոգին Սուրբ գոլով Աստուած իմանալի, իմաստութիւն եւ մխիթարիչ եւ ուսուցիչ մեզ, ըստ այնմ. նա ուսուցանէ եւ յիշեցուցանէ ձեզ զամենայն, որ ինչ ասացի ձեզ (Յովի 14.26): Իմաստութիւն է եւ երկնաւոր կենացն հաւատ եւ յոյս ըստ առաքելոյ. զվերինն խորհեցարուք ուր Քրիստոս նստի ընդ աջմէ Աստուծոյ

(Կող 3.2): Իմաստութիւն է եւ բարեաց գործոց խոկումն, եւ ընտրութիւն յուսով խոստմանն հատուցման: Իմաստութիւն է եւ տարերաց եւ ներշնչանակաց քննութիւն, որոց հելլենացիքն հետեւեցան. երանելիք են ասէ, որք թողուն զանցաւոր զկեանս եւ զսոսա գտանեն: Եւ այլ ինչ մեծագոյն գտանեն պատիւ, որ մարդ մահկանացու զանմահութեան արուեստս գտանէ, որ եւ սա իմաստութիւն է, զի ի կեանս յայս յուսով է անմահ եւ ի հանդերձեալն անմահութեան կենօք, որպէս ասէ առաքեալն. որպէս Ադամաւ ամենեքին մեռանին, նոյնպէս եւ Քրիստոսի ամենեքին կենդանացին իւրաքանչիւր յիւրում կարգի (Ա Կոր 15.22): Եւ կարգէ աստ տասն եղանակաւ գովութիւն իմաստութեան, որպէս յայտ է քննողաց:

Հարցումն Ջի՞նչ է ասելն. Աստուած իմաստութեամբ հիմունս արկ երկրի, պատրաստեաց գերկինս խորհրդով եւ հանձարով զանդունդս պատառեաց (Առ 3.19):

Պատասխանի. Քրիստոս է Աստուծոյ զօրութիւն եւ իմաստութիւն ըստ առաքելոյ. նովաւ ասէ արար զամենայն, որ երեւին եւ որ ոչն երեւին (Կող 1.16): Ըստ Յոհաննու. ամենայն ինչ նովաւ եղեւ (Յովի 1.3): Իսկ հիմունս երկրի ոչինչ իր զգալի է իմանալ ըստ ոմանց, այլ զզօրութիւն խնամոցն Աստուծոյ ըստ առաքելոյ. որ կրէ զամենայն բանիւ զօրութեան իւրոյ (Եբր 1.3): Եւ առ Յովք ասէր Աստուած. յե՞ր վերայ հաստատեցան ախք դորա (Յովք 36.6): Իսկ խորհուրդ զՀոգին Սուրբ ասէ ըստ Եսայեայ. Հոգի խորհրդոյ եւ զօրութեան պատրաստեաց, ասէ, գերկինս իմանալեացն բնակութիւն (Ես 10.2): Իսկ անդունդ զբաղմութիւն ջուրցն ասէ, որ ի վերայ երկրի էր, ըստ այնմ. խաւար ի վերայ անդնդոց, այսինքն օդն ի վերայ ջրոյն (Ծննդ 1.2): Իսկ պատառիլ ասէ, որ յերկրորդ օրն բաժանեցան ջուրքն ի ջուրց. կէսն ի վերոյ հաստատութեան, եւ կէսն ի ներքոյ ժողովեցան ի ժողովս եւ եղեն ծովս եւ ցամաքեցաւ երեսս երկրի (Ծննդ 1.6):

Հարցումն. Ջի՞նչ է. մի յապաղեր օգնել կարոտելոյն, յորժամ ձեռն հասիցես եւ մի ասիցես երթ եւ եկեսջիր, եւ վաղիւ տաց, զի չգիտես զինչ ծնանիցի քեզ վաղիւն (Առ 3.26):

Պատասխանի. Որ խոստանայ աղքատին տուրս ինչ եւ ոչ տայ, չորս իրօք մեղանչէ. առաջին, զի ասաց եւ ստեաց եւ եղեւ որդի ստութեան հօրն սատանայի (Յովի 8.44), երկրորդ, զի Աստուծոյ եղեւ սեղանակողոպուտ, զի յորժամ խոստացաւ, Աստուծոյ ետ գնոյն, եւ ի չտալն զԱստուած զրկեաց, երրորդ, զի աղքատն չարչարի յուսով, ըստ այնմ. յոյս յապաղեալ տանջէ զոգի, չորրորդ, զի յիւր վարձուց հատուցմանէն զրկեցաւ, այսինքն յողորմութենէն Աստուծոյ եւ արքայութենէն, ըստ այնմ. ողորմածացն է իմ արքայութիւն, եւ թէ ողորմածք զողորմութիւն գտցեն (Մատթ 5.7), եւ ոչ է պարտ առ վաղիւն ձգել զողորմութիւն, զի կամ դէւն զղջանալ տայ, ըստ այնմ՝ զայ դէւն եւ հանէ զբարի սերմանիսն ի մտացն (Մարկ 4.15) եւ կամ ի չարայուշ մարդկանէ խաբի: Եւ կամ հոգք աշխարհիս արգելուն. յայս միտս ասէ առաքեալ. արեգակն ի վերայ բարկութեան ձերոյ մի մտցէ (Եփ 4.26), զի մի մրրիկ տրտմութեան ի զիշերի առաւելասցի ի խորհուրդն:

Հարցումն. Ջի՞նչ է. որ ուտեն զկերակուրս ամբարշտութեան եւ զինեաւ անօրէնութեան արբենան (Առ 4.17):

Պատասխանի. Ջի կամ ի զրկանաց եւ յափշտակութեանց ուտեն եւ արբենան այնպիսիքն: Ղարձեալ, զի որպէս բարիքն ոչ միայն հացի կեան, այլ ամենայն բանիւ Աստուծոյ (Մատթ 4.4), սոյնպէս եւ չարեաց կերակուրն ամբարշտութիւն եւ մեղքն է: Իսկ զինի անօրէնութեան զայն ասէ, որ են ոմանք ի մեղս անկեալ մարմնով, այլ ստրջանան եւ ստգտանեն զինքեանս, վասն զի մասն բանականութեան ողջ է ի նմայ եւ ցասմամբ եւ ցանկութեամբ է խոտորեալ: Իսկ որք ոչ զղջանան ի մեղս, այլ իբրեւ զբարի գործեն, նոցա բանականութիւն է սխալեալ եւ շիջեալ է լոյս մտացն: Այնպիսին արբեալ է մեղօքն, որպէս այլուր ասէ. ոգիք ըմբռնեալք ի մեղս, ի մտաց եւս անկանին: Եւ Եսայի ասէ. վայ ձեզ, որ արբեալքդ էք եւ ոչ ի զինոյ եւ ոչ ի ցքոյ (Ես 29.9):

Հարցումն. Ջի՞նչ է ասել. ամենայն պահպանութեամբ պահեա զսիրտ քոյ, զի ի նոցանէ են ելք կենաց (Առ 4.23):

Պատասխանի. Սիրտ զիոգին ասէ, իսկ խռովութիւն սրտին լինի յերկուց պատճառաց. նախ, յարկածիցն սատանայի, եւ ի պէս պէս չար խորհրդոց ի ներքուստ, եւ ապա յարտաքուստ ի զգայարանն զայթակղի սիրտն: Ի

զգայարանց, որպէս Ղաւթին, զի ետես զԲերսաբէ եւ ցանկացաւ եւ կատարեաց զպորճնութիւն զոր յառաջ ոչ գայր ի միտն (Բ Թագ 11.4): Իսկ արկածք սատանայի ի խորհուրդն որպէս Յուդային, զի ախտ ազահութեան նախ անկաւ ի միտքն, եւ ապա զգայարանօքն մատնեաց: Յայս երկուց այստէս պահեա զսիրտ քո, զի ի սոցանէ են ելք կենաց, յայտ է, թէ ի մոլորութենէ սրտին է ի կենաց զրաւել: Ձի մեղքն մահ է, որպէս ասէ Յակոբոս. ցանկութիւն յղացեալ զմեղս ծնանի, եւ մեղքն կատարեալ զմահ ծնանի (Յակ 1.15): Իսկ զերծանիմք ի չար խորհրդոց սատանայական, խորհելով յօրէնս Տեառն եւ յարածամ աղօթելով ըստ այնմ. այս չար ոչ իւրք ելանէ, թէ ոչ պահօք եւ աղօթիք (Մատթ 17.20): Իսկ յարտաքին կրիցն, յորժամ ուղղեսցուք զհարաքանչիւր զգայարանս ի թիրութեանց, որպէս ասէ. աչք քո ուղիղ հայեսցին եւ արտեւանունք քո արդար ակնարեսցեն (Առ 4.25):

Հարցունմ. Ձի՞նչ է, մի յաջ խոտորիք եւ մի յահեակ (Առ 4.27):

Պատասխանի. Ամենայն բարութիւն զինչ եւ գործեսցէ ոք ի ցոյց մարդկան, յաջ խոտորումն է, որպէս այնք, որ յանկիւնս հրապարակաց կան յաղօթս եւ զողորմութիւնս առնելով փող հարկանեն առաջի (Մատթ 6.2), եւ որպէս խունկն Ոգիայի (Բ Մն 16.26) եւ պատարագն Սաւուղայ եւ զոհն Եփթայեայ (Ղատ 10.30): Իսկ յահեակ խոտորումն է շնութիւն, սպանութիւն, զողութիւն եւ այլն, որ յայտնապէս մեղք են: Այլ ընկալ ի Պօղոսէ զէնն արդարութեան, որ ասէ. վասն զինուն արդարութեան, որ ընդ աջմէն է եւ ընդ յահեկէն, փառօք եւ անարգութեամբ, զովութեամբ եւ պարսաւանօք (Բ Կոր 6.4): Եւ այն արդարութեան զինուքն յաղթահարես զթշնամին, որ երկու կողմամբ պատերազմի ընդ քեզ: Բայց զիտելի է, զի որպէս յաջ խոտորումն, որ է գործք բարիք ի ցոյցս մարդկան, ոչ է հաճոյ Աստուծոյ, այնպէս յընդդիմակէն ի ծախս խոտորելոցն է ինչ հաճելի, որ լինի ի փառս Աստուծոյ, որպէս Եղիայի սպանումն (Գ Թագ 18.31) եւ յովսէի պորճնկէլն (Ովսէ 1.2): Եւ բնաւին զինչ եւ իցէ, բարիք, որ ոչ է ի փառս Աստուծոյ, չար է:

Հարցունմ. Ձի՞նչ է ի փառս Աստուծոյ:

Պատասխանի. Այսինքն ի հաճոյսն Աստուծոյ կամ վասն փառացն Աստուծոյ, կամ զի յԱստուծոյ փառաւորեսցի:

Հարցունմ. Ձի՞նչ են պատճառք ատրջանալոյ ի մեղաց:

Պատասխանի Նախ, ծերութիւն, յորում սպառին ախտ ցանկութեան եւ ծանրանայ ստգտանքն ի մարդն: Երկրորդ, տկարութիւն մարմնոյն, յորում նուազի պարարտութիւն: Երրորդ, աղքատութիւն, յորում պակասութիւն է կերակրոց եւ ըմպելեաց, վասն որոյ ասէ. յետոյ զղջացես, յորժամ մաշեսցին ամդամք մարմնոյ քո (Առ 5.11), եւ չորրորդ պատճառ խափանելոյ ի մեղաց, յորժամ մարդ բանական մասամբն առ աստուածային սէրն հաղորդեսցի, եւ շնորհաց նորին լուսաւորեսցի: Յայնժամ ոչ կարէ հեշտութիւն մարմնական ցանկութեանց յաղթել նմայ, այլ յամենայնի յաղթող լիցի ինքն:

Հարցունմ. Ձի՞նչ է. արբ ջուր ի քոց ամանոց (Առ 5.11):

Պատասխանի. Վասն բազում պատճառի աման ջրոյ կոչէ զկինն: Առաջին, զի որպէս ծարաւեալն ջրովն, նոյնպէս այրն կնոջովն զովանայ ի բորբոք ջերմութենէն: Երկրորդ, զի ընդունի զցանկութիւն առն եւ բեղմնաւորեալ յինքեան պտղաբերէ զքաղցրութիւն սիրոյ զաւակացն ըստ Յովբայ. որպէս կաթն կթեցեր զիս եւ որպէս պանիր մածուցեր (Յովբ 10.10): Երրորդ, զի որպէս ամանն զպահեալն յինքեան ի ժամանակ պիտոյիցն տայ զօգուտն, նոյնպէս եւ կինն կրէ զմանուկն յինքն եւ տայ ի ժամ պիտոյացեալ ցուպ ծերութեան եւ աղքատութեան: Չորրորդ, զի որպէս ամանն հաւաքէ յինքն զարկեալն, նոյնպէս եւ կինն ժողովէ զինչս եւ զփարթամութիւն առն, որպէս ասէ. եթէ զնորայ սիրովն գայես, բազմապատիկ եղիցիս (Առ 5.19):

Հարցունմ. Վա՞սն էր բազմայրութիւն եւ բազմամուսնութիւն խոտեալ է ոչ միայն ի Գրոց Սրբոց, այլեւ ի բնական բարոյից, որպէս Յովսէփ հրաժարեաց ի կնոջն Պետափրեայ (Ծննդ 39.12), եւ Ռուբեն անարգեցաւ, որ ել յանկողինս հօրն (Ծննդ 35.22):

Պատասխանի. Նախ. զի զկապ սիրոյն, որով եղեն երկուքն ի մարմին մի, քակէ կինն յարմէ իւրմէ եւ կապէ ընդ այլ ոք, նոյնպէս եւ այրն ընդ այլ կին: Եւ ոչ ունին կամօք զսէրն առ միմեանս, այլ ի հարկէ, վասն որոյ Տէրն ոչ վասն այլ ախտի, թէ իցէ լեզուանի կամ գող, ոչ հրամայէ արծակել, բայց միայն վասն բանի պորճնութեան (Մատթ 5.32), զի ինքն զինքն արծակեաց յառնէ իւրմէ: Երկրորդ,

զի ոչ ճանաչեն որդիքն զհայրն իւրեանց: Երրորդ, զի եւ ոչ հայրն ունի զգութն ի վերայ որդոցն, զի կարծեօք է առ հարազատն: Չորրորդ, զի որ ստոյգ ժառանգն է հօրն՝ զրկի, եւ օտարն մտանէ ժառանգ: Հինգերորդ, զի ելին յաստուածային կանոնացն, որ մի այր եւ մի կին զուգեաց եւ ոչ բազմամուսնութիւն, որպէս նախնիքն մեր Ադամ եւ Եւայ, մանաւանդ յօրինացն, որ ասէ. մի շնար (Ելք 20.13), իսկ նոքա ընդդէմ Աստուծոյ մարտնչէին:

Հարցումն. Պոռնկութիւն վա՞սն էր է խոտելի Սուրբ Գրոց, զի լրումն է աստուածային օրինացն, որ ասէ. աճեցէք եւ բազմացարուք (Ծննդ 1.28):

Պատասխանի. Նախ գիտելի է, զի եդ Աստուած զհեշտ ցանկութիւն նիւթ սիրոյ առն եւ կնոջն վասն երկու պատճառի: Նախ, զի վասն այնմ ցանկութեան խոնարհեսցի այրն ի կինն, զի թէ ոչ էր, յայնպիսի գարշ տեղի եւ ի գործ ոչ մտանէր:

Երկրորդ, զի կինն տարցի զծանրութիւն երկանցն եւ զդժուարասնութիւն մանկանցն: Արդ եթէ վասն ցանկութեան մանկածնութիւն լինի, կամ վասն մանկածնութեան ցանկութիւն կատարի, զինչ եւ իցէ աճումն եւ բազմանալն լինի յաշխարհի: Իսկ պոռնկութիւն ընդդէմ է աստուածային օրինացն: Նախ, զի ծնունդսն խափանեն յայլեւայլ ախտիցն հոսելոյ:

Երկրորդ, զի տան զանձինս գարշ աղտեղութեանց ի հեշտ ցանկութիւնս եւ անյագապէս ի նոյն զօրանան:

Երրորդ, զի անմեղ երիտասարդսն ձգեն բորբոք ցանկութեամբն ի թակարդս սատանայի, որ է մահն յաւիտենից:

Չորրորդ, զի եւ գնա խափանեն ի մանկարարութեան պաշտամանէ ընդ վայր հոսելով զսերմն նորա:

Հինգերորդ, զի եւ զինչս եւ զվաստակս նորա ընդ նմին քարշեն եւ նա արբեալ մոլորութեամբն, առ ոչինչ համարի զկորուստ ընչիցն, վասն որոյ յիրաւի զգուշացուցանէ. մի հայիր ի կին չար (Առ 5.2), եւ առաքեալ ասէ. մի խաբիք, ոչ շունք, ոչ պոռնիկք զարքայութիւն Աստուծոյ ոչ ժառանգեն (Ա Կոր 6.9): Այս ըստ մարմնոյ: Իսկ հոգեւոր տեսութեամբ պատուական ամուսնութիւնք են, որք ամբողջ ունին զհաւատս առ Աստուած: Իսկ որք հերծուածս ինչ ունին եւ թերութիւն ի հաւատն, ծածուկ կամ յայտնի, այնպիսիքն շունք են եւ պոռնիկք, զորս հրաժարեցոյց առակաւս: Եւ մարգարէն ասէ. շնայր Երուսաղեմ եւ պոռնկէր Սամարիա:

Հարցումն. Զի՞նչ է ասելն. մի լինիր երաշխաւոր բարեկամին քո, զի մատնեցեր զքեզ թշնամեաց քոց (Առ 6.1):

Պատասխանի. Դիւրին է տեսութիւն. ասէ, շուտափոյթ մի լինիր բանիւք եւ կալ յերաշխիս, զի մի դու վճարեսցես զսակ պարտուց նորա: Այլ նախ ի նմանէ առ զդաշինս, եւ յորժամ կաս յերաշխի, փութացոյ գնա ի գործն: Իսկ ըստ հոգւոյ երաշխաւորք են առաջնորդք ժողովրդոց, եթէ հոգեւոր առաջնորդք, եւ եթէ մարմնաւոր իշխանք: Ասէ, մի կալ յերաշխիս նոցա եւ միջնորդ ընդ Աստուած եւ ընդ նոսա, ապա թէ ոչ ի կորուստն նոցա զարիւն նոցա ի ձեռաց քոց խնդրեցից, ասէ Աստուած մարգարէին (Եզե 3.18): Չայս եւ Տէրն արգելու իշխանաւոր լինել ասելով. մի նստիցիս յառաջին բարձին (Ղուկ 14.8) եւ մարգարէն. մեծութիւն թէ առիւ զայցէ, մի յօժարեսցին սիրտ ձեր (Սաղմ 41.11): Եւ Պօղոս ասէ. որ խնդրէ զմեծութիւն, անկանի ի փորձութիւն (Ա Տիմ 6.9): Յայս միտս եւ Սովսէս հրաժարէր. ես չեմ բաւական, զայլ ոք առ ի ձեռն (Ելք 4.10): Իսկ թէ ոք կացցէ առաջնորդ, եւ զայն եւս խրատէ. մի տար, ասէ, ի քուն աչաց քոց, եւ մի նինջ արտեւանաց նորա (Առ 6.4), այսինքն դու միշտ յուսուցանել պարապեա եւ զնոսա ի գործս բարիս հրաւիրեա: Չոր եւ Պօղոս ասէ. դու քարոզեա զբանն, եթէ զգոյշ կացէք հօտիդ, որոց եդ զձեզ տեսուչս: Եւ թէ. գերկեամ մի զցայգ եւ զցերեկ, ոչ դադարեցի զմի մի յուսուցանելոյ (Գործք 20.31):

Հարցումն. Զի՞նչ է. բորբոքէ զստութիւն վկայ անիրաւ եւ արկանէ դատաստան ի մէջ եղբարց (Առ 6.9):

Պատասխանի. Ստութեան հայր եւ աղբիւր զսատանայ լուաք ի Քրիստոսէ, եւ վասն այսորիկ արգել զդատարկաբանութիւն (Մատթ 12.36), զի մի յաւելցուք ի սուտն: Եւ ի յօրէնքն ասէ. մի սուտ վկայէր (Բ Օրին 5.20): Իսկ եթէ ոք մրցեսցի ընդդէմ հրամանացն Աստուծոյ եւ սուտ վկայեսցէ, թէ դատաւոր իցէ, որ թիրէ զդատաստանն եւ թէ այլ ոք, ասէ. ընդ ստութեան հօրն է եւ բաժին նորին, այսինքն հուրն յաւիտենից, որպէս ասէ Տէրն: Դարձեալ, դասք հերձուածողացն

սուտ վկայք եղեն տնօրինութեան Քրիստոսի եւ արկին հակառակութիւն ի մէջ քրիստոնէից, զոր եւ նոքա վիճակելոց են ընդ ստութեան հօրն:

Հարցումն. Չի՞նչ է պոռնկական դէմքն (Առ 7.10):

Պատասխանի. Առաջին. Ժողովական երեսքն: Երկրորդ. գունագեղեալ այտքն: Երրորդ. պաճուճագարդ հանդերձքն: Չորրորդ. քաղցրապատիր եւ շողոքորթ խօսք աղտեղութեանց: Հինգերորդ. լրբութիւն առանց ամօթոյ, որպէս ասէ. լրբենի երեսօք (Առ 7.13):

Հարցումն. Չի՞նչ է, որ ասէ աստ. ես որ զիսն սիրեն, սիրեմ եւ որք խնդրեն, գտցեն (Առ 8.17) եւ այլուր ի կաթողիկէքն ասէ. ոչ զի մեք սիրեցաք զԱստուած, այլ նա նախ սիրեաց զմեզ (Ա Յովի 4.10):

Պատասխանի. Չեն հակառակ միմեանց, զի անդ զհասարակ բարութենէն ասէ որ վասն իւր բարութեան ստեղծագործեաց զամենայն եւ զամենեցուն կամի զկեալն եւ ի գիտութիւն ճշմարտութեան զալ օրինօք եւ մարգարէիւք եւ քարոզչօք, որ եւ վասն ամենեցուն մեռաւ եւ յարեաւ: Իսկ աստ զիրաքանչիւր փրկելոցն ասէ ի ձեռն հաւանական բանին եւ կամացն, զի ոչ կամի զանձնիշխանութիւն բառնալ եւ բռնի ածել յուղղութիւն, այլ նախ ի մէնջ խնդրէ զսէրն եւ ապա ինքն սիրէ, վասն որոյ ասէ. նախ հաւատաց Աբրահամ յԱստուած եւ ապա համարեցաւ նմա արդարութիւն (Հռ4.3), եւ նախ ժողովուրդն աղաղակեաց առ Տէր եւ ապա Աստուած փրկեաց զնոսա, եւ Տէրն. նախ խնդրեցէք եւ ապա առնուցուք, հայցեցէք՞ եւ ապա գտցիք, բախեցէք եւ ապա բացցի ձեզ (Մատթ 7.7), եւ թէ կացէք յիս սիրով եւ նովին սիրովն ես ի ձեզ (Յովի 15.9): Դարձեալ, մին զկամաւ բարեգործութիւն ի մէնջ պահանջէ ըստ այնմ. եթէ որ զպատուիրանս իմ պահեսցէ, ես եւ Հայր իմ առ նա եկեսցուք եւ օթեանս (Յովի 14.21): Իսկ միւս բանն զօգնականութիւն Աստուծոյ յայտնէ ըստ այնմ. ոչ որ զայ առ իս, եթէ ոչ Հայրն իմ ձգեսցէ զնա առ իս (Յովի 6.44): Եւ ի սոցա երկոցունցս ապա լինի փրկութիւն, զի թէ մին պակաս է, անկատար է փրկութիւն: Եւ այս օրինակեցաւ յառաքեալն Պետրոս եւ ի մատնիչն Յուդայ, զի Պետրոս ունէր գլխարկութիւն միայն առանց շնորհացն Աստուծոյ, զի թուլացոյց Տէր զօգնութիւն իւր, զի մարդկային տկարութիւն յանդիմանեցի: Իսկ Յուդայ ունէր զխնամքն տիրական, այլ ոչ ունէր զկամացն հաւանումն: Վասն այնորիկ երկոքեան յանցեան, զոր յետոյ զղջմամբ բազում եւ շնորհօքն Քրիստոսի Պետրոս կանգնեցաւ ի գլորմանէն:

Հարցումն. Չի՞նչ է ասելն. մեծութիւն եւ փառք իմ են, լաւ է զիս ստանալ, քան զոսկի եւ քան զականս պատուականս (Առ 8.18):

Պատասխանի. Մեծութիւն կրկին լինի իմացեալ: Նախ, մեծութիւն մարմնական, զոր ասէ Դաւիթ. ահա մեղաւորք են եւ յաջողեալ է նոցա, կան եւ ունին զմեծութիւն աշխարհի (Սաղմ 72.12): Եւ Պօղոս ասէ. պատուեր տուր մեծատանց, որք են յաշխարհի, մի յուսալ ի մեծութիւն սնոտի, այլ մեծանալ գործովք բարութեան, զի թշուառական է այնպիսի մեծատունն, նախ, զի վայ ասէ մեծատանց, որք ընկալայք զմխիթարութիւն ձեր ի կեանս յայս (Դուկ 6.24): Երկրորդ, զի դժուարաւ մտցէ յարքայութիւն, ասէ (Դուկ 18.24):

Երրորդ, մեծութիւն է հոգեւոր, որք յԱստուած մեծանան գործովք բարութեան ըստ առաքելոյ, որ է արդարութեան գործք: Իսկ այս մեծութիւնս նախաընտիր է բազում եղանակաւ: Առաջին, զի ոսկի եւ ակն եւ այլքն ի նշուլից արեգականն առնուն զճաճանջատեսակ փայլումն, իսկ արդարքն, ասէ Տէր, փայլեսցեն յարքայութիւն իբրեւ զարեգակն (Մատթ 14.43), ապա եւ առաւել է, որ ինքն յինքենէ փայլէ, քան որ յայլմէ առնու զնշոյլս: Երկրորդ, զի այս անցաւոր մեծութիւն է, որպէս ասէ Յակոբոս մեծատանց. լացէք եւ ողբացէք, զի մեծութիւն ձեր յոչինչ են եւ այլն (Յակ 5.1), իսկ այն մշտնջենաւոր է ըստ մարգարէին. արդարութիւն նորա մնայ յաւիտեանս յաւիտենից (Սաղմ 11.3): Երրորդ, զի այս յերկրէ է եւ յերկիր կապէ զմիտս ստացողացն, իսկ նա յերկինս թռուցանէ զվերինն խորհելով, ուր Քրիստոս նստի ընդ աջմէ Աստուծոյ ըստ այնմ. ուր գանձք ձեր են, անդ եւ սիրտք ձեր եղիցին (Մատթ 6.21): Չորրորդ, զի այս ապականացու է եւ ժանկելի ըստ այնմ. արծաթ ձեր եւ ոսկի ձեր ժանկահար եւ ժանկ նոցա լիցի ձեզ ի վկայութիւն (Յակ 5.3), իսկ այն առանց ապականութեան, ըստ այնմ. ոչ ցեց ուտէ եւ ուտիչ ապականէ (Մատթ 6.20): Հինգերորդ զի այս դժբելի է գողոց, զի գողք ական հատանեն եւ գողանան, իսկ այն գանձ յերկինս ըստ առաքելոյ. մեր առաքինութիւն յերկինս է (Փիլ 3.20): Եւ գողն սատանայ անդ ոչ կարէ ելանել եւ գողանալ: Վեցերորդ, զի զայն փուշ կոչէ Տէրն հեղձուցանող

բանին կենաց յառակ սերմանց եւ զայն՝ արգաւանդ հող պտղաբեր երեսուն, վաթսուն եւ հարիւրաւոր (Մատթ 13.7): Եօթներորդ, ասէ Սողոմոն. ոչ օգնեսցեն ինչք հաւուր բարկութեան, այլ արդարութիւն փրկէ ի մահուանէ (Առ 11.4), որպէս յայտ է, որում ետուն անդքն տոհմականս եւ նա խորհէր քակել եւ եւս մեծամեծս շինել. ասէ, ո՛ր անմիտ, յասմ գիշերի զոգիդ ի քեն ի բաց պահանջեն եւ այլն (Ղուկ 12.6), իսկ արդարութիւն փրկեսցէ ի մահու, որպէս զԵգեկիայն (Ես 38.1): Ութերորդ, զի արմատ ամենայն մեղաց արծաթափրութիւն է, ասէ առաքեալ (Ա Տիմ 6.20), եւ յիրաւի, զի որ սիրէ զարծաթ, ազահէ եւ ժողովէ եւ ի վերայ աղքատացն հպարտանայ: Եւ ընդ գերագոյնսն նախանձի եւ ընդ հաւասարսն բարկանայ, որք ընդդէմ դառնան, ապա ծուլանայ ի բարեաց զոր ոչ սիրէ, ապա որկորստի, զի բազմարդիւն է, ապա պոռնկի եւ շնայ, զի փափկացաւ մարմնով, զորմէ լալով ասէր նոյն առաքեալ, զթշնամեաց խաչին Քրիստոսի, որոց աստուած որովայն է եւ այլն (Փիլ 3.18): Եւ այլուր զագահն կռապաշտ կոչէ, մանաւանդ թէ զողն, աւագակն, յափշտակողքն, պատերազմունքն մեծամեծք եւ սպանումն ի սոցանէ են: Իսկ յետ յԱստուածային առաքինութեանցն, որ է հաւատ, յոյս եւ սէր, արդարութիւն է սկիզբն ամենայն բարեաց, որ պահէ զբանն ի խոհեմութիւն, զցատումն՝ յարիութիւն եւ զցանկականն՝ յողջախոհութիւն: Իններորդ, վասն սորա ասէ մարգարէն Ղաւիթ. որպէս ի պատկերի շրջի մարդ, սակայն ի զուր խռովի, զանձէ եւ ոչ զիտէ ում ժողովէ (Սաղմ 38.7), զի իբրեւ զծաղիկ խոտոյ շուտով անցցէ (Սաղմ 36.2), իսկ մարգարէն Ղաւիթ ասէ. յիշատակ յաւիտենից արդարն (Սաղմ 111.6): Եւ առաքեալ ասէր. այսուհետեւ կայ եւ մնայ ինձ արդարութեան պսակն եւ այլն (Բ Տիմ 4.8): Տասներորդ, վասն զի այս գանձք երեւելի եւ փառաւոր ի մէջ մարդկան առնէ, որք զփառս ի միմեանց առնուն եւ զայն ոչ խնդրեն, իսկ այն գանձք պարակից հրեշտակաց առնէն ըստ այնմ. որ արդարք են յարքայութեան իբրեւ զհրեշտակս ի սեղան Հօրն բազմեալ եւ ի Քրիստոսէ պաշտեցեալ եւ փառաւորեալ (Ղուկ 20.36, 12.36):

Հարցումն. Զի՞նչ է որ ասէ. Տէր ստացաւ զիս սկիզբն ճանապարհաց իւրոց յամենայնի գործս իւր, յառաջ քան զյաւիտեանս հաստատեաց զիս (Առ 8.22):

Պատասխանի. Զխորհուրդն, որ ծածկեալ էր ի կամս Աստուծոյ Հօր, յորժամ կամեցաւ գործով յայտնել, զի ասէ զբանս եւ զիմաստութիւնս ստացական մարմնով արար սկիզբն ճանապարհի իւրոյ ի գործս արդարութեան, զի գործք ձեռաց նորա արդարութիւն եւ իրաւունք են, ասէ մարգարէն (Սաղմ 110.7), զի նոյն ինքն Բանն եղեւ մարդ եւ ստացական մարմնովն կատարեաց զտնօրինութիւն եւ եցոյց զմարդկային բնութիւնս անմեղ, իսկ զթշնամին դատապարտեաց, որ պատրէր զմարդ յաւիտեան: Եւ լերինք եւ բլուրք զհրեշտակս կոչէ, զի են յաւիտենական գոյութիւնք, զի յառաջ քան զլինելութիւն նոցա եւ զբովանդակ աշխարհի նախաբնաւորեալ էր առ Հօր խորհուրդ մարմնատեսակ տնօրինութեան Քրիստոսի զոր յիւրում ժամանակս կատարելոց էր, եւ յայտ է ի կանխաճառութեանց մարգարեիցն: Եւ ինքն Տէրն ասէր. Հայր, փառաւորեա զիս առ ի քէն փառօքն, զոր ունէի յառաջ, քան զլինելն աշխարհի (Յովի 17.5): Եւ Պետրոս ասէ. զաւուրբն Աստուծոյ պահեալ էիք հաւատովք ի պատրաստեալ փրկութիւն յայտնեալ ի յետին ժամանակս (Ա Պետ 1.5): Եւ Պողոս ասէ յառաջին կորնթացւոց. խօսիմք զԱստուծոյ իմաստութիւն ծածուկ խորհրդով զոր յառաջ, քան զյաւիտեանս սահմանեաց Աստուած ի փառս մեր, զոր ոչ ոք յիշխանաց աշխարհիս այսորիկ ծանեաւ, զի թէ էր ծանուցեալ, ոչ՞ արդեօք զՏէրն փառաց ի խաչ հանէին (Ա Կորն. 2.7): Եւ յեփեսացւոցն ասէ. որպէս ընտրեաց զմեզ նովաւ յառաջ, քան զլինելն աշխարհի լինել սուրբս եւ յառաջագոյն սահմանեաց զմեզ յորդեգրութիւն ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի ի նոյն (Եփ 1.14): Եւ դարձեալ. եցոյց զխորհուրդ կամաց իւրոց, զոր յառաջագոյն եղ նովաւ ի տնտեսութիւն լրման ժամանակաց եւ այլն (Եփ 1.9):

Հարցումն. Վասն՞ էր աւետարանիչն Յովհաննէս սկսանի նախ յաստուածութենէն Բանին եւ ապա զայ ի տնօրինութիւն ասելով. Ի սկզբանէ էր Բանն եւ այլն, եւ թէ Բանն մարմնին եղեւ (Յովի 1.14): Իսկ Սողոմոն նախ զմարդեղութիւն սկսնու ասելով. Տէր ստացաւ զիս սկիզբն (Առ 8.22) եւ ապա ելանէ յաստուածութիւն ասելով. նախքան զամենայն բլուրս ծնաւ զիս եւ թէ ես էի արարչակից ընդ լինելութիւն ամենայնի պատշաճեալ (Առ 8.27):

Պատասխանի. Յովհաննէս ըստ կարգի իրին աստուածաբանէ, իսկ Սողոմոն նախ զմարդեղութիւն, եւ յիրաւի իսկ, զի մարդ լինելովն Որդոյ ծանեալք զաստուածութիւն նորին: Իսկ ուրախութիւն Աստուծոյ չորիւք իմանի. նախ,

յառաջ քան զլինելն աշխարհի Որդի ի Հօրէ եւ Հայր յՈրդոյ: Երկրորդ, ի ստեղծումն արարչութեան բոլորից ուրախ եղեւ Տէր յարարածս իւր եւ յորդիս մարդկան: Երրորդ, փրկութիւն մարդկան ի ձեռն մարդանալոյ Բանին: Չորրորդ, ի վախճանի, յորժամ հնազանդին նմա ամենայն եւ պսակէ զսուրբս իւր, ուրախ եղիցի Տէր յարարածս իւր:

Իմաստութիւն շինեաց իւր տուն եւ կանգնեաց սիւնս եօթն (Առ 9.1):

Հարցումն. Ջի՞նչ է իմաստասէրն, եւ զի՞նչ իմաստակն, եւ զի՞նչ իմաստունն, եւ զի՞նչ իմաստութիւն:

Պատասխանի. Իմասասէր կոչին, որ բնական կրթութեամբ զբնութիւն էից քննեցին, որպէս Պիթագորաս եւ Պլատոն եւ այլքն: Իսկ իմաստակ կոչին, որ միոյ մասին գիտութեան հմտացան, որպէս քերականութեան կամ ճարտասանութեան: Իսկ իմաստուն, նախ, որ բնական խոհեմութեամբ իմաստնացան, որպէս նահապետքն Յովք եւ Կոռնելիոս:

Երկրորդ, որք շնորհիւ ընկալան որպէս Բեսելիէլ եւ Սողոմոն: Իսկ իմաստութիւն Քրիստոս միայն կոչի ըստ այնմ. Քրիստոս Աստուծոյ զօրութիւն եւ Աստուծոյ իմաստութիւն (Ա Կոր 1.24): Վասն որոյ աստ ի դէմս Քրիստոսի բարբառի ասելով. իմաստութիւն շինեաց իւր տուն: Նախ, ասի նմա տուն երկնից երկինքն վայելչացեալ, թէպէտ ոչ է կարօտ տեղոյ, զի զերկին եւ զերկիր լնու, այլ սեփիական բնակութիւն նմա զերկինս է իմանալ ըստ այնմ. երկինք աթոռ իմ են (Ես 66.1) եւ ասեմք. Հայր մեր որ յերկինս ես: Իսկ եօթն սիւն զիմանալեաց դասակարգութիւնն ասէ, որպէս գրեալ է յեփեսացւոցն. զի կամքն Աստուծոյ հանգուցեալ է առ նոսա:

Տուն կոչի Աստուծոյ հաստատութիւնդ, զի իբրեւ զտուն թագաւորական պայծառ եւ զեղեցիկ զարդիւք զարդարեաց: Եւ սիւնս եօթն կանգնեաց զեօթն պարունակ զօտիսն հանդերձ մոլորական աստեղօքն ի նմա բոլորելով զեղանակս տարւոյն: Տուն ասէ զգալի արարածս, զոր անձառ իմաստութեամբ յօրինեաց եւ եղ ի սմա զկարգս եւ զսահմանս անփոխադրելի հրամանաւ: Եւ սիւն եօթն զլխաւոր արարչութիւնսն ասէ, որ յառաջին աւուրն եղեն, այսինքն երկինք եւ երկիր, հրեշտակք եւ լոյս, հուր եւ օդ եւ ջուր: Այլեւ եօթն սիւնք աւուրք արարչութեան կոչին եւ եօթն դարք այսր ժամանակաց յաւիտենիցս:

Չորրորդ, խորանն վկայութեան, զոր ի ձեռն Մովսիսի կանգնեաց եւ տաճարն Սողոմոնի, որ եւ Ջօրաբաբէլիւ զարդարեալ նորոգեաց, քան զառաջինն: Իսկ սիւնք ասելի էին ի նմա, սակայն եօթամբք բովանդակէր ի նոսա պահպանութիւնքն, որպէս եօթներորդ օրն շաբաթուն, եւ եօթնիցս եօթն ըստ աւուրցն եւ ամսոցն եւ ամացն, եւ յիսներորդն՝ որ էր յոբելեան եւ ազատարար (Ղեւտ 25.11):

Դարձեալ, եօթնաստեղ աշտանակն եւ եօթնաբերան ճրագացն (Յայտ 1.13), եօթն օր նաւակատեացն եւ եօթն օր սրբութեամբ կատարումն քահանայիցն: Սոքա ամենեքեան սիւնք են օրինաւորացն:

Հինգերորդ, տուն կոչի Աստուծոյ իւրաքանչիւր ոք մարդ, որ զպատուիրանս նորա պահէ ըստ այնմ. Եթէ ոք զպատուիրանս իմ պահեսցէ, ես եւ Հայր առ նա եկեսցուք եւ օթեանս (Յովի 14.23): Եւ սիւն է ի նմա հանապազ աղօթքն, ըստ մարգարէին. Եօթն անգամ յաւուր օրհնեցից զքեզ (Սաղմ 118.164):

Վեցերորդ, տուն կոչի հասարակ եկեղեցի, զոր շինեաց ի մարմին իւր անձառ խորհրդով զանկեալն եւ զկործանեալն, ըստ որում ասաց առ Պետրոս. դու ես վէմ եւ ի վերայ այդր վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ (Մատթ 16.18), եւ թէ. դուք տաճար Աստուծոյ կենդանոյ էք եւ Հոգի Աստուծոյ բնակեալ է ի ձեզ (Ա Կոր 3.16) եւ եօթն սիւնք եօթն դասքն, որք են յեկեղեցի, այսինքն առաքելոց, մարգարէից եւ վարդապետաց եւ զօրութեանցն, զոր շնորհէ Աստուած զբժշկութիւն հոգեւորաց օգնութիւնս, վարիչս, ազգս լեզուաց եւ թարգմանութիւնս, զոր եւ թուէ առաքեալն (Ա Կոր 12.28), որք են սիւնք եկեղեցւոյ եւ հաստատութիւն հաւատոյ:

Եօթներորդ, տուն կոչի հասարակ բնակութիւնք մարդկան քաղաքաց եւ գիւղից: Իսկ եօթն սիւնք, այսինքն թագաւորք, դատաւորք, իշխանք զօրականք, արուեստաւորք, հողագործ մշակք եւ այլ ռամիկ ժողովուրդք: Սոքա են սիւնք եւ հաստատութիւն աշխարհական իրաց:

Ութերորդ, շինեաց տուն զսուրբսն զարժանիսն բնակութեան ըստ այնմ. ես յո՞ հագեաց, եթէ ոչ ի հեզս եւ ի խոնարիս (Ես 66.2) եւ այլն, եւ թէ. բնակեցայց ի նոսա եւ զնացից ի նոսա: Եւ սիւնս զեօթնարփեան շնորիս Հոգւոյն ասէ ըստ

Եսայեայ. Հոգի իմաստութեան եւ հանձարոյ եւ խորհրդոյ եւ զօրութեան եւ գիտութեան եւ աստուածապաշտութեան եւ երկիւղի (Ես 11.2), զի զոմանս իմաստնացուցանէ առ գիտութիւն Աստուծոյ, այլոց հանձար տայ արհամարհել զկենցաղս. տայ եւ խոհական մտաց զվերինն խորհել: Եւ զօրացուցանէ մրցել ընդ ստորինս եւ առհամարհել, յայտնէ զգիտութիւն բանից Սուրբ Գրոց եւ քարոզութեանց եւ այսու յորդորէ զաշակերտալսն յաստուածապաշտութիւն. յետ որոյ հաստատի ի միտս նոցա երկիւղն Աստուծոյ: Եւ տոյնալէս եօթն զօրութիւնք, որ անուանին սիւնք տնօրինեալք Քրիստոսի ի մեզ անցանեն, որք ի վերայ նորա շինեցաք յինքենէ տաճար եւ օթեւան իւրն եւ Հօրն իւրոյ, որպէս ասացաք ի վերոյ:

Իններորդ, տուն ասի եւ մարմին իւր, զոր իւր բեղմնաւորելով յարենէ ամենասուրբ Կուսին Աստուածածնին խառնեաց յինքն եւ միաւորեցաւ ընդ նմա ոչ հաճութեամբ, այլ բնութեամբ, զոր ինքն տաճար կոչէ. քակեցէք զտաճարս եւ զերիս աւուրս կանգնեցից (Յովի 2.19), եւ վասն այն տունն եւ տաճար կոչի, զի յայտ արասցէ, թէ ոչ մարդոյ ինչ նպաստ լինելով է ծնունդն փրկչական, այլ ի Հօգւոյն Սրբոյ, զոր Եսայի գիր ասաց կնքեալ (Ես 29.11) եւ Դանիէլ վէմ առանց ձեռնն հատեալ (Դան 2.34), իսկ սիւնս եօթն զեօթն զօրութիւնս Հոգւոյն ասէ, զոր առ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս ի մարմին իւր գլուխ մեր գլով ըստ առաքելոյ (Եփ 1.22):

Տասներորդ, տուն անուանի եւ խաչն, յորում հաճեցալ Տէր ընդ Սիոն, այսինքն դիտանոց խաչին ընտրեաց բնակիլ ի նմա եւ այլն: Իսկ սիւնս եօթն զեօթն բեւեռս է իմանալ ըստ ոմանց, որովք խաչն հաստատեցաւ ի փրկութիւն տիեզերաց:

Ձեն զգենլիս իւր եւ խառնեաց ի խառնարանս զգինի իւր (Առ 9.1):

Յետ շինելոյ իմաստութեան զտուն իւր յիրաւի դնէ եւ զխարխճանականն, որպէս նաւակատեաց տաճարի: Արդ, նախ հասարակաց տան աշխարհի իբրեւ զենլիք եւ խառնարան ուրախարար գինոյ առաջի եղ մարդոյն զվայելչութիւն դրախտին անմահական ճոխութեամբ: Երկրորդ, եւ զկնի անկանելոյն ի դրախտն ետ զամենայն բարութիւնս, որ ինչ յերկնէ եւ որ ինչ յերկրէ: Երրորդ, ազգին Իսրայէլի, որոյն ետ զամանայն յանապատին եւ զլորամարգն, նաեւ զերկիրն պարգեւեաց: Չորրորդ, զի ցեղին Ղեւեայ ետ զնուերս խորանին, որ ինչ զենմանցն եւ գինոյն եւ որ ի տաճարն Սողոմոնի եւ Ջօրաբաբելի օրինակեցան: Հինգերորդ, առ ի միտս մեկնութեամբ. իմաստութիւն Աստուծոյ Հօր Յիսուս Քրիստոս: Եզեն զենլիս իւր, այսինքն օրէնքն տիպ եւ կերպարանք էին գալստեան փրկչին, զի թէ զենլին ոչ զենանի, ի սեղանն ոչ ելանի: Նոյնպէս թէ ոչ էր ծագեալ ճշմարտութիւն, անուտելի եւ անտեսենելի էր խորհուրդ օրինացն, զի կատարումն օրինաց Քրիստոս է (Հռ 10.4): Իսկ խառնեաց ի խառնարան, այսինքն զմարդկային բնութիւն խառնեալ միացոյց ընդ իւրում աստուածութեանն, որպէս ասէ աստուածաբանն. ո՛վ նոր խառնմանն եւ սքանչելի խառնուածոյս: Վեցերորդ, զեն զգենլին, այսինքն որ ի վերնատանն զմարմինն իւր բաշխեաց աշակերտացն ըստ այնմ. որ զկենարարդ քո մարմին խառնեալ ետուր ընդ բաժակին եւ խառնեաց զարիւնն եւ ետ ճաշակումն ընդ մարմնոյն, զի ի հինն միայն զմարմինն ուտէին եւ ինքն ասէ. այս նոր ուխտ է իմով արեամբ (Ղուկ 22.20): Այս է խառնումն, զի միացոյց ճշմարտութիւն ընդ օրինակին եւ զԱւետարանն ընդ օրէնսն: Եօթներորդ, զեն զգենլիս իւր, այսինքն զոչխարն տարեւոր ի գատկի ելից նոցա. ի նմին գատկի ի փրկութիւն հասարակաց ինքն զենաւ պատարագ Հօր՝ եզն պարարակ ըստ Ղուկասու (Ղուկ 15.23), եւ գառն անարատ, որ եբարծ զմեղս աշխարհի ըստ մարգարէին (Յովի 1.29): Իսկ խառնարան, զոր յաւուր պենտեկոստէին էջ Հօգին Սուրբ եւ զմայլեցոյց զառաքեալսն ի սուրբ վերնատանն ըստ այնմ. արբեսցեն նոքա ի պարարտութենէ տան քո եւ զուխս փափկութեան տացես ըմպել նոցա (Սաղմ 35.9): Ութերորդ, որպէս զենլիք եւ կերակուր ուրախութիւն է մարմնոյ, նոյնպէս գիտութիւն Երրորդութեան եւ հաւատք ճշմարտիք ուրախութիւն է հոգւոյ, ըստ այնմ. լցաւ երկիր գիտութեամբ Աստուծոյ իբրեւ զջուրս բազումս, որ ծածկեն զծովս (Ես 11.9), որով լուծաւ խաւարն անգիտութեան եւ ծովացեալ մեղք: Իսկ գինի խառնեալ՝ ուրախութիւն հրեշտակաց եւ մարդկան, հրէից եւ հեթանոսաց, հոգւոյ եւ մարմնոյ, մեռելոց եւ կենդանեաց, արդարոց եւ մեղաւորաց. կիսոց խմբարան եւ այլոց քաւարան: Իններորդ, զենլիք են նոքա, որ յետ Քրիստոսի մատուցին զինքեանս պատարագ ի հոտ անուշից, իսկ խառնելիք, որպէս

վկայքն խառնեցին զարիւնս իւրեանց ընդ փրկագործ արեանն Տեառն յանխառնելիսն: Տասներորդ, զի իւրաքանչիւր մեք լինինք զենումն եւ պատարագ Աստուծոյ ըստ այնմ. վասն քո մեռանինք զօրհանապագ (Սաղմ 43.23) եւ թե՞ պատարագ Աստուծոյ՝ հոգի խոնարհ եւ սիրտ սուրբ (Սաղմ 50.19): Եւ զինեաւ անապական խառնինք եւ միանամք ի սէրն Քրիստոսի ըստ այնմ. կացէք յիս սիրով եւ ես ի ձեզ՝ նովին սիրովն (Յովի 15.9): Իսկ որ ասէ պատրաստեաց զսեղան իւր, զի ի վերայ սեղանոց դնի ամենայն կերակուր: Նախ, իմանամք զդրախտն պատրաստեալ սեղան ամենագան պտղովք: Երկրորդ, յետ դրախտին զերկիր ամենայն բարութամբ: Երրորդ, Իսրայէլի զսեղանն անապատին: Չորրորդ, խորանին եւ տաճարին սեղանքն յայտնիք էին: Հինգերորդ, սեղան խորհրդոյ ի վերնատանն, զի ի նմա պատրաստեցան անմահ վայելումն մարմնոյ եւ արեանն Տեառն ըստ այնմ. որ ուտէ զմարմին իմ եւ ըմպէ զարիւն իմ, զմահ մի տեսցէ յաւիտեան (Յովի 6.55): Վեցերորդ, սեղան ճշմարիտ խաչն փրկական յորոյ վերայ եղաւ զառն պատարագի, որ բառնայ զմեղս աշխարհի: Եօթներորդ, սեղանն երկնաւոր ըստ այնմ. ուտիջիք եւ ըմբիջիք ի սեղան արքայութեան Հօր իմոյ (Ղուկ 22.30): Ութերորդ, սեղան հոգեւոր է ներբողեան եւ ճառք տէրունական տօնից եւ այլոց, որով եկեղեցի մայր մեր ուրախ առնէ զհաւատացելոց խումբս, զի ոչ թէ հացիւ միայն կեցցէ մարդ, այլ ամենայն բանին Աստուծոյ (Մատթ 4.4): Իններորդ, մարմին մեր է սեղան Աստուծոյ, որով ընծայենք զաղօթս եւ այլն, ըստ այնմ. սիրտ իմ եւ մարմին իմ սեղան քո, Տէր Ջօրութեանց (Սաղմ 83.4): Տասներորդ, սեղան նորակերտ վեցակուսի գերամբարձեալ ի վերայ բեմին յօրինակ փրկչին Յիսուսի, որոյ այսօր ժողովեալ ենք ի տաճար տօնախմբութեամբ սորա:

Եւ առաքեաց ծառայս իւր կոչել բարձր քարոզութեամբ ի խառնելիս իւր (Առ 9.3):

Նախ, ծառայք Աստուծոյ արեգակ եւ լուսին եւ այլքն, որք կոչեն լուսովն իւրեանց ի վայելմունս հոգեւոր եւ մարմնաւոր բարութեանց ըստ այնմ. երկինք պատմեն զփառս Աստուծոյ (Սաղմ 18.1) բարձր քարոզութեամբ, զի ընդ ամենայն երկիր ել բարբառ նոցա (Սաղմ 18.5) ոչ օդաւոր, որ ձայնիւ, այլ իմացմամբ: Երկրորդ, առաքեաց զՄովսես եւ զԱհարոն ծառայս իւր կոչել զԻսրայէլ ի խառնարան անապատին բարեաց եւ երկրին պարգեաց բարձր բազկաւ եւ հօր ձեռամբ: Երրորդ, մարգարէքն ամենեքեան բարձր քարոզք Սիոնի հրաւիրեցին զԻսրայէլ եւ զհեթանոսս եւ զամենայն տիեզերս ի խրախութիւն զհտութեան անհաս իմաստիցն: Չորրորդ, Կարապետն Յովհաննէս, որ պատրաստէր զճանապարհ փրկութեան առ Քրիստոս, ըստ այնմ. ես ձայն բարբառոյ յանապատին եւ այլն (Յովի 1.23): Հինգերորդ, յետ տնօրինութեան խորհրդոյն ծննդեան, խաչելութեան եւ յարութեան եւ այլոցն առաքեաց զծառայս իւր զառաքալսն կոչել զտիեզերս հաւատով ի խառնարան խաչին ըստ այնմ. երթայք, մկրտեցէք զամենայն հեթանոսս եւ այլն (Մատթ 28.19) բարձր քարոզութեամբ, նշանօք եւ արուեստիք: Վեցերորդ, հայրապետացն ժողովք, որ կոչեն ի ճշմարիտ խառնարանն ուղղափառութեան տիեզերալուր համբաւով: Եօթներորդ, վարդապետք եկեղեցւոյ, որք ուսուցանեն զմարդիկ ի բաց կալ յաշխարհայնոցս եւ զերկնայինն իմաստասիրել ի հաւատս եւ ի գործս սրբութեան բարձր քարոզութեամբ առնելով եւ ուսուցանելով ըստ Տեառն (Մատթ 5.19): Ութերորդ, քահանայք եկեղեցւոյ, որք յորդորեն եւ առնեն զմարդիկ որդիս Աստուծոյ, սրբեն եւ լուսաւորեն եօթն խորհրդեամբ եկեղեցւոյ բարձր քարոզութեամբ, այսինքն անաղտ վարուք: Իններորդ, թագաւորք բարեպաշտք, որպէս Կոստանդիանոս եւ Տրդատ եւ այլքն, որ բարձր քարոզութեամբ՝ հրամանաւ արքունական ածին զտիեզերս ի խաւարէ կռապաշտութեան ի լոյս աստուածգիտութեան: Տասներորդ, ի հանդերձեալ ատենին առաքէ զծառայս իւր հրեշտակս եւ ժողովեցեն զընտրեալս ի չորից հողմոց ածել ի հարսանիսն ուրախութեան անմահ փեսային Քրիստոսի (Մատթ 24.31), վասն որոյ ասէ. որ ոք իցէ անզգամ, եկեսցէ առ իս (Առ 9.4), այսինքն ազգ հեթանոսաց, որք ի կռապաշտութիւն մոլորեցան եւ զանագան ախտիւք մեղաց տգիտացան, զօրէն անասնոց յարարածս դարձուցին զանձինս փոխանակ լուսոյն ծանուցելոյ, խաւարեցան անմտութեամբք սիրտք նոցա, որպէս ասէ առաքեալ (Հռ 1.21): Չայնպիսիսն կոչեաց ի ձեռն ասացեալ ծառայիցն: Եւ ցապկասամիտն ասէ. եկայք կերայք ի հացէ իմմէ եւ արբէք զգինի իմ, զոր խառնեցի ձեզ (Առ 9.5): Պակասամիտք են ազգն հրէից, որք պակասեցան

յօրինացն արդարութեան: Ուստի յայտ իսկ է, զի հրէայսն ինքնին կոչեաց եւ զհեթանոսս՝ ի ձեռն առաքելոցն:

Թողէք զանգամութիւն եւ կեցօյք, խնդրեցէք զիմաստութիւն եւ ապրեսօյք (Առ 9.5): Զի՞նչ է միայն բաւական. ի չարեացն հեռանալ, այլեւ խնդրել զիմաստութիւն արդարութեան, որ նոյն ինքն է ճանապարհ եւ ճշմարտութիւն եւ կեանք (Յովի 14.6), եւ գտանել զնա է անմահութիւն յաւիտենից կենաց: Եւ ուղղեսօյք գիտութեամբն զհանձար (Առ 9.6), այսինքն ոգեկեցոյց առաքինութեամբն, որով զերծանել կարասցուք ի տանջանաց գեհեճոյն եւ հասնել մխիթարութեան Հոգւոյն Սրբոյ, տեսանելով դէմ հանդիման զփառս ամենասուրբ Երրորդութեան, որով եւ մեք արժանի եղիցուք յետ վճարման կենցաղոյս ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր, որում փառք յաւիտեանս, ամէն:

Բան երկրորդ

Առաջին բան առակացն էր վասն տեսական իմաստութեանց: Երկրորդ բանս վասն գործնականին: Դարձեալ, առաջինն ըստ ինքեան վասն հոգեւորին, իսկ երկրորդն՝ վասն մարմնաւորին եւ հոգեւորին խրատ առակաւ:

Հարցումն. Զի՞նչ շահ մեծութենէն եւ զի՞նչ վնաս:

Պատասխանի. Կրկին է մեծութիւն. է, որ կամաւ է եւ ընդ մեծութիւն զբաղի. այս չար է: Եւ է, որ պատահմամբ է եւ ինքն ազատ է, զի ընդ խոնարհս զիջանիցի. այս բարի է, որպէս Աբրահամ, Իսահակ, Յակոբ եւ այլքն: Ասացուք յառաջագոյն զվնասն ի մեծութենէն, իսկ շահ նախ, այն է, զի որպէս քաղաքն պարսպով ամրանայ, նոյնպէս եւ մեծատունն յամենայն դրժողաց, զի տայ առատապէս, որպէս ասէ յառակ. մեծութիւն առն իբրեւ զքաղաք ամուր (Առ 10.15): Երկրորդ, զի զերծանի ի փորձանաց, որպէս ասէ յառակ փրկանք առն մեծութիւն իւր (Առ 13.8): Երրորդ, զի ոչ պանդխտի, որպէս աղքատն կամ սովի ըստ այնմ. որ փարթամն է ամենայն ընչիւք: Չորրորդ, զի շքեղացեալ յամենեցուն պատուի, որպէս ասէ առակն. փառք նորա մեծապէս հովանի է նորին (Առ 18.11), ուստի յայտ է, զի միեւնոյն գոյացութիւն է որպէս աղքատին եւ մեծատանն, եւ կազմուած մարմնոյն յաղագս որոյ ի մեծատաննէն պատկառեմք եւ զաղքատս արհամարհեմք: Հինգերորդ, զի զբազումս բարեկամս ունի, որպէս ասէ առակ. մեծութիւն յաւելու բարեկամս բազումս, իսկ աղքատն ի բուն բարեկամէն քակի (Առ 19.4): Վեցերորդ, զի համարձակ է ի խօսս, որպէս ասէ առակ. մեծատունն յանդուզն տայ պատասխանի (Առ 18.23): Եօթներորդ, զի մեծութիւն ուրախ պահէ հանապազ, որպէս այն մեծատունն, որ ազանէր բեհեզս ծիրանիս եւ ուրախ լինէր հանապազօր (Ղուկ 16.19): Ութերորդ, զի արիանայ ի գործս այլս բազումս ժողովելով, որպէս ասէ ժողովողն. որ սիրէ զարծաթ, ոչ յագեցի արծաթով (ժող 5.4), եւ առակ. որ ժիրք են, հաստատին մեծութեամբ (Առ 10.4): Իններորդ, զի որ այլեւս իմաստունք են, կարեն մեծութեամբն եւ զթողութիւն մեղաց գտանել, յորժամ ողորմին աղքատին ըստ Ղանիէլի. զմեղս քո ողորմութեամբ քաւեսցես եւ զանօրէնութիւնս քո՝ տրովք տնանկաց (Ղան 4.24): Տասներորդ, զի կարեն եւ բարեկամս հոգեւորս առնել ի մեծութենէն, որպէս ասէ Տէրն. արարէք ձեզ բարեկամս ի մամոնայէ անիրաւութեան, զի յորժամ պակասիցէ այդ, ընկալցին զձեզ ի յարկս իւրեանց (Ղուկ 16.9): Այսքան առ այս:

Հարցումն. Զի՞նչ է թշուառութիւն աղքատին:

Պատասխանի. Առաջին, զի յամենայն կողմանց կապ եւ առանց յաջողութեան լինի, որպէս ասէ Ղաւիթ. կապեալ էին աղքատութեամբ որպէս յերկաթս (Սաղմ 106.10): Երկրորդ, զի ամենայն իրաց կարօտութիւն եւ նուագութիւն լինի որպէս Ղազարն, որ ցանկայր փշրանաց սեղանոյ մեծատանն (Ղուկ 16.20): Երրորդ, զի լի է ամենայն վշտօք եւ ցաւօք որպէս ասէ Ղաւիթ. աղքատ եւ ցաւած են ես, Աստուած (Սաղմ 68.39) եւ դարձեալ. նեղութիւն եւ վիշտք գտին զիս (Սաղմ 118.143): Չորրորդ, զի ատելի լինի եւ բարեկամաց իւրոց, որպէս ասէ առակն. բարեկամք ատեսցեն զբարեկամս աղքատս, որպէս բարեկամքն Յովբայ, վասն որոյ ասէ. բժիշկք մեղանչականք էք եւ ոչ ողջացուցիչք (Յովբ 13.4): Հինգերորդ, զի ամենեցուն ողորբելով եւ հանդարտ խօսի, որպէս ասէ առակն. յողք բանի եւեթ կայ տնանկն (Առ 18.23): Վեցերորդ, զի ասէ առակն. աղքատն ոչ յանդարտէ պատուիասի (Առ 13.8): Եօթներորդ, զի ասէ առակ. մի ձգտիր թէ աղքատ իցես ընդ մեծատան, այլ քո իմաստութեամբ հրաժարեա ի նմանէ (Առ 23.4): Իններորդ, զի գողանայ, յորժամ ոչ ունի

զաղքատութիւն կամաւ, որպէս Գէեզի զարծաթն եւ զհանդերձն Նէեմանայ (Դ Թագ 5.22), եւ Անանիա եւ Սափիրայ ի գնոջ գեղջն իւրեանց (Գործք 5.1), որպէս ասէ առակս. մի տար ինձ մեծութիւն եւ աղքատութիւն, այլ կշռեա՛ գբաւականն ինձ, զի մի մեծացայց եւ ստեցից կամ աղքատացայց եւ գողացայց եւ երդուայց յանուն Տեառն Աստուծոյ իմոյ (Առ 30.8): Տասներորդ, զի ասէ ժողովողն. իմաստութիւն աղքատին արհամարեալ է եւ բանք նորա ոչ լինին լսելի (Ժող 9.16): Այսոքիկ ըստ մարմնոյ թշուառութիւն աղքատին:

Հարցումն. Զի՞նչ է շահ եւ հոգեւոր մեծութիւն աղքատին:

Պատասխանի. Նախ, գիտելի է, զի է աղքատութիւն ի հարկէ եւ ակամայ, որպէս որք դժուարին եւ դժգոհեն եւ ցանկան մեծութեան. այս չէ գովելի: Եւ է աղքատութիւն ըստ կամաց, որպէս որք գոհութեամբ եւ ուրախութեամբ տանին զպատահեալն. այս գովելի է, զի յազատութիւն է: Իսկ շահ նոցա այս է: Նախ, զի ասէ Քրիստոս. երանի աղքատաց հոգով, զի նոցա է արքայութիւն երկնից (Մատթ 5.3): Երկրորդ, զի եւ յանցանք մեղացն աղքատութեամբն քաւի, որպէս Ղազարուն, վասն որոյ ասէր Աբրահամ. դու ընկալար զբարիսն ի կեանսն յայն եւ սա՛ չարիսն. այդ, սա աստ մխիթարի (Ղուկ 16.25): Երրորդ, զի վրէժխնդիր է Աստուած աղքատաց զրկելոց, որպէս ասէ առակն. որ ծաղր առնէ զաղքատն, բարկացուցանէ զարարիչն նորա (Առ 17.5), որպէս եւ ի Ղաւիթ ասէ. վասն տառապանաց աղքատին եւ հեծութեան տնանկին, այժմ յառնեմ ի դատաստան, եւ զնոսա փրկեմ, եւ համարձակ տանջեմ զզուօսս նոցա (Սաղմ 11.6): Չորրորդ, զի ասէ առակն. են, որ մեծացուցանեն զանձինս եւ ոչինչ ունին. այսոքիկ մեծատունքն: Եւ են, որ խոնարհեցուցանեն զանձինս եւ լի են մեծութեամբ բազմաւ (Առ 13.7). այսոքիկ աղքատք են ըստ մարմնոյ եւ փարթամք՝ երկնաւոր զանձիւք: Հինգերորդ, զի ասէ առակն. լաւ է աղքատ արդար, քան մեծատուն սուտ (Առ 19.22): Եւ ի ժողովող ասէ. լաւ է մանուկ աղքատ եւ իմաստուն, քան զթագաւոր ծեր եւ անմիտ (Ժող 4.13): Վեցերորդ, զի ասէ ժողովող. գտանի ի քաղաքի այր աղքատ եւ իմաստուն, եւ ապրեցուցանէ նա զքաղաք իմաստութեամբն իւրով (Ժող 9.15): Եօթներորդ, զի ասէ առակ. լաւ է բանջար խաղաղութեամբ, քան զպարարակ ի մարոյ թշնամանօք (Առ 15.7): Եւ մարգարէն Ղաւիթ ասէ. լաւ է սակաւ ինչք արդարոյ, քան զբազում մեծութիւն մեղաւորաց: Ութերորդ, զի աղքատն ոչ ունի զփարթամութիւն ընչից, որք վարեն զմարդ ի գործս չարեաց եւ ի հեշտութիւն մարմնական, զի ամենայն ինչ ծեռն հասցէ նոցա: Իսկ աղքատութիւն բարեգործութիւն է մարդոյ որպէս ասէ Ղաւիթ. բարի է ինձ, զի խոնարհ արարէր զիս, որպէս ուսայց զարդարութիւն քո (Սաղմ 118.71): Իններորդ, զի աղքատն չունի զհոգ մեծութեան աշխարհիս, որով փարթամք չարչարին, եւ ոչ պարապին օրինացն Աստուծոյ, զոր Տէր փուշ կոչէ ասելով. հոգ աշխարհիս եւ պատրանք մեծութեան հեղձուցանեն զնա եւ լինի անպտուղ (Մատթ 13.22): Իսկ աղքատն ազատ է յայսցանէ, այլ յօրէնս Տեառն խորհեցի նա ի տուէ եւ ի գիշերի, որպէս ասէ Ղաւիթ (Սաղմ 1.2): Տասներորդ, զի ասէ Ղաւիթ. անխայեցէ նա յաղքատն եւ ի տնանկն, զանձինս կեցուցէ ի վաշխից չարաց, որ է տանջանքն դժոխաց, փրկեցէ զնոսա (Սաղմ 71.13): Եւ դարձեալ. ես աղքատ եւ տնանկն եմ, Աստուած, խոնարհեա զիս (Սաղմ 39.18): Եւ դարձեալ. օգնեաց տնանկին յաղքատութեան, առաջնորդեաց որպէս խաշին ազգի նոցա (Սաղմ 106.41):

Վասն ողորմութեան հարցումն. Զի՞նչ է, որ զողորմութիւն աղքատին փոխ Աստուծոյ անուանէ Սողոմոն ասելով. փոխ տայ Աստուծոյ, որ ողորմի աղքատին (Առ 19.17):

Պատասխանի. Վասն բազում պատճառի փոխ կոչի: Նախ, զի փոխն ամենայն հարկիւ ունի զհատուցումն: Եւ աստ ասէ վասն ողորմածաց. ըստ տրոց նոցա հատուցի նոցա:

Երկրորդ, զի որպէս փոխատուն ոչ ողորմելով խնդրէ զպարտս եւ Յակոբոս ասէ. ողորմութիւն բարձր ի գլուխ պարծի առ դատաստանան (Յակ 2.13):

Երրորդ, զի որպէս փոխատուն յորժամ կամի եւ առնու, տոյնպէս եւ ողորմածն թէ կամի՝ աստ առնու, թէ կամի՝ ի հանդերձեալն: Աստ, որպէս կեղծաւորքն ի մարդկանէ զփառս, որպէս ասէ Տէրն (Մատթ 6.2): Իսկ անդ՝ հատուցումն յայտնապէս ի Հօրէն, կամ աստ հարիւրաւորն եւ անդ՝ զկեանսն յաւիտենից, որպէս խոստացաւ Քրիստոս (Մատթ 19.20):

Չորրորդ, զի որքան ժամանակ յապաղէ փոխն, առաւելու շահն, այսպէս եւ ողորմածացն, որոց ի հանդերձեալն հատուցանի, առաւել է շահն, քան որոց ի կեանս յայս զմարմնական հատուցումն:

Հինգերորդ, զի որք փոխ տան, յերկոց զմինն խնդրեն, այսինքն, կամ երաշխաւոր առնուն, կամ գրաւ, կամ զիր դապալայ վասն ոչ զըլանալոյ: Իսկ ողորմածն ունի ի Քրիստոսէ կտակ հաստատուն զբանն որ ասէ. որ արարէք միում ի փոքրականցս յայսցանէ, ինձ արարէք (Մատթ 25.40): Իսկ երաշխաւոր՝ զսուրբ հրեշտակն, որոյ միջնորդելով տայ զողորմութիւն: Իսկ գրաւ՝ զաշխարհիս բարութիւն, զի վայելեցէ այժմուս, մինչ հասցէ ի հանդերձեալ կեանսն:

Վեցերորդ, զի զոր ինչ փոխ տան, զնոյն եւ առնուն, այսինքն, եթէ փող եւ եթէ արծաթ, վասն որոյ ասէ Պօղոս. զոր ինչ սերմանէ ոք, զնոյն եւ հնձեցէ, եթէ ի մարմին եւ եթէ ի հոգի (Փաղ 6.8): Փող կեղծաւորացն է, որ առնեն ի ցոյց մարդկան. այն իսկ են վարձք նոցա, ասէ Տէր: Իսկ արծաթ, որոյ հատուցումն ի հանդերձեալն է, որպէս ասացաք:

Եօթներորդ, զի որքան փոխ տան, զնոյնչափ սակին խնդրեն զզխոցն: Եւ Տէրն ասէ. որով չափով չափէք, չափեսցի ի ձեզ չափ գեղուն թաթաղուն (Ղուկ 6.38): Եւ դարձեալ. տուք եւ տացի ձեզ:

Ութերորդ, զի ով փոխ տայ, նոյն նա եւ առնու եւ ոչ այլ ոք, վասն որոյ Տէրն ասէ. երանի ողորմածաց, զի նոքա ողորմութիւն գտցեն, առակն. որ ողորմի տնանկին, ինքն կերակրեսցի, զի յիւրմէ հացէն ետ աղքատաց (Առ 22.9): Եւ դարձեալ ասէ առակն. անձին իւրում գործէ բարիս ողորմածն (Առ 11.7):

Իններորդ, զի որպէս փոխն մնայ մարդոյն եւ այլ ինչք կորնչի ի գողոց կամ յաւազակաց կամ այլ ինչ պատահմանց, նոյնպէս եւ ամենայն ինչք կորնչին ի կեանս եւ ի մահ, զի ոչ ինչ բերաք յաշխարհս եւ ոչ տանել կարող ենք, ասէ առաքեալ (Ա Տիմ 6.7): Իսկ ողորմութիւն մնայ գանձ յաւիտենից ըստ Տեառն. արարէք քսակ առանց հնանալոյ գանձ անպակաս յերկինս, ուր ոչ գող մերձենայ եւ այլն (Ղուկ 12.33): Եւ Դաւիթ ասէ. սփռեաց եւ ետ աղքատաց, արդարութիւն նորա մնայ յաւիտեանս յաւիտենից եւ եղջիր նորա բարձր եղիցի (Սաղմ 111.9):

Տասներորդ, զի զոր ինչ ունի փոխատուն, զնոյն եւ խնդրէ փոխառուն եւ ոչ զանկարն, նոյնպէս եւ Աստուած զողորմութիւն ըստ կարեաց խնդրէ եւ ոչ զաւելորդն, այսինքն բաժակաւ ցուրտ ջուր, զօտարն ժողովել եւ հիւանդացն ի տես գնալ, որ ամենայն մարդոյ կարելի են այսոքիկ ըստ Աւետարանին, բայց միայն առատ կամօք եւ զուարթ երեսօք, որպէս ասէ առակն. զտուրս զուարթառատս սիրէ Աստուած (Առ 9.7), զի կամքն սիրէ Աստուած եւ ոչ զինչքն որպէս այրի կինն, որ զերկու լումայսն էարկ ի գանձանակն եւ զովեցաւ ի Քրիստոսէ (Մարկ 12.41): Այս ըստ համեմատութեան առ փոխատուն: Եւ զիտելի է, զի բազում առաւելութիւն ունի փոխն այն, որ Աստուծոյ տամք, քան զփոխս մարդկան: Նախ, զի աստ մարդիկ զմարմնական ինչք տան փոխ եւ զնոյն առնուն: Իսկ այն՝ զմարմնաւորն տայ եւ զհոգեւորն առնուն, զչնչինն տան, այսինքն զարծաթն եւ զոսկին եւ զկերակուրն, եւ մեծն առնուն, այսինքն զարքայութիւն երկնից ըստ այնմ. քաղցեայ եւ ետուք ինձ ուտել եւ այլն, եկայք օրհնեալք, ժառանգեցէք զարքայութիւնն երկնից (Մատթ 25.34): Երկրորդ, զի որք փոխ տան մարդոյ, աստ միայն առնուն, իսկ որ փոխ տայ Աստուծոյ, առնու ի կրկին կեանս. աստ՝ զհարիւրապատիկն եւ անդ՝ զկեանսն յաւիտենից ըստ սաղմոսին. քաղցր այր ողորմի եւ տայ փոխ յօրհնէ զբան իւր ի դատաստանի, զի յաւիտեան մի սասանեսցի (Սաղմ 111.5): Երրորդ, աստ փոխ տայ մարդ մարդոյ, որ հաւասարք են, որպէս ասէ Տէրն. մեղաւորք մեղաւորաց փոխ տան, զի անդէն առցեն զկշիռն (Ղուկ 6.34): Իսկ որ ողորմի աղքատին, փոխ տայ Աստուծոյ, ասէ Սողոմոն, որ առաւել մեծ է զԱստուած պարտական ունել: Չորրորդ, աստ որպէս տան, նոյնպէս եւ առնուն, իսկ զայն փոխ ծածուկ տան եւ յայտնի առնուն ի մեծ տիեզերական հրապարակին ըստ այնմ. Հայրն քո, որ տեսանէ ի ծածուկ, հատուցէ քեզ յայտնապէս (Մատթ 6.4): Հինգերորդ, աստ մարդիկ միջնորդք, իսկ անդ՝ հրեշտակք, ուր ոչ է ամենեւիմք զլացումն, որպէս Կոռնելիոսի ասէր. աղօթք քո եւ ողորմութիւնք ելին յիշատակաւ առաջի Աստուծոյ (Գործք 10.4): Վեցերորդ, որք աստ փոխ տան եւ վաշխ առնուն, մեղքն բազմանայ ըստ այնմ. անօրէնութիւն չարիք եւ մեղք են ի մէջ նոցա եւ ոչ պակասեաց վաշխ եւ նենգութիւն (Սաղմ 54.12), իսկ այն փոխ մեղքն քաւէ եւ վաշխ մեղացն, որ է տանջանք դժոխոցն, որպէս ասէ Դանիէլ. զմեղս քո ողորմութեամբ քաւեսցես (Դան 4.4): Եւ Դաւիթ ասէ. որ անխայեցէ յաղքատն եւ ի տնանկն, ի վաշխից

չարաց փրկեսցէ զանձն իւր (Սաղմ 71.14): Եօթներորդ, աստ մեծատունք կարօտելոց տան զփոխն, իսկ այն փոխ աղքատաց տամք ամենամեծին Աստուծոյ, որ անկարօտ է, զի Տեառն է աշխարհ լրիւ իւրով, ասէ մարգարէն (Սաղմ 23.1): Եւ դարձեալ, իմ է արծաթ, իմ է ոսկի եւ այլն: Ութներորդ, աստ փոխատուն նուազէ եւ առաւելու փոխառուն, իսկ անդ փոխառուն Աստուած ոչինչ ունի նուազութիւն, որով լիանայ, այլ փոխատուն լիանայ ամենայն առաւելութեամբ ի նմանէ, որ զփոխն առ, որպէս ասէ Պօղոս. Աստուած լի արասցէ ամենայն բարութեամբ (Փիլ 4.19): Իններորդ, աստ փոխատուն ոչինչ առաւել փոխառուէն, այլ զհարն տայ, իսկ անդ ի նմանէ եմք առեալ զամենայն պարգէս: Եւ դարձեալ. փոխ տամք նմա, զի ամենայն տուրք բարիք եւ պարգէս կատարեալք ի վերուստ են իջեալ ի Հօրէն լուսոյ, որպէս ասէ Յակոբոս (Յակ 1.17): Տասներորդ, աստ փոխ տամք նմա, ուստի ակն ունիմք դարձուցանել, իսկ այն փոխ, որ աղքատին տամք, ոչ ի նմանէ, այլ յԱստուծոյ ակն ունիմք հատուցանել, որպէս ասէ Տէր. տուրք փոխ, ուստի ոչ ունիցիք հատուցանելոց, այլ լինիցի ձեզ հատուցումն յարքայութիւն Աստուծոյ (Ղուկ 6.35): Դարձեալ, զիտելի է, զի վեց ազգի մարդկան ոչ տան փոխ թէպէտ եւ խնդրեն եւ յայս պատճառաց ամենեւին ազատ է Քրիստոս, որ ի ձեռն աղքատաց խնդրէ փոխ: Նախ, ոչ տան փոխ օտարաց եւ անծանօթ մարդոյ, իսկ Քրիստոս ծանօթ է մեզ, զի ստեղծող եւ արարիչ է մեր եւ վասն մեր սիրոյ եղեւ մարդ բնութենակից մեզ եւ ի ձեռն եղբարցս մեր խնդրէ զողորմութեան փոխն, ապա եւ պարտ է տալ նմա: Երկրորդ, ոչ տան փոխ, որ ոչ ունի ընտանի, առնու եւ փախչի ասեն, իսկ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս ոչ փախչի, այլ է ի միջի մերում ըստ այնմ. ես ընդ ձեզ եմ զամենայն աւուրս կենաց, մինչեւ ի կատարած աշխարհի (Մատթ 28.20) եւ աղքատովն շրջի ի դրունս ձեր եւ ձեռօքն առնու զողորմութիւն: Այլեւ էակից Հայր իւր եւ փառակից Սուրբ Հոգին է ի միջի ձերում, որպէս ասէ մարգարէիւն. ես եմ ի միջի ձերում եւ Բանն իմ եւ Հոգին Սուրբ: Երրորդ, թէ կարի աղքատ իցէ, իսկ Տէրն մեր Քրիստոս է ամենառատ եւ փարթամ մեծութեամբ, մինչ զի ինքն լցուցանէ ողորմութեամբ ըստ այնմ. ողորմութեամբ Տեառն լի եղեւ երկիր (Սաղմ 32.5): Չորրորդ, թէ դատարկ եւ անգործ իցէ յուտել եւ յըմպել պարապել, իսկ Տէրն մեր ասէ. Հայր իմ մինչեւ ցայժմ գործէ եւ ես գործեմ (Յովի 5.17): Եւ դարձեալ ասէ. իմ կերակուր այն է, զի արարից զկամս Հօր իմոյ (Յովի 4.34), այսինքն զփրկութիւն մարդկան: Հինգերորդ, թէ զլացող եւ ստախօս իցէ, իսկ Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս զստախօսն որդի սատանայի կոչէ եւ զինքենէ ասէ. ես եմ ճանապարհ եւ ճշմարտութիւն եւ կեանք (Յովի 14.6): Վեցերորդ, թէ այր բռնաւոր եւ զրկող իցէ, ոչ տան փոխ, թէ զայլոցն էառ եւ ոչ հատոյց: Իսկ վասն Տեառն մերոյ ասէ մարգարէն. յողորմութիւն եւ յիրաւունս օրհնեցից զքեզ, զի ողորմութեամբ զինքն ետ վասն մեր ի մահ եւ փրկեաց զմեզ. զմեր փրկութեան պատճառն, որ մեք ստանամք, զիա՞րդ զրկէ ի մէնջ: Եւ մինչ մեռեալն էաք ի մեղս մեր, կենդանացոյց զմեզ, ասէ առաքեալ (Եփ 2.4), յարդարանալս մերում զհարդ ոչ շնորհիցէ մեզ զամէն (Հռ 5.9): Զի նա բարի առնէ բարեաց եւ այնոցիկ, որ ուղիղ են սրտիւք: Ապա եւ համարձակութեամբ պարտ է մեզ բարի առնել վասն անուան նորա եւ ողորմել աղքատին եւ փոխ տալ Աստուծոյ:

Յաղագս զինոյ եւ արբեցութեան հարցումն: Զին՞չ է շահ զինոյն եւ կամ զին՞չ վնաս:

Պատասխանի. Չափաւորն ոչ է խոտեալ ի Սուրբ Գրոց վասն բազում պատճառի, որ յայտ է ի վկայութեանցս: Նախ, զի ուրախարար է զինի ըստ Դաւթի. զինի ուրախ առնէ (Սաղմ 103.15): Երկրորդ, զի բժշկարար է ըստ Պօղոսի. մի ջուր եւեթ ըմպիցես, այլ սակաւ մի զինի վասն ստամոքսի եւ ստեպ հիւանդութեան (Ա Տիմ 5.23): Երրորդ, զի ոչ է չար, այլ բարի է, եւ մի է ի բարի ստեղծուածոցն Աստուծոյ, ըստ այնմ. ետես Աստուած եւ ահա բարի են յոյժ (Ծննդ 1.31): Չորրորդ, զի եւ Տէր մեր ի մարդեղութեան զջուրն ի զինի փոխեաց (Յովի 2.8): Հինգերորդ, զի եւ ինքն Բանն Աստուած ընկալաւ զճաշակումն զինոյն ընդ աշակերտսն ըստ այնմ. ոչ եւս արբից ի բերոյ որթոյ, մինչեւ արբից ընդ ձեզ նոր յարքայութեան Հօր իմոյ (Մատթ 26.29): Վեցերորդ, զի եւ զարիւնն իւր նովիմք ուխտեաց ի վերնատունն ըստ այնմ. առեալ բաժակ օրհնեաց եւ ասէ. այս է արիւն իմ նորոյ ուխտի: Եօթներորդ, զի եւ կսկիծ մարմնական ցաւոց ոչ տայ զգալ, յորժամ զմռսեալ տան մարդոյ, որպէս Տեառն մերոյ ետուն զինուորքն ի ժամ խաչին, որպէս ասէ առակ. տուրք արբեցութիւն տրտմեցելոց եւ զինի

ըմպել ցաւագնուտաց, զի արբսցեն եւ մոռասցին զցաւս իւրեանց (Առ 31.6): Ութերորդ, զի ծերոց կարողութիւն զօրութիւն տայ: Իններորդ, զի եւ յարին մարտիրոսական առակէ Տէրն. բաժակն զոր ըմպելոցեմ, ըմպիցէք (Մատթ 20.23), եւ Եսայի. վա՞սն էր կարմիր են ձորձք քո իբրեւ զինոյ լիոյ հնձանի կոխելոյ: Պատասխանէ. հնձան հարի միայն, այսինքն, որ ի վերայ խաչին չարչարանսն ասէ (Ես 63.2): Տասներորդ, զի եւ իմաստութեանց գիտութեան Հոգւոյն Սրբոյ օրինակէ մարգարէն Դաւիթ. արբցեն նոքա ի պարարտութենէ տան քո (Սաղմ 35.9): Եւ առակ. իմաստութիւն շինեաց իւր տուն եւ խառնեաց ի խառնելիս զգինին իւր, այսինքն, զհին եւ զնոր կտակարանս: Ապա յայտ է յայսցանէ, զի չափաւորն ոչ է խոտելի:

Իսկ անչափութիւն զինոյն խոտելի եւ անարգելի է: Զի որպէս երկաթն, որ տուեալ է ի պէտս գործոյ, առնեն ոմանք գործի սպանման: Եւ որպէս ամուսնութիւն, որ պատուեալ է վասն որդեժնութեան, առնեն առիթ հեշտութեան, նոյնպէս եւ զինին խառնեն զանչափութեամբ ըմպելն, եւ որ բարի է ստեղծեալ յԱստուծոյ, առնեն զնոյն չար անձանց իւրեանց: Առաջին վնաս, զի արբեցողն անարգէ եւ թշնամանէ եւ զսիրելիսն, որպէս ասէ առակն. անառակ է զինի եւ թշնամանող՝ արբեցութիւն (Առ 20.1): Երկրորդ, թափէ ի խելաց բանական մասնէ, որով եմք պատկեր Աստուծոյ, որպէս ասէ առակ. որք հաղորդին զինոյ, չեն իմաստունք (Առ 31.4): Երրորդ, զի ընչից պակասութիւն է, որով զրկէ զկին եւ զորդիս եւ զսիրելիս իւր, որպէս ասէ առակ. եթէ ի տաշտս եւ ի բաժակս արծակեացես զաչս քո, յետոյ շրջիս մերկագոյն քան զսանդի տոռն (Առ 23.31): Եւ դարձեալ ասէ. ամենայն արբեցող եւ բոզանոց աղքատասցի եւ զգեցցի պատառոտուն որպէս քնած, զի զոր ուներն, ծախեաց եւ այլ ոչ կարէ վաստակել (Առ 23.21): Չորրորդ, զի զգայարանս թուլացուցանէ եւ ծռէ զհւրաքանչիւր, զի ոչ ուղիղ խօսել կարէ եւ ոչ ուղիղ ընթանալ. ականջովք խլացեալք եւ աչօք դիւահարեալ յածէ: Հինգերորդ, զի ընդ շունս եւ ընդ պոռնիկս յարքայութենէ Աստուծոյ արտաքսի, որպէս ասէ Պօղոս. ոչ շունք, ոչ պոռնիկք, ոչ արբեցողք զարքայութիւն Աստուծոյ ոչ ժառանգեն (Ա Կոր 6.9): Վեցերորդ, զի զբարկութիւն Աստուծոյ շարժէ ի վերայ աշխարհի, որպէս յաւուրս Նոյի. ուտէին եւ ըմպէին, կանայս առնէին եւ արանց լինէին, վասն որոյ եկն ջրհեղեղն եւ կորոյս զամենեսեան, ասէ Տէրն (Դուկ 17.27), նոյնպէս յանապատին արարին որթ եւ ըմպեցին զգինի եւ յարեան խաղալ (Ելից 32.6), վասն որոյ Մովսէս բարկացեալ խորտակեաց զտախտակս օրինացն եւ սատակեաց ի նոցանէ երեք հազար այր սրով: Նոյնպէս ի Բելիւեգովր կերան մեռելոտի եւ ըմպեցին զգինի զոհիցն եւ խառնակեցան ընդ դստերս նոցա, վասն որոյ ասէ. սատակեցաւ ի նոցանէ քսաներեք հազար այր, մինչ Փենեհէս քաւեաց եւ արգելաւ մահ (Թիւք 25.1): Յայս միտս եւ ասէ Աւետարանն. զգոյշ լերուք անձանց. գուցէ ծանրանայցեն սիրտք ձեր շուայտութեամբ եւ արբեցութեամբ եւ յանկարծակի հասանիցէ ի վերայ ձեր օրն (Դուկ 21.34): Եօթներորդ, զի պատճառ եւ առիթ պոռնկութեան զինին լինի, յորժամ վառէ զցանկականն եւ շարժէ ի գործն, որպէս ասէ առակն. որք ուտեն զկերակուր ամբարշտութեան եւ զինով անօրէնութեան արբենան, ոչ ննջեն, եթէ ոչ չար ինչ գործեն (Առ 4.17): Եւ մարգարէն ասէ. ոչ է այլ անօրէնութիւն քեռ քո Սողոմ, քան զլիութիւն ցորենոյ եւ յղիութիւն զինոյ, որպէս Դովտ, զի արբեցաւ եւ զործեաց զանօրէն խառնակութիւնս (Մանդ 19.36): Ութերորդ, զի Նոյ ըմպեաց զինի եւ արբեցաւ եւ յայտնեցան առականք նորա, եւ մեղանչեաց Քամ, վասն որոյ անէժ զՔանան որդին Քամայ եւ ասէ. անիծեալ լիցի Քանան մանուկ (Մանդ 9.25): Իններորդ, զի հիւանդութիւն ծնանի ի մարմինն ազգի ազգի եւ բազմաց մահ աժէ վասն առաւել զօրութեան որպէս ասէ առակն. այնպիսին վաղվաղակի սատակեացի եւ ամենայն անօրէն սպառեացի (Առ 23.28): Տասներորդ, զի շարժէ ի բարկութիւն եւ ի հարկանումն որպէս ասէ առակն. ու՞մ է վայ, ու՞մ են խռովութիւնք, ու՞մ են դատաստանք, ու՞մ դժնդակութիւնք եւ վարանք, ու՞մ վերք եւ ջախսանք տարապարտուց: Ո՞յր են ջախջախք կապուտակ ականողիք. ո՞չ ապաքէն այնոցիկ, որ յամեն ի զինուոջ եւ որք դիտենն զգիներբուքն (Առ 23.29): Այսքան առ այս:

Վասն կշռող խաբողաց հարցումն. Կշիռ մեծ եւ փոքր եւ չափ կրկին պիղծ են առաջի Տեառն երկոքեանն (Առ 20.10):

Պատասխանի. Վասն բազում պատճառի են պիղծ այնպիսիքն: Նախ, զի որ զմարդ խաբէ, զԱստուած խաբէ, զորոյ զպատկերն խաբեաց: Երկրորդ, զի ոչ հաւատայ զԱստուած տեսող զոլ գործոյն ըստ այնմ. ոչ է Աստուած առաջի աչաց

նորա, պիղծ են ճանապարհ նորա յամենայն ժամ (Սաղմ 9.5): Երրորդ, զի ոչ հաւատայ դատաստանացն Աստուծոյ, թէ ընդ գողոցն դատապարտի: Չորրորդ, զի եւս առաւել չար է, քան զգողն, վասն զի գողն ի ծածուկ եւ ահիւ գողանայ, եւ նա յայտնի նստեալ ի մէջ կրպակին, որ է կուղպակ, որ ստուգաբանի՝ գող բակ: Հինգերորդ, զի մարդիկ լսելով յաւազակաց խոյս տան եւ առ նա իբր առ բարի սիրելի ընթանան: Վեցերորդ, զի գողն մի անգամ գողանայ զմիոյն ստացուածն, իսկ նա բազում անգամ ի միեւնոյն մարդոյն գողանայ խաբէութեամբ: Եօթներորդ, զի աւազակն զմարմին այլոյ սպանանէ, իսկ նա զհոգին իւր սպանանէ մատնելով ի գեհեան: Որպէս մեծ է հոգին, քան զմարմինն, նոյնպէս մեծ է մահ նորին: Ութերորդ, զի ազահութիւն առնէ, որ է կռապաշտութիւն, ասէ առաքեալ (Եփ 5.5): Իններորդ, զի եւ զանունն Աստուծոյ կոչէ ի վերայ սնուեաց եւ երդմնահարի, զոր հրամայէ Քրիստոս ամենեւին մի երդնուլ (Մատթ 5.39): Տասներորդ, զի եւ զայլս գործակցէ ի մեղս իւր՝ վկայ կոչելով զնա, եւ նա վկայէ սուտ, զի եւ նա նորին վկայեացէ եւ պատժեացի ընդ սուտ վկայիցն Քրիստոսի, որք խաբեցին զՊիղատոս եւ պատժեցան յաւիտենից հրովն, վասն զի ասէ առաւելն. վկայ սուտ առանց պատժոյ ոչ է (Առ 19.5):

Վասն համբերութեան հարցումն. Զին՞չ շահ է համբերութեան:

Պատասխանի. Առաջինն, զի Աստուած օգնական լինի եւ տայ շնորհս համբերութեան եւ փութով զելսն որպէս ասէ Պօղոս. հաւատարիմ է Աստուած, որ ոչ արկցէ զծեղ ի փորձութիւն առաւել քան կարն ձեր, այլ վաղվաղակի արասցէ եւ զելսն, զի համբերել կարասցիք (Ա Կոր 10.13): Երկրորդ, զի ծնանի սէր, որպէս ասէ առաքեալ. համբերութիւն զհանդէս գործէ զյուսոյ եւ նա սփռէ զսէր (Հռ 5.4): Երրորդ, զի Աստուած վրէժխնդիր լինի համբերողացն, որպէս ասէ առաւելն. մի խնդրէր զվրէժ ի թշնամեացն, այլ համբերեա նմա եւ Տէր օգնեացէ քեզ (Առ 20.22), որպէս վասն համբերութեան Դաւթի վրէժ խնդրեաց ի Սաւուղայ: Չորրորդ, Աստուած դիրաւ լսէ համբերողացն աղօթից, որպէս Դաւիթ. համբերելով համբերի Տեառն, նայեցաւ առ իս եւ լուաւ ձայնից աղօթից իմոց (Սաղմ 39.2): Հինգերորդ, զի համբերութիւն մերձ ածէ ի կատարումն ամենայն գործոց, որպէս ասէ Յակոբոս. համբերութիւն գործ կատարեալ ունիցի (Յակ 1.14): Վեցերորդ, զի համբերութիւն առթէ զյաւիտենական կեանքն ըստ Տեառն. համբերութեամբ ձերով ստասցիք զոգիս ձեր եւ թէ որ համբերեացէ իսպառ, նա կեցցէ (Մատթ 10.22), որպէս մարտիրոսացն դասքն: Եօթներորդ, զի համբերութիւն անուանի եւ փառաւոր առնէ եւ զայլս ի նոյն յորդորէ ըստ այնմ. համբերութիւն Յովբայ լուարուք, որով ինքն հռչակեցաւ (Յակ 5.11): Ութերորդ, զի համբերողն զբազմաց սատակումն տեսցէ անհամբերողացն, ըստ մարգարէին. համբեր Տեառն եւ պահեա զճանապարհս նորա եւ բարձր արասցէ զքեզ ի ժառանգել զերկիր եւ զատակումն մեղաւորաց տեսցես (Սաղմ 36.34): Իններորդ, զի համբերութիւն զայլս ի զղջումն ածէ, որպէս ասէ Պօղոս հռոմեացուոց. երկայնատութիւն Աստուծոյ կամի զքեզ ի զղջումն ածել, այլ դու ըստ անզեղջ սրտիդ զանձես (Հռ 2.5): Յայս միտս եւ Տէրն օրինադրեաց. որ հարկանէ զծնօտ քո եւ այլն, եւ որ հանէ զբաճկոն քո եւ այլն, եւ որ տարապահակ վարէ զքեզ մղոն մի եւ այլն (Մատթ 5.39): Տասներորդ, զի համբերութիւն զմարդն Աստուծոյ նման եւ անուանակից առնէ, զի Դաւիթ զԱստուած ողորմած, գթած եւ երկայնամիտ կոչէ:

Վասն թագաւորաց եւ իշխանաց հարցումն. Որպէս սահանք ջրոց, զի զոր կամի՝ հեղեղէ եւ զոր կամի՝ արբեցուցանէ, նոյնպէս սիրտ թագաւորաց ի ձեռին Աստուծոյ (Առ 21.11):

Պատասխանի. Որք խնամով եւ անձնիշխան կամօք գործեն զչար, այնպիսիքն ոչ են յայս շնորհս, որպէս չար թագաւորքն, որք հակառակին կամացն Աստուծոյ: Իսկ որք կամացն Աստուծոյ սպասաւորք են, վասն երկու պատճառի տայ նոցա Աստուած զթագաւորութիւն. կամ վասն վրէժխնդրութեան մեղուցելոց, կամ վասն բարերարութեան արժանաւորացն: Վրէժխնդիր, որպէս Նաբուգոդոնոսոր, վասն որոյ ասէ Աստուած. բաժակ ոսկի է ի ձեռին իմում Նաբուգոդոնոսոր, ում կամիմ արբուցից զնա, որպէս արբոյց զմրուր դառնութեան ազգին Իսրայելի: Իսկ բարերար՝ որպէս Կիրոս, որ առանց կաշառաց եւ պարգեաց դարձոյց զգերութիւն Իսրայելի, վասն որոյ ասէ մարգարէն. այսպէս ասէ Տէր ցօծեալն իւր ցԿիրոս, զորոյ կալայ զձեռանէ նորա

եւ զօրացուցի զնա (Ես 45.1): Նոյնպէս ամենայն թագաւորք եւ իշխանք յայս պատճառս տիրեն աշխարհաց եւ գաւառաց:

Հարցումն. Ջի՞նչ է ասելն. Խորհուրդք մտօք պատրաստեսցի եւ պատերազմ իմաստութեամբ մղեսցի (Առ 20.18):

Պատասխանի. Ոչ թէ ի բազում զօրս իւր ապրեսցի թագաւոր եւ ոչ հսկայ՝ ի բազում զօրութեան իւրում, որպէս յայտ է ի փարաւոն, որ բազում զօրս ունէր, եւ ի Գողիաթ, որ քաջ հսկայն էր: Եւ գիտելի է, զի չորս ազգ իմաստութեամբ վարելի է պատերազմին ժամն: Նախ, բարեպաշտութիւն եւ աղօթք զօրապետին, որպէս ասէ Ղաւիթ. սուտ է ձիոյ փրկութիւն, աչք Տեառն ի վերայ երկիւղածաց իւրոց եւ ոյք հուսան յողորմութիւն նորա (Սաղմ 32.17): Եւ յայտ է յԵզեկիայ, որ աղօթիք յաղթեաց Ռափսակայ, կոտորեցաւ հարիւր ութսունհինգ հազար այր ի զօրաց նորին (Դ Թագ 19.35): Երկրորդ, զի գիտասցէ յարմարել զճակատ պատերազմին: Վասն որոյ ասէ առակ. առաջնորդութեամբ մղի պատերազմն (Առ 24.6): Երրորդ, զի քաջարելեսցէ զօրսն արի կալ ասելով. եղբայր յեղբօրէ՛ օգնեալ, իբրեւ քաղաք ամուր եւ հզօր, իբր զթագաւորութիւն հաստատեալ (Առ 18.19), զի զուարթութիւն թագաւորի իբրեւ ցօղ է ի վերայ դալարոյ, ասէ առակ (Առ 19.12): Չորրորդ, զի խոստանայ պարգեւս մեծամեծս որպէս ասէ. զյաղթութիւն ստանայ, որ տայ կաշառս (Առ 22.9): Եւ դարձեալ ասէ. ողորմութիւն եւ ճշմարտութիւն պահապան թագաւորի (Առ 20.28):

Հարցումն. Ջի՞նչ պիտոյ է թագաւորաց եւ զին՞չ հնազանդելոցն:

Պատասխանի. Հինգ իրս պիտոյ է թագաւորի եւ իշխանի: Առաջին, բարեպաշտութիւն եւ արդարութեան գործք, զի եւ հնազանդեալքն զնոյն ուսցին ի նմանէ, զորս խրատէ Ղաւիթ. արդ, թագաւորք, զայս ի միտ առէք, խրատեցարուք, ծառայեցէք Տեառն երկիւղի եւ այլն (Սաղմ 2.10): Եւ յառակ. սիրեցէք զարդարութիւն, ոյք դատիք զերկիր, խորհեցարուք զՏեառնէ բարութեամբ, եւ միամտութեամբ սրտի խնդրեցէք զնա (Իմաս 1.1): Երկրորդ, պիտոյ է թագաւորի իմաստութիւն, որով կարասցէ առաջնորդել ժողովրդեանն, որպէս ասէ առակն. որ հանճարեղն է, զառաջնորդութիւն ստացի (Առ 1.5): Եւ դարձեալ ասէ. շրթամբք հովուէ թագաւոր (Առ 22.12), այսինքն իմաստուն բանիւք, վասն որոյ Սողոմոն խնդրեաց իմաստութիւն միայն յԱստուծոյ: Եւ ասաց առ նա. որովհետեւ ոչ խնդրեցէր արծաթ կամ ոսկի կամ յաղթութիւն թշնամեաց, տաց քեզ իմաստութիւն, զի ոչ յառաջ եւ ոչ յետոյ լիցի յերուսաղէմ նման քեզ իմաստուն (Գ Թագ 3.12): Եւ վասն անիմաստիցն ասէ. վայ քեզ, քաղաք, որ առաջնորդ քո մանուկ է (ժող 10.16): Երրորդ, զի արդար իրաւամբ զչարսն պատժէ եւ զբարիսն պատուէ, եւ այնու մնայ աշխարհն ի խաղաղութիւն, որպէս ասէ առակն. գարշելի է թագաւոր, որ առնէ զչարիս, ընդունելի են թագաւորի շրթունք արդարք (Առ 16.12): Եւ դարձեալ ասէ. ցրումն ամբարշտաց՝ թագաւոր իմաստուն, եւ արկանէ ի վերայ նոցա անիւ (Առ 20.26): Եւ դարձեալ ասէ. սպառնալիք թագաւորաց նման են մռնչելոյ առիծոյ (Առ 19.12), սոյնպէս ահարկու պարտ է լինել ի վերայ ամբարշտաց եւ ապստամբաց: Չուարթութիւն նորա իբրեւ ցօղ ի վերայ դալարոյ, սոյնպէս քաղցր պարտ է լինել ի վերայ բարեացն եւ հնազանդիցն, զի պատիւ թագաւորի զիրաւունս սիրէ (Սաղմ 98.4): Չորրորդ, ողորմած լինի աղքատաց եւ եկաց օտարաց: Եւ այնու աշխարհն ի շինութեան կայ, որպէս ասէ առակն. ողորմութիւն եւ ճշմարտութիւն պահապան թագաւորի (Առ 20.28): Հինգերորդ, զի մի սուտ խօսեսցի եւ խաբեսցէ որպէս ասէ առակն. մի՛ սուտ ինչ ասիցի ի լեզուէ թագաւորի, եւ մի՛ խաբէութիւն ելցէ ի նմանէ (Առ 24.2), որոյ պատճառ է, զի սուտ խօսի մարդ վասն տկարութեան եւ խաբէ վասն երկիւղի: Իսկ թագաւորն կարող է եւ հզօր, զի ոչ երկնչի յումեքէ, ապա եւ չէ պարտ, որ թագաւոր ստէ կամ խաբէ: Չայս եւ Սիրաք ասէ. երեք են զոր ատեաց անձն իմ. զաղքատն հպարտ եւ զմեծատուն սուտ եւ զժեր պոռնիկ (Սիրաք 25.4): Նաեւ ոչ է պարտ անզգամ եւ ստախօս մարդկան լսել, որպէս Րոբովամ որդին Սողոմոնի, զի եթող զխրատ ծերոցն եւ ընկալաւ զխրատ երիտասարդացն յիմարաց, վասն որոյ ճեղքեցաւ թագաւորութիւն նորա եւ բաժանեցան տասն ցեղքն ի նմանէ (Գ Թագ 12.11): Ասացեալքս պիտոյ է ամէն իշխանի եւ թագաւորի:

Վասն ծառայից. Իսկ հնազանդելոցն ի ծառայութիւն թագաւորի, նախ, պիտոյ է իմաստութիւն, որպէս ասէ առակն. ընդունելի է թագաւորի սպասաւոր

իմաստուն եւ իւրով շուտափութեամբն ի բաց բառնայ զանարգութիւն (Առ 14.35): Եւ դարձեալ ասէ. իմաստութեամբ շինի տուն եւ հանճարով լնուն շտեմարանք ամենայն մեծութեամբ եւ բարեաւ (Առ 24.3): Երկրորդ, պիտոյ է հաւատարմութիւն ի վերայ ընչից տեառն, զի մի ընդ վայր վատնեսցէ կամ ինքն գողանայցէ, այլ զամենայն խնամով պահեսցէ, տեառն ծախեսցէ: Այնպիսին նման է հաւատարիմ եւ իմաստուն տնտեսին, որ երանեցաւ ի Տեառնէ, որպէս Յովսէփ՝ փարաւոնի եւ Դանիէլ՝ Նաբուգոդոնոսորայ ցուցին հաւատարմութիւն: Բայց զայնպիսի այր դժուարին է գտանել, որպէս ասէ յառակն. զայր հավատարիմ գործ է գտանել (Առ 20.6): Իսկ որ չէ հավատարիմ տեառն իւրոյ, այլ կորուսանող եւ գող, ասէ առակ. հանդերձեալ է ընչից նորա թեւս իբրեւ արծույ, եւ դառնայ ի տուն վերակակացութիւն իւրոյ, այսինքն, որ նախապէստէ էր ընչիցն (Առ 23.5): Զի եթէ ծրարեալ իցէ կամ ի խորս թաղեալ, իւր երկմտութիւն իբր զկարթ լինի ձկան եւ արտաքս ձգէ զփարթամութիւն ի նմանէ, որպէս Համանայ եղև Արտաշէս թագաւորի: Երրորդ, զի արթուն եւ արի լինի գործն եւ ոչ համր, որպէս ասէ յառակ. զայր շոյտ եւ զգոյշ ի գործս իւր՝ թագաւորի առաջի պարտ է կացուցանել (Առ 22.29): Եւ դարձեալ առակաւ ասէ. թէ աղքատ ես, մի ձգտիր ընդ մեծատան, այլ քո իմաստութեամբդ մերժեա ի նմանէ (Առ 23.4), այսինքն, թէ չես ժիր եւ պատրաստ, մի մտանէր ի գործ թագաւորի, այլ հեռացիր իմաստութեամբն, զի մի տուժեսցիս, յորժամ գործն թերի մնայ քո ծուլութեամբն: Չորրորդ, պիտոյ է երկիւղ, որպէս ասէ յառակն. յԱստուծոյ երկիր որդեակ, եւ ի թագաւորէ (Առ 24.21), զի Աստուծոյ սպասաւոր են ի նոյն կանխեալ, ըստ Պօղոսի (Հռ 13.6): Եւ թէ ոք ասէ. Աստուծոյ երկիւղն անսխալ է, իսկ թագաւորին է երբեմն, զի սխալէ, յորժամ ի հաւատոյ քննուի կամ ի վատթար գործ ինչ վարեսցէ: Ասեմ, թէ բաց յերկուցս յայսցանէ յամենայն գործ եւ ի հրամանս թագաւորին պարտ է լինել, զի այնոսիկ յԱստուծոյ հրամանն պարտ է կալ, որ մեծ է, քան զամենայն թագաւորս, զի ասաց նախ, յԱստուծոյ երկիր եւ ապա՝ ի թագաւորէն: Զի յանկարծակի պահանջեսցեն զամբարիշտս եւ զպատուհաս եկոցունցն ո՞վ ծանիցէ, զի Աստուծոյ դատաստանքն անքննելի են եւ անհետազօտելի, որպէս ասէ Պօղոս (Հռ 11.33), սոյնպէս եւ թագաւորին յանկարծ ժամու, զի երբ կարծէր Յովաբ զմահն իւր ի Դաւթ լինել ամենայն երախտեացն, զոր ունէր առ նա, որ ի ժամ մահուն պատուիրեաց Սողոմոնի, թէ զՅովաբ հանդերձ արեամբն ի դժոխս իջոյ (Գ Թագ 2.6), այսինքն ի գերեզման: Վասն որոյ ասէ առակն. սուսեր սուր է լեզու թագաւորի եւ որ ոք մատնեսցի նմա, խորտակեսցի կամ յողիւք հանդերձ սատակեսցէ կամ մաշեսցէ հրով կամ գէշ ընկեսցէ ի բոյնս արծուաց (Առ 24.3), զի զանազան են տանջանք թագաւորի: Իսկ որ պահէ զբանս, այսինքն երկնչի եւ ի թագաւորէ, եւ յԱստուծոյ, արտաքոյ կորստեան եղիցի: Հինգերորդ, պիտոյ է յամենայնի հնազանդութիւն ծառային, այսինքն, զի մի մեծամտիցէ, թէ զայս ամէն կատարեցի, այլ ըստ Տեառն խրատուն, զայս արարեալ ասացէք. ծառայք անպիտան ենք եւ այլն (Դուկ 17.10): Եւ Պօղոս օրինադրէ. ծառայք հնազանդ լերուք տէրանց ձերոց մարմնաւորաց (Եփ 6.5): Եւ յառակն. ոչ վայելէ ծառայի հպարտութեամբ բռնանալ (Առ 19.10): Այլ թէ զի՞նչ պարտ է առնել, խրատէ նոյն ինքն Սողոմոն. որչափ ի մեծութիւն հասանիցես, ի խոնարհութեան կալ զանձն քո եւ առաջի Տեառն գտցես զշնորհս (Առ 16.3): Այսքան առ այս:

Վասն զանազանութեան մեղաւորաց. Երեք զանազանութիւն է ի մէջ մեղուցելոց: Առաջին, են, որ պատահմամբ գայթակղեալ անկանին ի մեղս ակամայ, կամօք եւ անգիտութեամբ: Իսկ այս ներելի է, վասն որոյ աղօթէ Դաւիթ. զմեղս մանկութեան եւ զանգիտութեան իմոյ մի յիշեր (Սաղմ 24.7):

Երկրորդ, են, որ գործեն զմեղս թէպէտ գիտութեամբ, այլ զղջմամբ եւ երկիւղիւ, եւ այս ներումն ունի, զի յոյս գոյ ի նոսա, զի ի մէջ գարշութեան եւ խաւարի իմանան զինքեանս ըստ Դաւթի. ասացի խաւար ուրեմն արդեօք ծածկեաց զիս, կամ զիշեր փոխանակ լուսոյ փրկութեան (Սաղմ 138.11):

Երրորդ, են, որ կամաւ կորանան ի մեղս իբր զբարի գործելով եւ հեշտանան ի նոյն՝ իբր ի լոյս գնալով, վասն որոյ ասէ առակ. դամբար ամբարշտաց՝ մեղք (Առ 21.4): Եւ դարձեալ. ծիծաղելով գործէ այր անզգամ զչարիս (Առ 10.23), վասն որոյ ասէ. անձն ամբարիշտ ի մէջ չարեաց ոչ գտանէ յումեքէ ողորմութիւն (Առ 21.10), զի այնպիսին թողեալ է ի խնամոցն Աստուծոյ եւ ի պահպանութենէ հրեշտակաց, մինչեւ ի մեղացն զազրացեալ գայ ի զղջումն:

Վասն ճանապարհաց: Ճանապարհ կոչի աստի կեանքս ի ծննդենէ մինչեւ յօր մահուն եւ մահն՝ ելք, որպէս ասէ Ղաւիթ. զճանապարհս իմ ուղիղ արա ինձ, եւ մի տիրեսցեն ինձ ամենայն մեղք (Սաղմ 118.133): Եւ զի ի ճանապարհի եմք, պարտ է ամենայն հարկիւ պատրաստել զթօշակ ելիցն մեր, ըստ խրատուն Սողոմոնի. պատրաստեալ յելս զգնացս քո (Առ 24.27), զի ակամայ եւ հարկիւ գայ օր մահուն, յորժամ ոչ կարենք գործել ինչ: Եւ ճանապարհ ասի այս կեանքս վասն բազում պատճառի: Նախ, զի որպէս ճանապարհորդն ելեալ ի տանէ եւ դէմ եղեալ երթայ յայլ աշխարհ, այսպէս եւ մեք ընթանամք ի հանդերձեալ աշխարհն, որպէս ասէ յերայեցւոց. ոչ ունիմք տուն, որ աստէն մնալոց իցէ, այլ զհանդերձեալն խնդրենք եւ Պօղոս ասէ. եթէ երկրաւոր տաճար շինուածոյս քակտի, շինուած յԱստուծոյ ունիմք տաճար եւ աստ տաղտկենք, զի բնակութիւնս երկնից փափագենք զգեճուլ (Բ Կոր 5.1): Երկրորդ, զի որքան յամէ ի ճանապարհն, հեռանայ ուստի ել եւ մերձի առ որս գնալոց էր, նոյնպէս եւ մեք որքան յամենք ի մարմնի, հեռանամք ի Տեառնէ, ասէ առաքեալն (Բ Կոր 5.6), եւ մերձիմք ի մահ եւ ի գերեզման, որպէս ասէ Սողոմոն. իբր զարագ սուրհանդակ եւ չար ճանապարհորդ հասանիցէ ձեզ:

Երրորդ, զի իմաստուն ճանապարհորդն ունի զդիտաւորութիւն դառնալ ի տուն իւր եւ զայն հոգալ, այսպէս եւ որք իմաստունք են ի մարդկանէ, միշտ ի մտի ունին դառնալոյ ի դրախտն, ուստի անկաք: Վասն որոյ ասէ Սողոմոն. իմաստութիւն յելս ճանապարհաց զովի (Առ 1.20), եւ մարգարէն երանէ զայնպիսին. երանեալ է այր, որոյ օգնութիւն ի քէն է, ելս եդ ի մտի իւրում ի հովտէս տրտմութեան (Սաղմ 83.6):

Չորրորդ, զի որպէս ճանապարհորդն ոչ ի վայելուչ տեղիս հեշտանայ եւ ոչ ի դժուարինս ոտնառի, այլ զերկոսեանն թողլով ընթանայ զճանապարհս իւր, այսպէս պարտ է եւ մեզ լինել ի կեանս յայս. ոչ ի տրտմականս տարակուսել, եւ ոչ ի հեշտալիսն կապիլ, այլ թողլով գնոսա, ուշ ունիլ այնմ կենացն հասանել, որպէս ասէ առաքեալ. գլետոյսն ուրացեալ եմ եւ յառաջիկայսն փութամ, ուշ եղեալ ընթանամ ի կէտ կոչմանն երկնաւոր (Փիլ 3.13): Եւ այլուր ասէ. ո՞վ մեկնեսցէ զմեզ ի սիրոյն Քրիստոսի, նեղութի՞նք թէ անձկութի՞նք, եւ ի վերայ ածէ. ոչ որ կեանս եւ ոչ հանդերձեալքն եւ ոչ այլ ինչ արարած կարէ մեկնել զմեզ ի սիրոյ անտի Աստուծոյ, որ ի Քրիստոս Յիսուս (Հռ 8.33): Հինգերորդ, զի որպէս ճանապարհորդն թէ շահիւք դառնայ, ուրախանան ինքն եւ ընտանիքն եւ թէ ոչ տրտմին, սոյնպէս եւ ի դառնալն մեր յաշխարհէ եթէ շահեալ եմք զգործս բարիս, ուրախակից լինին ամենայն սուրբք ի մարդկանէ եւ հրեշտակք եւ նոյն ինքն Հայրն երկնաւոր ըստ առակին անառակին, եւ Յովհաննէս ասէ. բերկրեսցի ընդ բարի ոք կեալն մեր, եւ առ որս շահեցան զարծաթն, ասէ. ծառայ բարի եւ հաւատարիմ, մուտ յուրախութիւն Տառն քո (Մատթ 25.21): Իսկ եթէ մեղօք ընթանամք՝ տրտմին, որպէս ասէ յառակն. գնաց մարդ ի տուն իւր յաւիտենից, շրջին գնովաւ կոծողք (Ժող 12.5): Եւ Յովհաննէս ասէ. մի տրտմեսցի ի ձենջ բարերարն Աստուած, եւ Պօղոս. մի տրտմեսցուցէք զՀոգին Սուրբ, որով կնքեցարուքն (Եփ 4.30), վասն որոյ ոչ շահեցողացն ասէ. ծառայ չար եւ վատ, առէք ի դմանէ զքանքարն եւ զծառայդ անպիտան հանէք ի խաւարն արտաքին (Մատթ 25.28):

Վեցերորդ, զի որպէս ճանապարհորդն զանպիտանն վաճառէ եւ զոր յաշխարհն իւրեանց պիտոյ է, զայն գնէ, այնպէս եւ մեզ պարտ է տալ զմարմնականս եւ ստանալ, որ պիտոյն է այնմ կենաց ըստ Տեառն հրամանին. վաճառեցէք զինչս ձեր եւ արարէք ձեզ գանձ անպակաս յերկինս (Ղուկ 12.33): Եւ դարձեալ. արարէք ձեզ բարեկամս ի մամոնայէ անիրաւութեան, զի յորժամ պակասիցէ այդ, ընդունիցին զձեզ ի յարկսն յաւիտենից (Ղուկ 16.9): Եօթներորդ, զի որպէս ճանապարհորդն, են որք արագ ընթանան ի տունն թեթեւ բեռամբ, եւ են, որ ծանր բեռամբ արտաքոյ մնան: Նոյնպէս եւ բարի գործքն երկնաթռիչս առնէ զմարդ ըստ Պօղոսի. ելանենք ամպովք ընդառաջ Քրիստոսի յօրս եւ այնպէս յամենայն ժամ ընդ Տեառն լինիցիմք (Ա Թեա 4.16), որպէս իմաստուն կուսանքն ժամանեցին արագապէս եւ մտին յառազաստ փեսային (Մատթ 25.11): Իսկ մեղքն ծանր բեռն է, որպէս ասէ Ղաւիթ. անօրէնութիւնք իմ բարձրացան քան զգլուխ իմ, որպէս բեռն ծանր ծանրացան ի վերայ իմ (Սաղմ 37.5), որով յիմար կուսանքն հեղգացայ արտաքոյ մնացին մինչեւ փակեցաւ դուռն առագաստին: Չայս խոստանայր Տէրն մեղաւորաց. եկայք առ իս ամենայն աշխատեալք եւ բեռնաւորք, եւ ես հանգուցից զձեզ (Մատթ 11.29): Ութերորդ, զի

որպէս ճանապարհորդք զհւրաքանչիւր վիճակի մաքս տան եւ ապա անցանեն, այսպէս եւ մեզ պարտ է տալ զհւրաքանչիւր ումեք զպարտսն ըստ Պօղոսի. որում պարտ՝ զպարտսն, որում հարկ՝ զհարկսն, ումեմն՝ զպատիւ, ումեմն՝ զերկիւղ եւ ամենեցուն՝ սէր, ըստ առաքելոյ (Հռ 13.7): Նաեւ, ի մեզ գնարմնոյ եւ զհոգւոյ բաժինս, այսինքն զայս կենցաղոյս եւ զհանդերձելոյն, ըստ Սողոմոնի. տուք բաժինս եօթանցս այլեւ ութիցս (Ժող 11.2):

Իններորդ, զի որպէս երկու են ճանապարհք, ընդ որ գնան մարդիկ, մինն լայն եւ դիւրին, բայց որոգայթ մահու է յաւազակաց եւ ընչից վատնումն, ընդ որով անմիտքն գնան եւ կորնչին: Եւ միւսն գաղտ է եւ կածան, բայց խաղաղութեամբ հասանեն, առ որով իմաստունքն գնան: Այսպէս եւ երկու տեսակք են ընթացք մարդկան, այսինքն չար եւ բարի: Վասն չարին ասէ Գիրն. երթալով երթային եւ չար էր ճանապարհի նոցա: Եւ վասն բարոյն ասէ Դաւիթ. երանեալ են անբիծք ի ճանապարհի (Սաղմ 118.1): Յայս ճանապարհաց ասէ Սողոմոն. զճանապարհս, որ յաջմէ են, զիտէ Աստուած, թիւր են ճանապարհք, որ ի ծախմէ են (Առ 4.27): Չսոյն եւ Դաւիթ ասէ. ճանաչէ Տէր զճանապարհս արդարոց, ճանապարք ամբարշտաց կորիցեն (Սաղմ 1.6): Չոր եւ յայտնապէս ասէ Տէրն. լայն է եւ ընդարձակ է ճանապարհն, որ տանի ի կորուստն եւ բազումք գնան վասն հեշտութեան մարմնոյ, նեղ եւ անծուկ է ճանապարհն, որ տանի ի կեանս եւ սակաւք գտանեն գնա (Մատթ 7.13), զի բազում նեղութեամբ պարտ է մտանել ի հանգիստն ըստ Պօղոսի (Գործք 14.21): Եւ դարձեալ. զի որ քրիստոսեանք են, գնարմինս իւրեանց ի խաչ հանին կարեօք եւ ցանկութեամբ հանդերձ (Բ Կոր 5.26): Տասներորդ, զի որպէս ճանապարհորդք բազումք ի մէջ ճանապարհին մեռանին եւ կտակով իւրեանց զինչս իւրեանց շահին եւ յուղարկեն ի տունս, այսպէս եւ բազումք ի ճանապարհ կենցաղոյս յերեկորեայ կամ ի մէջ զիշերին մեռանին եւ ոչ ժամանեն ի ծերութիւն, որ է ծայր ժամանակին, վասն որոյ եթէ իմաստուն իցէ, որ ի ժամ մահուն զղջացի եւ խոստովանի, գտցէ ողորմութիւն ըստ տնտեսին, որ եթող զպարտապանացն ումեմն յիսուն մար ծիթոյ, այսինքն մտացն, եւ ումեմն՝ քսան քոռ ցորենոյ, այսինքն ի մեղաց մարմնոյն (Ղուկ 16.7): Եւ այլք շահեսցին նմա զործս բարիս ողորմութեամբ եւ պարգեւօք, պաշտամամբ եւ աղօթիւք կենդանեացն, որպէս քորքն Ղազարու աղաչեցին եւ Քրիստոս յարոյց զեղբայրն վասն աղաչանաց նոցա (Յովի 11.43):

Վասն մարդոյս համեմատութիւն առ անդաստան եւ այգի հարցումն. Ջի՞նչ է, որ ասէ. իբրեւ անդաստան մի է այր անգգամ եւ իբրեւ զայգի (Առ 24.30):

Պատասխանի. Վասն բազում պատճառի առակէ գմարդն յանդաստան եւ յայգի համեմատելով: Նախ, զի որպէս յանդաստանն եւ յայգին զոր ինչ սերմանեն, բուսուցանէ, այսպէս եւ ներընդունակ է մարդոյս բնութիւն, զի ընդ բարոյն եւ զչար սերմանս որոմանն կրեմք ի մեզ եւ բուսուցանեմք գործով, ըստ Տեառն առակին. սերմն բարի սերմանեցեր, իսկ զորոմն՝ այր թշնամի արար (Մատթ 13.27): Երկրորդ, զի ընդ բարի բուսոյն փուշն եւ մոլախտոտն բուսեալ հեղծուցանեն գնա, որպէս ասէ առակն. եթէ թողուն գնա, խոպանանայ եւ մոլախտոտ է լքանէ (Առ 24.31), առաջին, զի զջերմութիւն արեւուն արգելուն եւ երկրորդ, զի զհիւթ երկրին քարշեն: Նոյնպէս տունկ է ի մեզ հաւատն ի Քրիստոսէ եւ սերմն՝ օրէնքն աստուածային, իսկ բոյսք չարին՝ թերահաւատութիւն եւ յուսահատութիւն եւ զանազան մեղացն գործքն աճեցեալ ի մեզ. զծագումն աստուածային շնորհացն արգելուն ի մէնջ ըստ այնմ. մեղք ձեր որոշին ի մէջ ձեր եւ Աստուծոյ (Ես 59.2), եւ զհիւթ կենդանական Հոգոյն Սրբոյ, որ ի ջուրս առակի, նուազեն ի մէնջ ըստ այնմ. իմաստութեան Հոգին Սուրբ փախչի ի նենգութենէ (Իմաստ 1.5), եւ Պօղոս ասէ. շնչաւոր մարդ ոչ ընդունի զՀոգւոյն Աստուծոյ, զի յիմարութիւն է նմա (Բ Կոր 2.14): Երկրորդ, զի թէ օր ըստ օրէ քաղեն գաւելորդսն, յայնժամ տան զպտուղն արդիւնաւոր երեսուն, վաթսուն եւ հարիւր: Նոյնպէս թէ զղջմամբ եւ խոստովանութեամբ ի բաց ձգեմք զմեղս, աճեն ի մեզ բարեգործութեան պտուղքն, որպէս ասէ. յետոյ ասիցես թէ ես զղջացայ եւ ընտրեցի զխրատ (Առ 24.32), եւ թէ կարի եւս յետոյ, այսինքն, մերձ ի մահ զղջանան, բարերջանիկք են, ասէ մեկնիչն աստ: Չորրորդ, զի որք եւ ոչ յետոյ զղջանան, այնպիսեացն ասէ. քարինք ցանկոյ նորա բրին, այսինքն ցանկ հաւատոցն քակտի, որպէս ամենեւին անպիտան այգոյ, զայնպիսիսն յիմարս

կոչէ Պօղոս գաղատացւոց. ո՛ր յիմար, սկսեալ հոգով եւ վախճանիք մարմնո՞վ (Գաղ 3.3):

Հինգերորդ, կոչէ անդաստան եւ այգի, զի մինն տայ կերակուր կենդանական եւ միւսն զգինին ուրախարար, որք են գործնական եւ տեսական առաքինութիւնքն, որով զարդարին կատարեալքն: Իսկ անզգամն եւ պակասամիտ այրն ոչ ունի զբանն Աստուծոյ կենդանութիւն ի կերակուր հոգւոյ, ըստ Տեառն, եւ ոչ՝ զիմաստութիւն Հոգւոյն Սրբոյ ի խառնեալն գինոյ, ըստ Սողոմոնի: Վեցերորդ, վասն այսպիսեացս ասէ յեբրայեցւոցն. երկիր որ ընպէ՛ զանծրեւ, եւ տայ պտուղս շահեկանս, ընկալցի զօրհնութիւն, իսկ որ բերէ փուշ եւ տատասկ՝ անպիտան է եւ մերձ յանէծս եւ վախճան նորա՝ յայրումն (Եբր 6.18): Օրհնութիւն, ըստ որում ասէ առակն. պատուեա Տէր ի քոց արդար վաստակոց, զի լցցին շտեմարանք քո եւ զինով հնծանք առաւել եւս բխեսցեն (Առ 3.9): Իսկ անէծք, ըստ որում ասէ Եսայի. այգի եղեւ սիրեցելոյ եբեր փուշ, արդ զին՞չ արարից, քակեցից զցանկ նորա եւ այլն (Ես 5.1):

Եօթներորդ, զի որպէս յանդաստանն, զանազան բոյսքն զանազան կերպիւ հասցին, զի որումն եւ փուշն ժողովին նախ յայրումն ըստ Տեառն առակին. ասացից ցինծողսն. կապեցէք զորումն առ ի յայրել, եւ ցորեանն ժողովեցէք ի շտեմարանս (Մատթ 13.30): Այսպէս եւ յայգոյն ասէ Տէր. Հայր իմ մշակ է, զի զպտղաբերսն սրբէ, իսկ անպտուղսն կտրէ եւ ի հուր այրէ: Ժողովեն, ասէ, եւ ի հուր արկանեն եւ այրի (Յովի 15.1): Նոյնպէս եւ ազգ մարդկան ի միեւնոյն տեղիս բնակեալ, ոմանք այլ ազգի եւ այլադեն, եւ ոմանք ի մէնջ, այլ ցամաքեալ անհաւատութեամբ եւ հատեալ ի գլխոյն Քրիստոսի, որպէս դասք հերձուածողանցն, որք են լուցքիք հրոյն յաւիտենից, զի խաբեցան յարգանդէ եւ խօսեցան սուտ (Սաղմ 57.4): Եւ ոմանք հնազանդեալք Քրիստոսի հաւատովն ուղղափառ՝ պտղաբերին ըստ այնմ. դուք պտուղ յոյժ բերիցէք եւ եղիջիք իմ աշակերտք (Յովի 15.5), զոր եւ Տէրն յառաջագոյն նշանակեաց յասելն. եթէ իցեն երկուք յանդի, մին առցի եւ միւսն թողցի (Ղուկ 17.35): Ութերորդ, զի յանդաստանէն միեւնոյն բոյսն. ոմանք լինին յայրումն հրոյ, որպէս յարդն, եւ ոմանք ժողովին ի շտեմարանս, որպէս ցորեանն, ըստ Յովիաննու. որոյ հեծանոց, այսինքն արդար դատաստան, ի ձեռն. ժողովեալ զցորեանն, եւ զյարդն այրեսցեն անշէջ հրով (Մատթ 3.12): Այսպէս եւ յայգոյն միեւնոյն ողկոյզն ճնկեալ, պարզեալ զինին բերի ի ճաշակ մարդկան, իսկ կնճիռն եւ դեզն՝ ի կեր խոզիցն: Նմանապէս ի միեւնոյն ազգ քրիստոնէից տնկեալ ի տան Տեառն եւ ի գաւիթս Աստուծոյ մերոյ, ի նոյն ծնեալք եւ ի նոյն սնեալք, ոմանք լինին ցորեան եւ բաժակ արքայական եւ ոմանք՝ ի կերակուր գիջասիրին սատանայի մատնիլ ի նմա ի տանջանս հրոյ, որ պատրաստեալ է սատանայի եւ հրեշտակաց նորին: Եւ զայս ասէր յառաջագոյն. եթէ երկուս աղայցեն ի մի երկան եւ թէ երկուս իցեն ի մի մահիճս, մին առցի եւ միւսն թողցի (Ղուկ 17.34):

Իններորդ, զի որպէս այգին մի անգամ տնկի եւ անդաստանն հանապազ յամենայն ամի սերմանի, նոյնպէս եւ հաւատն մի անգամ տնկի ի մարդն ի ծննդենէ աւագանին եւ անխախտ մնայ, զի մի անգամ թաղեցաք ընդ Քրիստոսի մկրտութեամբն ի մահ եւ այլ ոչ կրկնի, այլ յօտելն եւ բրելն այն է, որ յամենայն ժամ խոստովանիմք զնոյն բերանով: Իսկ ի գործ օրինացն սերմանք հանապազ պարտ է սերմանել եւ վաստակել եւ օր ըստ օրէ նորոգել, զի ամենայն ամն զհանապազօրն նշանակէ, որպէս ասէ. օր ընդ տարւոյ եղիցի ձեզ (Եզե 4.6): Վասն որոյ ասէ Պօղոս. գլետոյսն մոռացեալ են եւ յառաջիկայսն փութամ: Եւ դարձեալ. ես ոչ համարիմ, թէ հասեալ իցեն, այլ ուշ եղեալ ընթանամ ի կէտ կոչմանն Քրիստոսի (Փիլ 3.13):

Տասներորդ, զի ասէ մարգարէն. հովիտք բազում արացցեն ցորեան վասն խոնարի գոլոյն եւ յամենայն կողմանց ջրոյն ժողովելոյ (Սաղմ 64.14), որ նշանակէ գխոնարիս ի մարդկանէ, զի որ խոնարիեցուցանէ զանծն, բարձրացի (Մատթ 23.12): Եւ վասն լեռնացեալ ամբարտաւանիցն նշանակէ Տէրն յասելն. ասացջիք լերինս այսմիկ, բարձրացիր եւ անկիր ի ծով (Մատթ 21.21), եւ յառակն ասէ. Տէր ամբարտաւանից հակառակ կայ եւ տայ զշնորիս խոնարիաց (Առ 3.34): Նոյն եւ այգին ի տեղիս ոմանս արքայութեան է նշանակ, ըստ այնմ. այր մի տնկեաց այգի եւ ետ զնա ցմշակս իւր եւ յորժամ չետուն զարդիւնս, ասէ. տաց այգին այլոց մշակաց, որ տացեն զպտուղն ի ժամու եւ ի վերայ էած. սոյնպէս բարձրի ի ձէնջ արքայութիւն եւ տացի ազգի, որ առնէ զպտուղն (Մատթ 21.41):

Եւ երբեմն ասէ. հրաման տաց ամպոց, զի մի տեղացեն յայգի իմ (Ես 5.6).
զանխնամութիւն նշանակէ: Այսքան առ այս:

Նախատինք վատացն, որք ծոյլ են մարմնով եւ հոգով.

Նախ, զի ասէ Պօղոս. որ արացէ ոչ, կերիցէ մի (Բ Թես 3.10), եւ յառակն. որ թագուցանէ զձեռս ի ծոց իւր տարապարտուց, եւ ոչ ի բերան իւր տարցի զնա (Առ 19.24). այն է տարապարտ, որ չունի պատճառ տկարութեան: Երկրորդ, զի զրկի յերանութենէն, որ ասէ. զվաստակս ձեռաց քոց կերիցես, երանի է քեզ (Սաղմ 127.2): Երրորդ, զի ասէ յառակն. ցանկութիւնք սպանանեն զվատ, զի ոչ յօժարին ձեռք նորա գործել ինչ (Առ 21.25): Դարձեալ ասէ. ի կարօտութիւն է ամենայն վատ, ձեռք ժրաց ի դարմանս (Առ 13.4): Եւ դարձեալ ասէ. ի մեծութենէ վատք կարօտք լինին, իսկ ժիրքն հաստատին մեծութեամբ (Առ 11.16): Չորրորդ, զի ասէ. զվատ կործանէ երկիրը եւ անձինք կանացեաց քաղցիցեն (Առ 18.8): Հինգերորդ, զի ասէ. ճանապարհք վատաց կցեալ են փշօք, ընդ ժրաց վարունք (Առ 15.9):

Վեցերորդ, զի ասէ յառակ. որ գործէ գերկիր, լցցի հացիւ, եւ որ զհետ երթայ նանրութեան պակասամիտ է (Առ 12.11):

Եօթներորդ, զի ասէ. երթ առ մրջիւնն, ով վատ, եւ նախանձեաց ընդ ճանապարհս նորա, կամ երթ առ մեղուն եւ ուսիր զհարդ գործունեայ է, վասն որոյ զվաստակս նորա մեծատունք եւ աղքատք ի բժշկութիւն մատուցանեն (Առ 6.6):

Ութերորդ, պատճառս դնէ վատ եւ ասէ. առիժ ունի զճանապարհս, այսինքն զընթացս կենցաղոյս՝ սատանայ, եւ զանցս հրապարակաց՝ սպանողք (Առ 22.13): Իններորդ, զի ասէ. թէպէտ եւ նախատի վատն, եւ ոչ ամաչէ, եւ որ առնուցորեան փոխ յամարանի (Առ 20.4): Տասներորդ, ասէ. մինչեւ ե՞րբ անկեալ դնիս, ով վատ, կամ ե՞րբ ի քնոյ զարթիցես եւ այլ (Առ 6.9): Զի թէպէտ ըստ մարմնոյ ծուլիցն տեսանի այս, զի աղքատ մնան, ասէ, իսկ ձեռք ժրաց, ասէ, մեծացուցանեն, սակայն հոգեւոր իմանի սոյնպէս: Ով վատ եւ դանդաղկտող յառաքինութեանց, մինչեւ ե՞րբ անկեալ դնիս ի մէջ փշոց մեղացոյ առանց խլրտալոյ, կամ ե՞րբ ի քնոյ զարթիցես. զքուն մեղացն ասէ, որ տանի ի մահ, զոր աղօթէ Դաւիթ. լոյս տուր Տէր, աչաց իմոց, զի մի ննջեցից ի մահ (Սաղմ 12.4): Սակաւիկ մի ննջիցես, այսինքն ասես, տղայ եմ, փոքր մի հեշտանամ շռայլութեամբ եւ ոչ զհտես, թէ գող մահուն յորում ժամու գայ: Սակաւիկ մի դադարիցես, այսինքն ասես, մեծատուն եմ ընչիւք, փոքր մի կամ ի մէջ փշոց աշխարհիս, եւ ժողովեմ, մինչ մեծանայ որդին իմ եւ ժառանգէ, եւ ոչ զհտես, անմիտ, թէ յայսմ գիշերի զոգիդ ի քէն ի բաց պահանջեն (Դուկ 12.20): Փոքր մի ընդգրկեցես զձեռն ի վերայ լանջացոյ, այսինքն ասես, տկար եմ մարմնով, թող անգործ մնամ, մինչ առողջանամ ըստ թոյլ ծառային. Տէր իմ յամէ գալ. յանկարծակի եկեսցէ եւ կտրեսցէ զնա ընդ մէջ եւ այլն (Մատթ 24.48): Ապա եկեսցէ իբր զկարապետ զաղքատութիւն քո, այսինքն, աղքատութիւնդ ի բարեաց գործոց կարապետ եւ զուշակ լինի քեզ տանջանաց դժոխսոց: Եւ կարօտութիւն քո, այսինքն, յիմար կուսանացն, որ կարօտ եղեն լուսոյն: Հասցէ իբրեւ սուրհանդակ, այսինքն օրհասական մահն ըմբռնեսցէ իբր զչար ճանապարհորդ եւ այլ ոչ տայ թոյլ (Առ 6.11), այլ ի նոյնն սպանանէ ըստ ժողովողին. փայտն յոր կողմ որ անկցի, ի նոյն կացցէ (Ժող 11.3), այսինքն, մարմինն մեռեալ. եթէ ի հիւսիս, այսինքն յանգթութիւն Աստուծոյ, եւ եթէ ի հարաւ, այսինքն ի ջերմութիւն սիրոյն Աստուծոյ, զի այս է ժամանակ ընդունելի եւ օր փրկութեան, ասէ Պօղոս (Բ Կոր 6.2), իսկ յետ այնորիկ ասէ. ընկալցի իւրաքանչիւր ոք իւրովն մարմնովն զոր ինչ գործեաց՝ եթէ բարի եւ եթէ չար (Բ Կոր 5.10):

Վասն տգրուկին եւ դատերաց նորա

Մովսէս բնաւ ոչ յիշեաց զանուն սատանայի վասն ժամանակին պատշաճի, իսկ Դաւիթ առիժ կոչէ վասն յափշտակողութեան, շուն՝ վասն շողոքորթութեան, իշխանք չարախօսք, թշնամի հալածող, իժ եւ քարք՝ վասն նենգութեան, իսկ Սողոմոն տգրուկ կոչէ, ասելով. տգրուկի երեք դատերք էին սիրով սիրեցեալք, եւ երեքեան զնա ոչ յագեցուցին եւ չորրորդն ոչ լցաւ ասել շատ (Առ 30.15): Եւ այս վասն բազում պատճառի: Նախ, զի որպէս տգրուկն զարիւնն ծծէ, որ է հիւթ կենդանական, նոյնպէս եւ սատանայ զկենդանական խորհուրդն խոհեմութեան,

ցասմանն եւ ցանկութեան ծծէ եւ քարշէ ի մարդոյն: Յաղագս որոյ ասէ Քրիստոս. սատանայ ի սկզբանէ մարդասպան է (Յովի 8.44):

Երկրորդ, զի տգրուկն զախտաւոր արիւնն, որպէս ասեն, ծծէ, նոյնպէս կերակուր է սատանայի ախտ մեղացն, վասն որոյ ի խոզ առակի յառակս անառակին, ասելով. ցանկայր լնուլ զորովայնն յեղջերէն զոր խոզքն ուտէին (Ղուկ 15.16): Երրորդ, զի անյագ է տգրուկն, որպէս ասէ աստ. երեքեան ոչ յագեցուցին զնա, նոյնպէս եւ սատանայ անյագ է ի գործս չարութեան:

Չորրորդ, զի տգրուկն լինի ի գէջ տեղիս, եւ սատանայի հանգիստ է գէջ ցանկութիւն, որպէս ասէ Յովբ. Բեհեմովթ ննջէ ի գիջային տեղիս (Յովբ 40.16): Հինգերորդ, զի սողուն է տգրուկն, եւ սատանայ սողալով եւ թագնաբար մտանէ ի խորհուրդ մարդոյ, զոր անհնար է, ասէ, իմանալ ինձ հետք օծի ի վերայ վիմի (Առ 30.19): Վեցերորդ, տգրուկ երկու բերան ունի, եւ սատանայ կրկին ունի նենգութեամբ խօսս, զի նախքան զմեղանչելն քաղցր, բարերար, երկայնամիտ կոչէ զԱստուած, եւ ձգէ ի մեղս, եւ յետ մեղացն զարդարութիւն եւ զդատաստանին պատիժն ի միտ ածէ եւ այնու յուսահատութեամբ կորուսանէ: Վասն որոյ ասէ Ղաւիթ. բանք բերանոյ նորա անօրէնութիւն եւ նենգութիւն են (Սաղմ 35.4):

Եօթներորդ, տգրուկ ոչ թողու զմարմինն, մինչեւ լնու զորովայնն արեամբ, սոյնպէս եւ սատանայ յորժամ ըմբռնէ զոք ի մեղս, ոչ թողու ի բաց, մինչեւ ի կատարումն ածէ մեղացն եւ ամենայնիւ տայ մեղանչել: Ութերորդ, տգրուկ ի սկիզբն դիւրութեամբ ըմբռնէ եւ ի կատարումն տայ զկսկիծ ցաւոցն, եւ սատանայ զմեղաց սկիզբն ցուցանէ քաղցր, եւ յետոյ դառնանայ ի խիղճ մտացն եւ ի պատկառանաց եւ յօրինացն երկիրէ, որպէս ասէ Սողոմոն. մեղր կաթ է շթրանց կնոջ պոռնկի եւ յետոյ դառնագոյն է, քան զլեղի (Առ 5.3):

Իններորդ, տգրուկ գիշերակերպ է եւ սեւաթորմի, սոյնպէս եւ սատանայ խաւար կոչի ըստ այնմ. խաւար նմա ոչ եղեւ հասու (Յովի 1.5) եւ թէ. փրկեաց զմեզ յիշխանութենէ խաւարի (Կող 1.13): Վասն որոյ աստ խաւար մեղաց եւ անգիտութեան նսեմացուցանէ զմիտս մեղաւորաց, որպէս ասէ Տէր. ամենայն, որ զչար գործէ, ատեա զլոյս եւ ոչ գայ առ լոյս (Յովի 3.20), եւ ի կատարած ընդ նմին տանջի ի խաւարն արտաքին, եւ այլ ոչ զերծցի ի նմանէ: Տասներորդ, տգրուկ յառողջ մասն մարմնոյն ոչ կարէ մերծենալ, եւ սատանայ ոչ կարէ մերծենալ ի կատարեալ առողջսն հոգով, ըստ Տեառն. գայ իշխան աշխարհիս այտորիկ եւ յիս ոչ գտանէ յիրոցն (Յովի 14.30): Այսպէս եւ յամենայն ընտրելոց, որպէս ասէ Ղաւիթ. ի մերծենալ առ իս չարաց ուտել զմարմին իմ, նեղիչք եւ թշնամիք իմ տկարացան եւ անկան (Սաղմ 26.2): Եւ դարձեալ. անկցին ի կողմանէ քումմէ հազարք եւ այլն (Սաղմ 90.7), վասն զի բանակք հրեշտակաց Տեառն շուրջ է զերկիրաժծովք իւրովք եւ պահէ զնոսա: Իսկ երեք դստերք են. դժոխքն, որ է բանտ գերեզմանին, եւ սէր կանանց եւ տարտարոսն, որ է տանջանք մեղաւորաց: Եւ դստերք կոչէ եւ ոչ որդիք. զվատթարութիւն յայտնէ իզական անուամբ, եւ զի կրօնք են եւ ոչ տուօնք: Սոքա երեքեան ոչ յագին եւ չորրորդն յայտ է ինքն տգրուկն, որ ոչ լցաւ ասել շատ: Եւ զսէր կանանց, զի ի մէջն յիշեցուցանէ, թէ զմահ եւ զտանջանք նա առթեաց, որպէս ասէ առաքեալն. մարդն ոչ պատրեցաւ, այլ կինն (Ա Տիմ 2.14), որ ի հարցանել Տեառն ասէ. կինս, զոր ետուր ցիս, սա ետ ինձ եւ կերայ: Վասն որոյ ի մահ դատապարտեաց. հող էիր եւ հող դարձցիս (Ծննդ 3.19): Եւ զնոյն փուշ մեղաց ցանկութեանցն կատարելով վարեցաւ ի տանջանս տարտարոսին:

Երկիր ոչ յագի ջրով (Առ 30.16). Ջրոյ անուամբ երբեմն զՀոգին Սուրբ կոչէ, եւ երբեմն՝ զչար հոգին: Վասն բարի հոգւոյն ասէ Տէր. գետք յորովայնէ նորա բխեսցեն ջրոց կենդանութեան (Յովի 7.38), եւ Ղաւիթ. զնացք գետոց ուրախ առնեն զքաղաքն Աստուծոյ (Սաղմ 45.4), իսկ զչարն կոչէ Ղաւիթ. եկի ես ի խորս ծովու (Սաղմ 68.3), եւ դարձեալ. ընկալաւ զիս ի ջուրց բազմաց (Սաղմ 17.17): Երկիր զմիտքն կոչէ, յորժամ ընդունի զոռոգումն Հոգւոյն, պտղաբերէ ի զանազան ծաղիկս անուշահոտս եւ ի պտուղս առաքինութեան: Իսկ յորժամ ընդունի զագղումն չարին, բուսուցանէ զփուշս մեղաց եւ ցանկութեանց մարմնոյ, որպէս ասաց առակն. իբր անդաստան մի է այր անգգամ. եթէ թողուցուս, մոլախտոտ է լքանի (Առ 24.31): Եւ զի ոչ յագի, վասն զի բանական է միտքն, միշտ բանիւ կերակրի, եթէ բարի եւ եթէ չար:

Եւ ջուր եւ հուր ոչ երբեք ասեն շատ. Ջուր ասացաք զոռոգումն, իսկ հուր՝ զբորբոքումն ջերմն ցանկութեան, ասէ, զոր ունինք առ բարին կամ առ չարն: Առ

բարին, որպէս մաղթեր Ղաւիթ. գոռոգումն Հոգւոյն մի հաներ յինէն, այլ տուր ինձ ցնծութիւն փրկութեան, եւ հոգւով պետութեան քո հաստատեա զիս (Սաղմ 50.13): Իսկ վասն վատթարին ասէ. ջեռաւ սիրտ իմ ի փորի իմում եւ ի խորհուրդս իմ վառեցաւ հուր (Սաղմ 38.4): Եւ զի ոչ ասեն շատ, ըստ մարգարէին. գրեթէ իմ բացի եւ առի գՀոգին. ի պատուիրանս քո փափագեաց անձն իմ (Սաղմ 118.131): Այսքան առ այս ասացաւ վասն երկրորդ փոխին:

Փոխ երրորդ

Իսկ երրորդ փոխն այսպէս է կարգեալ. զի ուսեալ զտեսականն եւ զգործնականն, տիրէ մարդ ի վերայ ինքեան եւ թագաւորէ. եւ սոյնպէս երեքին փոխն զերեք հասակս մեր խրատէ: Եւ տես, վերջք երկրորդ փոխին մուտ է երրորդ փոխին, որ վասն թագաւորաց ճառէ եւ ըստ միտս: Առաջին փոխն դիտէ ի նախախնամութիւն Աստուծոյ խրատովն եւ միջինն՝ ի ստեղծումն Հայր լինելովն եւ վերջինն՝ զի գերազանց է եւ որոշեալ յեղելոցս: Եւ դարձեալ. առաջինն է ի Հայր, եւ միջինն՝ յՈրդի, որ ծնաւ զմեզ, եւ վերջինն՝ ի Հոգին, որ փառք եւ կատարումն է Երրորդութեան Սուրբ: Պարտ է գիտել, զի փառք թագաւորին յերից է, այսինքն, յաթոռոյն, ի զգեստուցն եւ ի սպասաւորացն շրջապատող, որպէս եւ փառք արեգականն ի տեղւոյն, ի լուսոյն եւ յաստեղացն շուրջանակի: Նոյնպէս եւ փառքն Աստուծոյ՝ ի բնութենէ, գերազանցութենէ եւ յարարածոց փառաւորեալ: Եւ սոյնպէս զանազանին. թագաւորն էութեամբ բաղդատեալ եւ փառք առաւելեալ, իսկ արեգակ փառք բաղդատեալ եւ գոյութեամբ առաւելեալ, իսկ Աստուած ընդդէմ երկուցս բնութեամբ եւ փառք է գերազանցեալ: Եւ փառք բնութեան կամ առանձին շուրջանակի մեծարանք եւ պատիւ: Եւ զի փառքն Աստուծոյ ծածկի ի գիտութեանց մեր, որպէս ասէ. փառք Աստուծոյ ծածկեն զբան (Առ 25.2). որքա՛ն առաւել է բնութիւն եւ գոյացութիւն Աստուծոյ, զի եղական միտք մինչ ի փառս անեղին ձգտի եւ այլ ոչ անդր, եւ այն է լոյսն անմատոյց եւ խաւար շուրջ եղեալ եւ վարագուրաւ ծածկեալ: Ջի ո՞ք պատմէ զԱստուծոյ մեծավայելչութիւն փառաց, խօսեսցի ընդ մարգարէին, այլ որպիսութիւն նորին ծածկէ զբան եւ զիմացումն մարդկան: Իսկ զովութեան է իմաստութեան բաղդատութեամբ յոսկի խնձոր եւ յակն սարդիոնի:

Հարցումն. Ջի՞նչ է որ ասէ. ոսկի խնձոր, որ ընդ սարդիոն յեռեալ, նոյնպէս խօսել զբանս իմաստունս (Առ 25.11):

Պատասխանի. Վասն բազում պատճառի բաղդատի իմաստուն բանքն ոսկւոյ եւ պատուական ականց: Նախ, զի նոքա գեղեցկութեամբ զուարճացուցանեն զաչս. եւ իմաստուն բանքն՝ զմիտս ըստ Պօղոսի. ամենայն բանք ձեր իբրեւ աղիւ համամեալ լիցի, զի տացեն շնորհս խողացն (Կող 4.6): Երկրորդ, զի որպէս ի նոցանէ գինդ պատուական է յականջս, նոյնպէս պատուական է իմաստուն բանք, որք ունկն դնեն ըստ այնմ. ի միտ առջէ զառակս եւ զբանս խորինս, զճառս իմաստնոց եւ զառակս նոցա, որոց իբրեւ լուիցէ իմաստունն, իմաստնագոյն լիցի (Առ 1.5): Եւ Տէրն. ձեզ ասեմ որ լսէք եւ թէ. որ ունիցի ականջս լսելոյ, լուիցէ (Մատթ 11.15): Երրորդ, զի որք գնեն զնոսա, ունին որպէս զվաճառողն, եւ ունկնդիրն իւր սեփհականէ զբանն, որպէս ասացողն, որպէս ասէ առակ. լուարուք զիմաստութիւն եւ իմաստնագոյն լերուք: Չորրորդ, զի արհամարհելի են կուրաց, եւ իմաստուն բանք, որք ոչ դնեն ունկն, մարգարիտ է արկեալ խոզաց: Եւ Պօղոս. շնչաւոր մարդ ոչ ընդունի զՀոգւոյն Աստուծոյ, զի յիմարութիւն է նմա (Ա Կոր 2.14): Հինգերորդ, զի սարդիոն քար է ի տախտակ դատաստանի քահանայապետին, նոյնպէս եւ իմաստուն բանք դատի զդատաստան ուղղութեամբ, որպէս Սողոմոն զպոռնիկ կանայսն (Գ Թագ 3.27), եւ Դանիէլ՝ զծերսն Շուշանայ (Դան 13.62): Վեցերորդ, զի անապական է բնութիւն նոցա, նոյնպէս եւ իմաստուն բանք անջնելիք, որպէս ասէ իմաստունն. լուսաւոր եւ անթառամ է իմաստութիւն (Իմաստ 6.13): Եօթներորդ, զի ի բազմաց սակաւք ունին զսոսա, նոյնպէս եւ զիմաստութիւն սակաւք ի մարդկանէ գտանեն, որպէս ասէ ժողովողն. ի հազարաց գտի այր մի (ժող 7.29), վասն որոյ երանէ զնոսա. երանեալ է այր, որ եգիտ զիմաստութիւն, եւ մահկանացու, որ ետես զհանճար (Առ 3.13): Ութերորդ, զի ոսկի եւ սարդիոն մի զմի գեղեցիկ ցուցանեն, եւ բանք իմաստունք հաճելի է ուղիղ գործովն եւ գործքն՝ իմաստութեամբն, վասն որոյ ընդ բանիցն սքանչելագործեր Քրիստոս եւ յետ նշանացն

քարոզութեամբ հաստատէր, ըստ այնմ. Յիսուս առնէր եւ ուսուցանէր (Գործք 1.1): Իններորդ, զի ոսկին եւ սարդիոնն աշխատութեամբ ճարտարաց կազմի. սոյնպէս եւ իմաստութիւնն աշխատութեամբ ստացեալ լինի, որպէս ասէ ժողովողն. ամենայն բան ջանիւ, եւ փիլիսոփայն սահմանէ. իմաստութիւնն է գիտութիւնն էակացս, ըստ որում էակք են: Տասներորդ, ոսկին եւ ակն ծածկեալ են ի սիրտ երկրի ի սկիզբն եւ յերբեմն ժամանակի գտանին ոմանց ոմանց, սոյնպէս եւ զանձք իմաստութեան ծածկեալ են յԱստուած ըստ առաքելոյ (Կող 2.3) եւ յայտնէ, յորժամ կամի, ըստ այնմ. զոհանամք զքէն Հայր, զի ծածեցէր զայս յիմաստնոց եւ ի գիտնոց, եւ յայտնեցէր տղայոց (Մատթ 11.25): Այսքան առ այս:

Վասն թէ որպէս համեմատի իմաստութիւնն առ մեղր հարցումն. Ջին՞չ է ասելն. մեղր շատ ուտել չէ բարւոք (Առ 25.27):

Պատասխանի. Ջանազան են գիտութիւնք, որպէս եւ մեղրն: Ջի են, որ վնասակարք են, եւ են, որ շահաւորք: Բանք սուրբք եւ ուղղափառք ի շահաւոր մեղր առակի, ըստ այնմ. քաղցր են ի քիմս իմ բանք քո, քան զմեղր բերանոյ (Սաղմ 118.103): Իսկ բանք հերձուժողացն ի վնասակարն: Եւ այս վասն բազում պատճառի: Նախ, զի որպէս այն մեղր քաղցր է ի ճաշակ եւ չարչարէ զմարմինն եւ խելագարէ, նոյնպէս եւ բանք հերձուժողաց, որպէս ասէ առաքեալ. քաղցրաբանութեամբ եւ օրհնութեամբ պատրեն զանձինս անմեղաց (Հռ 16.18), եւ առակ. մեղր կաթէ ի շրթանց կնոջ պոռնկի, բայց յետոյ դառնանայ, քան զլեղի (Առ 5.3): Յայս միտս եւ Դաւիթ ասէ. կակուղ էին բանք նոցա, քան զձէթ եւ այլն (Սաղմ 54.22): Եւ Տէրն ասէ. հանդերձիւք ոչխարաց, եւ ի ներքոյ են գայլք յափշտակողք (Մատթ 7.15): Երկրորդ, զմեղրին ճաշակն առնուլ պարտ է եւ ընտրել. եւ շատ ուտել չէ բարւոք, ասէ, սոյնպէս եւ հերձուժողաց բանից չէ բարւոք աշկերտել մտօք, այլ այսչափ միայն ընթեռնուլ, զի ընտրեսցէ զուղղափառն եւ զնոցայն, եւ զի լուծումն արասցէ յարմարապէս ընդդէմ, ըստ այնմ. տուր պատասխանի անզգամին ըստ նորա անզգամութեան (Առ 26.5): Երրորդ, որպէս վայրենին նման ընտանի մեղուին կազմէ զբջիջսն եւ ժողովէ ի ծաղկանց, սոյնպէս եւ հերձուժողն՝ զբանն յարմարէ ըստ ուղղափառացն ժողովելով զվկայութիւնս ի Սուրբ Գրոց եւ կերպարանեն ի կերպն ճշմարտից, որպէս ասէ առաքեալ. կերպարանին զկերպ (Հռ 12.2): Չորրորդ, ի մեղր ոչ խառնի աղ, նոյնպէս հերձուժողաց բանն ոչ ունի աղ, այսինքն զշնորհս Հոգւոյն Աստծոյ, ըստ այնմ, որ ճշմարտիցն ասէ. ամենայն բանք ձեր իբրեւ աղի համեմեալ, զի տացէ շնորհս լսողաց (Կող 4.6): Եւ յիրաւի, զի շնչաւոր մարդ ոչ ընդունի զՀոգւոյն Աստուծոյ (Ա Կոր 2.14), զի Սուրբ Հոգին իմաստութեան փախչի ի նենգութենէ, ասէ Սողոմոն (Իմաստ 1.5): Հինգերորդ, զի մեղրն կամ զանկեալն ի նմանէ ոչ մտանէր ի տաճարն պատարագ, սոյնպէս եւ հերձուժ բանք մի մտցէ յեկեղեցի, եթէ երգ եւ կամ այլ ինչ, զի ծառ չար՝ պտուղ չար առնէ, որպէս ասէ Տէրն (Մատթ 7.8): Այսքան համեմատութիւնն հերձուժող բանիցն ընդ մեղր: Իսկ բանք սուրբք առակի ի մեղր. նախ, զի մեղրն մանանայ է յերկնից եւ բանք աստուածաշունչք՝ Հոգւոյն Սրբոյ ըստ Պետրոսի, որ ասէ. ոչ թէ ըստ կամաց տուան մարգարեութիւնք, այլ ի Հոգւոյն Սրբոյ կրեալք խօսեցան մարդիկ Աստուծոյ (Բ Պետ 1.21), եւ Պօղոս թէ. մեզ յայտնեաց Աստուած Հոգւովն Սրբով (Ա Կոր 2.10): Երկրորդ, զի զանազան ծաղկաց պարզն հաւաքի եւ Դաւիթ ասէ. բանք Տեառն ընտրեալ են, քան զարծաթ սրբեալ եւ պարզեալ եօթնապատիկ ի հողոյ (Սաղմ 11.7), եւ վարդապետք եկեղեցւոյ ի նոցանէ հաւաքեն:

Երրորդ, զի քան զամենայն որակս համոյ քաղցրութեան քաղցր է ճաշակ մեղրին, սոյնպէս եւ զիմաստութիւնն սուրբ բանից Դաւիթ համեմատէ ի մեղր ասելով. քաղցր է նա, քան զմեղու խորիսխ (Սաղմ 18.11), եւ Պղատոն գրէ առ Թէոդորոս երկրաչափ. ով Թէոդորէ, այսպիսի իմն բարի պարգեւք, որպէս իմաստութիւնս յաստուածոց ոչ երբեք եկն առ մարդիկ, եւ ոչ երբեք գալոց է:

Չորրորդ, զի բժշկութիւնն է վիրաց եւ ցաւոց, որպէս ասէ առակ. մեծամեծք եւ տնանկք ի բժշկութիւնն մատուցանեն (Առ 6.8), սոյնպէս եւ իմաստուն բանք բժշկութիւնն է որպէս հոգւոյ եւ մարմնոյ, որպէս ասէ առակն. են, որ բանի խոցեն որպէս սրով, բայց լեզուք իմաստնոց բժշկեն (Առ 12.8): Եւ դարձեալ ասէ. բժշկութիւնն լեզուի ծառ կենաց (Առ 15.4):

Հինգերորդ, զի մեղրն ըստ որակ գունոցն զանազան են, այլ ըստ որակ համոցն՝ միեւնոյն, սոյնպէս եւ բանք սուրբք թեպէտ ըստ շարին զանազան ունին զկարգն, այլ ամենեքեան ըստ մի դիտաւորութեան են յուսումն մեզ եւ ի խրատ

ուղղութեան ըստ առաքելոյ. ամենայն զիրք աստուածաշունչ եւ օգտակարք ի խրատ են մեզ եւ յուսումն գիտութեան (Բ Տիմ 3.16): Այսքան բաղդատութիւն սուրբ բանից ընդ մեզր, վասն զի պարտ է վարդապետաց նմանել մեղուին:

Այլեւ պարտ է նմանել մեզ առ մեղուն բազում բաղդատութեամբ: Նախ, մշտաջան ժրութեամբ ժողովէ զմեզրն, վասն որոյ ասէ առակ. երթ առ մեղուն եւ ուսիր զհարդ գործունեայ է եւ այլն (Առ 6.8): Սոյնպէս եւ իմաստութիւն աշխատութեամբ քննի, որպէս ասէ Տէրն. քննեցէ՛ք զգիրս եւ տեսէ՛ք (Յովի 5.39), եւ Դաւիթ. լեզու իմ որպէս գրիչ երագագիր դպրի, վասն այն բոխեաց սիրտ իմ զբան բարի (Սաղմ 44.2):

Երկրորդ, եւ որպէս մեղուն օր ըստ օրէ մասն մասն ժողովելով լնու զբջիջսն, այսպէս եւ մեզ պարտ է օր ըստ օրէ աճել յիմաստս եւ ի գործս սուրբս, որպէս ասէ Պետրոս. աճեցէ՛ք շնորհօք եւ գիտութեամբ Տեառն (Բ Պետ 3.18): Երրորդ, զի որպէս մեղուն ի լուսաւոր նիւթոյ ամբարէ զմեզրն, սոյնպէս եւ իմաստութիւն հանգչի եւ ժողովի ի մաքուր խորհուրդն, որպէս ասէ առակ. ես իմաստութիւն բնակեցայց ի խորհրդեանն (Առ 8.12), եւ Տէրն. որ սուրբն են սրտիւք, զԱստուած տեսցեն (Մատթ 5.8):

Չորրորդ, զի որպէս նա իմաստութեամբ գործէ ի խաւարային տեղուոջ, զանկիւնսն ի վերայ որմանց հաստատելով նախ, եւ ապա հաւաքէ զմեզրն, սոյնպէս եւ պատշաճ է մեզ զգործնականն առաքինութիւն հաստատել եւ ապա ընդունել զտեսականն, զի գործնականն ասպնջական է տեսականին, ասէ փիլիսոփայն:

Հինգերորդ, զի ծնողասէրք են եւ առաջնորդին հետեւին ուր եւ երթայ, ի նա հարին եւ վասն նորա մեռանին, սոյնպէս եւ մեզ պարտ է զծնողն մեր զՔրիստոս սիրել, առնուլ զխաչն եւ զյետ հետոցն թագաւորին մերոյ ընթանալ եւ վասն նորա մեռանիլ զօրհանապագ եւ ոչ բաժանիլ ի նմանէ, ըստ Պողոսի. ո՞ մեկնեսցէ զմեզ ի սիրոյն Քրիստոսի եւ այլն (Հռ 8.35):

Վեցերորդ, զի ի վաստակս իւր առաւել ամբարէ զի եւ մարդկան տացէ, սոյնպէս եւ մեք ի վաստակոց մեր ըստ հոգւոյ եւ մարմնոյ հաղորդիլ պարտիմք կարօտելոցն ըստ հաւատարիմ եւ իմաստուն տնտեսին, զոր կացոյց Տէր ի վերայ գերդաստանի տալ ի ժամու. երանի իցէ ծառային այն, զոր եկեալ Տէրն գտանիցէ արարեալ (Մատթ 24.45):

Եօթներորդ, զի խայթոցին պատերազմին ընդ թշնամին, սոյնպէս եւ մեզ պարտ է պատերազմել ընդ թշնամոյն սատանայի, որպէս ասէ Պողոս. ոչ է մեզ մարտ ընդ մարմնոյ եւ արեան, այլ ընդ իշխանութիւնս եւ ընդ այսս չարութեան, վասն որոյ առցուք զվահանն հաւատոյ եւ զսաղաւարտն յուսոյ եւ զսուսեր Հոգւոյն (Եփ 6.12), այսինքն զբանն Աստուծոյ աղօթիւք, որպէս խրատէ առաքեալ, նոյնպէս եւ Դաւիթ ասէ. որպէս զզեն շուրջ եղիցի զքեւ զճշմարտութիւն նորա, ոչ երկիցես դու յերկիւղէ գիշերին եւ այլն (Սաղմ 90.5):

Ութերորդ, եւ որպէս մեղուն ծնանի ծագ ոչ ի սերմանէ, այլ ի վաստակոց իւրոց, այսպէս եւ վարդապետացն պարտ է ստանալ հոգեւոր զաւակ, այսինքն զաշակերտս բանին եւ նոքօք ուրախ լինի, որպէս մայր որդովք բերկրեալ ըստ Դաւթի (Սաղմ 112.9), եւ Յովհաննէս գրէ ի կաթողիկէն. իմ ուրախութիւն այն է, յորժամ լսեմ, թէ իմ որդեակդ գնան ճշմարտութեամբ (Գ Յովի 1.4):

Իններորդ, զի երկնաթռիչ է մեղուն, սոյնպէս եւ մեզ պարտ է երկնաթռիչս լինել զվերինն խորհելով, ուր Քրիստոս նստի ընդ աջմէ Աստուծոյ, որպէս ասէ առաքեալ (Կող 3.2): Եւ դարձեալ ասէ. մեր առաքինութիւն յերկինս է (Փիլ 3.20):

Տասներորդ, զի անարիւն է մեղուն բնութեամբ, զոր մեզ ստանալի է կամօք, այսինքն պահօք եւ անսուղութեամբ, զի սոյնպէս ցամաք հոգի իմաստուն եւ առաքինի է, ասէ փիլիսոփայն, եւ մի վայրաբեր լիցուք առաւելութեամբ գէջ եւ ջերմ խառնուածոյն: Զի ասէ մարգարէն. գիրացաւ, ստուարացաւ, լայնացաւ Յակոբ, եւ եթող զՏէր Աստուած (Բ Օրէնք 32.15), եւ թէ. մի մնացէ Հոգի իմ ի դոսա վասն լինելոյ դոցա մարմին (Ծննդ 6.3): Վասն որոյ եւ Տէրն խրատէ. զգոյշ կացէ՛ք անձանց շուայտութեամբ եւ արբեցութեամբ եւ հասանիցէ օրն այն. յաղօթս կացէ՛ք զերծանիլ յայնմանէ եւ կալ առաջի Որդոյ մարդոյ (Ղուկ 21.34): Այսքան առ այս:

Վասն զի չեն նման երեսք երեսաց հարցումն. Վա՞սն էր, որ չեն ամենայն անհատք մարդիկ համատիպ դիմօք, որպէս ասէ առակ. որպէս չէն նմանք երեսք երեսաց, նոյնպէս եւ ոչ սիրտք սրտից (Առ27.19):

Պատասխանի. Ձայս անձառ իմաստքն Աստուծոյ տոյնպէս տնօրինեաց, զի բազում վնասք լինելոց էր, թէ ոչ էին որոշեալ դիմօք: Նախ, զի ոչ ոք ճանաչէր զհայր կամ զեղբայր իւր, այլ ես զքեզ հայր գիտէի, եւ դու զայլ ոմն օտար՝ զեղբայր, որ լինէր մեծ շփոթումն: Երկրորդ, զի ոչ հարազատ որդին սեփհականէր զժառանգութիւն հօրն, այլ օտարն ի մեծութիւն հասանէր եւ իւրն չբաւորութեամբ տառապէր: Երրորդ, զի ոչ գիտէին զանդրանիկն ժամանակաւ եւ ոչ զկրտսերն եւ լինէր փոփոխումն վիճակաց նոցին, որպէս Յակոբ էառ զանդրանկութիւն Եսաւայ եւ Եփրեմ՝ զՄանասէին, թէպէտ սոքա ի տեսչութենէ Աստուծոյ, այլ նոքա ի պատրանաց լինէին: Չորրորդ, զի ոչ ճանաչէր այր զկին իւր եւ ոչ կինն՝ զայր իւր յազգակցաց եւ լինէր անօրէն խառնակումն, որպէս Յուդայ եւ զնու իւր, զի զԹամար ոչ ճանաչեաց (Ծննդ 38.15), եւ ոչ Ղովտ՝ զդստերս իւր (Ծննդ 19.33): Հինգերորդ, զի թէ մինն գողանայր կամ սպանանէր, զանմեղն դապատարտէին, որ էր ամենեւին անիրաւութիւն: Կամ զպարտսն յոչ պարտապանէն խնդրէին, որպէս այժմ անիրաւք զայլ ոք զայլոց գրաւ առնեն: Վեցերորդ, զի ոչ պատուաւորքն մեծարէին եւ ոչ անպատիւքն եւ անարգքն արհամարհեալք լինէին, այլ ընդդիմակն սոցին, զի ոչ ճանաչել կարէին եւ զժառայն, ազատն եւ անազատն, որպէս ասեն զՇամիրամէ, յորժամ սպանաւ զԱրայ ի պատերազմն եւ զայլ ոմն նման նորին պատուեաց, եւ ասացին, թէ աստուածքն յարուցին: Եօթներորդ, զի ոչ կարէին խոտել եւ ընտրել զբարին եւ զչարն, զսուրբն եւ զանսուրբն ի մարդկանէ, թէ գործոյն է այս, այլ անմեղութեամբ յարակցէին պղծոյն, եւ զխեղդ ոգւոց նոցա ընդունէին, զորմէ զգուշացուցանէ առակ. մի բնակէր ընդ առն անզգամի, զի մի ուսցիս զճանապարհս նորա եւ զխեղդ ոգւոց նոցա ընդունիցիս յանձին քում (Առ 22.5), զնոյն եւ մարգարէն Ղաւիթ. ընդ սրբոյն սուրբ եղիցես, ընդ ընտրեալս՝ ընտիր եւ այլն: Ութերորդ, զի ոչ երեւէր բարեկամն եւ թշնամին, սիրելին եւ ատելին եւ լինէր բազում սպանութիւն եւ աւերք, զի ոչ զգուշանային միմեանց, որպէս պատմի ի Ղատաւորքն, յորժամ Գեղեոն զփողն հնչեցոյց, այլազգիքն ինքեանք զինքեանս ի սուր մաշեցին ի զիշերի (Ղատ 7.22): Իններորդ, զի եւ ի հոգեւորն. փոքունքն զմեծացն անուանսն կոչէին ինքեանց ի մոլորութիւն մարդկանց, որպէս Սիմոն կախարդն ասէր զինքենէ, թէ Քրիստոսն իցէ, մինչեւ յանդիմանեցաւ ի Պետրոսէ (Գործք 8.20): Եւ սուտ առաքեալքն զճշմարտիցն կերպարանէին եւ այն, զի ոչ ունէին զնոյն տիպ: Տասներորդ, զի եւ բանականս մարդ քան զանբան կենդանիսն տգէտ լինէին, վասն զի ամենայն կենդանի ունի բնական ճանաչումն իւրոցն եւ օտարացն ըստ այնմ, որ արագիլ արդար կերակրէ զիւր ծնողսն միայն, եւ տատրական մեծացեալ ի զուգակցէն ոչ զուգի ընդ այլ տատրակի, եւ չորքտանիք զիւրեանց ծնունդսն դիտեցնեն եւ խնամեն: Այսքան առ այս:

Վասն գովութեան ժրագլուխ կնոջ հարցումն. Վասն էր ասէ. կին ժրագլուխ թէ ոք գտանիցէ, պատուական է, քան զքարինս պատուականս (Առ 31.10):

Պատասխանի. Չի զքարինս պայծառ վասն զարդու նորա բերէ այր նորա, եւ պատուական է այնպիսին վասն բազում պատճառի, զոր աստ թուէ ըստ կարգի: Նախ, զի ասէ. գործակից է առն իւրում ամենայն բարեաց եւ ոչ չարեաց (Առ 31.12), այսինքն, խրատէ զնա աղօթել առ Աստուած, ողորմել աղքատաց, սէր բարեկամաց, խաղաղութիւն դրացեաց: Երկրորդ, զի վստահ է ի նա սիրտ առն նորա, ասէ (Առ 31.11), եւ այս վասն երկու իրաց, այսինքն, վասն սրբութեան նորա, եւ վասն տնարարութեան նորա: Երրորդ, զի կարգաւորէ զգործաւորսն յիւրաքանջիւր գործ, որպէս ասէ. յառնէ ընդ առաւուտս եւ տայ կերակուր ընտանեացն եւ գործ նաժշտաց (Առ 31.15), զի մի ասիցեն թէ անօթի ենք, եւ չերթան ի գործ: Չորրորդ, ոչ միայն տայ այլոց գործ, այլեւ ինքն աշխատի եւ գործէ ձեռօքն. մանէ կամ ոստայնէ, որպէս ասէ. մխեաց զբազուկ իւր ի գործ եւ ճաշակեաց, զի քաղցր է գործելն (Առ 31.17): Հինգերորդ, վասն առաւել ժրութեան ոչ միայն ի ցերեկի գործէ, այլեւ ի գիշերի, որպէս ասէ. ոչ շիջանի ճրագ նորա զամենայն գիշերս, այլ անձանձրոյթ տայ ի լոյս (Առ 31.18): Վեցերորդ, զի եւ ի հեռաստանէ ժողովէ զմեծութիւն, որպէս ասէ. գտեալ ասր եւ կտաւ, արար հանդերձս պիտանիս եւ վաճառեաց եւ եղեւ իբրեւ զնաւ շահաբեր (Առ 31.13): Եօթներորդ, զի եւ զարանց գործ կատարէ արիութեամբ, այսինքն, ի շինել, ի տնկել եւ ի գործել զերկիր, որպէս ասէ. պնդեալ հզօրապէս զմէջս իւր (Առ 31.17), զի գօտին արիութեան է նշանակ: Տեսեալ, ասէ, անդաստան գեղեցիկ, եւ զնէ զնա, եւ ի պտղոց ձեռաց իւրոց գործէ զերկիր (Առ 31.16): Ութերորդ, զի

պատրաստե՛լ հանդերձս իւր եւ առն իւրում եւ ամենայն ընտանեացն եւ ոչ կարօտին արտաքուստ գնելոյ, որպէս ասէ. արար առն իւրում բեհեզս եւ ծիրանիս եւ անձին իւրում արկանիլիս եւ որ ընդ նովաւ են, զգեցեալ են պատմուճանս կրկնակի (Առ 31.21): Աստ գիտելի է, զի սեփհական գործ կնոջ մանելն է եւ ներկելն, վասն որոյ ասէ. գտեալ ասր եւ կտաւ, եւ արար հանդերձս, եւ աստ ասէ բեհեզս եւ ծիրանիս, որ զանազան որակ գունոցն նշանակէ: Իններորդ, զի պարզերեսանք է առն իւրում, որպէս ասէ. երեւելի է ի դրունս այր նորա, յորժամ նստի ի մէջ ժողովրդոց եւ ծերոց վասն երկու իրաց. մին, վասն հանդերձին պայծառութեան՝ բեհեզին, որ է սպիտակն, եւ ծիրանոյն, որ է թագաւորական, եւ երկրորդ, վասն սրբութեան կնոջն, որ պարծանք է առն, որպէս այլուր ասէ. կին ժրագլուխ պսակ է առն իւրում (Առ 12.4): Տասներորդ, զի համական է առն իւրում եւ միախորհուրդ, որպէս ասէ. ճանապարհք առն առաջի աչաց իւրոց են (Առ 31.31), եւ ոչ որպէս չարքն երկմիտ ի միմեանց, որ տուն բաժանեալ յանձն աւերի (Մարկ 3.25). այլ սոքա ի ճանապարհ կենցաղոյս միաբան ընթանան յամենայն գործ, վասն որոյ յաջողի նոցա յաւիտեանս յաւիտենից: Այսքան վասն զովութեան ըստ մարմնաւորին:

Նոյնպէս եւ ըստ հոգեւորին պատուական է կին ժրագլուխ վասն բազում պատճառի: Նախ, զի այնպիսին ողորմած է աղքատաց, տայ կերակուր քաղցելոց եւ ծածկոյթ մերկացելոց, որպէս ասէ առակ. զծեսս իւր բանայ աղքատաց եւ պտուղ կարկառէ տնանկաց (Առ 31.20): Երկրորդ, զի աղօթէ տարածամ եւ ի նոյն տքնի, որպէս ասէ առակ. զհաց դատարկութեան ոչ եկեր: Հաց դատարկութեան մի, այն է, որ զայլոց ուտեն, երկրորդ, այն է, որ շատ ուտէ, եւ կամ հանապազ ուտէ, եւ դատարկ մնայ ի գործոյ, երրորդ, այն է, որ առանց աղօթից ուտէ: Իսկ սա զիւր վաստակն ուտէ եւ, նախ, զայլս կերակրէ եւ հանապազ աղօթէ, որպէս ասէ. ձգէ ձեռն իւր յօգուտ, այսինքն, համբառնալով յաղօթ: Երրորդ, զի իմաստուն է եւ չափաւոր ի խօսս, որպէս ասէ. զբերան իւր եբաց չափով եւ իմաստութեամբ եւ չափ եղ լեզուի իւրում, զի կանանց ազգ կարի շատախօս եւ վայրագրոյց են, վասն որոյ սաստէ Պօղոս կորնթացուց. կանայք լուռ լիցին (Ա Կոր 14.34): Իսկ սա զիտէ զբանի յանցումն, վասն այն չափով խօսի, զի որ բանի ոչ յանցանէ, նա կատարեալ մարդ ասէ Յակոբոս (Յակ 3.2) եւ Տէրն. ընդ ամենայն դատարկ բանի համարս տալոց էք, ասէ, յաւուրն դատաստանի (Մատթ 12.36): Չորրորդ, զի ասէ. պարկեշտ են ճանապարհք տան նորա (Առ 31.27), այսինքն, չարքն եւ վատակացքն ատելի են նմա եւ չեն ընկերակիցք նորա, այլ պարկեշտքն եւ բարիքն, որ իւր նման են, զնոսա սիրէ եւ առ նոսա նստի: Հինգերորդ, զի եւ զորդիս եւ զընտանիս խրատէ սուրբ լինել եւ օրինապահ, ամենայն իրօք գեղեցիկ, որպէս զինքն, վասն որոյ ասէ. զբերան իւր բանայ հանճարով եւ օրէնսդրութեամբ (Առ 31.26): Վեցերորդ, զի վասն բարութեան նորա խնամէ Աստուած զգաւակ նորա եւ տունս նորա, որպէս ասէ. ողորմութիւն նորա կանգնէ զորդիս նորա եւ մեծացուցանէ (Առ 31.28), վասն որոյ երեք մանկունքն զառաքինութիւն հարցն յիշէին առ Աստուած, ասելով. վասն Աբրահամու եւ Իսահակայ եւ Իսրայէլի սրբոյ քո ողորմեա մեզ (Դան 3.31): Եւ առ Սողոմոն ասէ Աստուած. եթէ ոչ վասն Դաւթի ծառայի իմոյ, պատառէի յաւուրս քո զթագաւորութիւնդ քո (Գ Թագ 11.11): Եօթներորդ, զի զայնպիսին զովէ այր նորա, ասելով. բազում դստերք ստացան մեծութիւն տանց եւ բազումք արարին զառաքինութիւն, բայց դու առաւել եղեր, քան զամենեսեան (Առ 31.29), այսինքն, զի նոքա զոմանս ունին եւ զոմանս ոչ, զի թէ առաքինիք էին, տնարարք չէին, եւ տնարարքն ծուլանան յառաքինութենէ: Իսկ դու զհոգեւորն եւ զմարմնաւորն կատարելապէս ունիս. զտնարարութիւն, որպէս ասացաք եւ զաղքատսիրութիւն եւ զհամեստութիւն եւ զայլն ամենայն: Ութերորդ, զի ասէ, սուտ հաճութիւն եւ ընդունայն գեղ կնոջ ոչ գոյ ի քեզ (Առ 31.30): Սուտ հաճութիւն ասէ եւ ունայն զգեղն վասն երկու պատճառի. նախ, զի յանկարծ շնչէ ի նա հողմն մահուն, ոչ է եւ ոչ եւս երեւի տեղի նորա, ասէ Դաւիթ (Սաղմ 36.10), եւ երկրորդ, զի որպէս սուտ խօսքն բանն պաճոյճ երեւի, անպտուղ է, նոյնպէս եւ կինն, որ զերեսն զարդարէ միայն կերպարանօք ի վերոյ, այլ ինքն զարշելի է եւ սուտ, եւ սատանայի թակարդ է այնպիսին ի կորուստ մարդկան: Այնպիսին ոչ զովի ի մարդկանէ եւ ոչ օրինի յԱստուծոյ, այլ ասէ. կին բարեպաշտօն եւ իմաստուն օրինեցի, այսինքն, յԱստուծոյ եւ ի մարդկանէ, որպէս ասացաք: Իններորդ, զի զեկիւղածս Տեառն զովեսցէ նա, ասէ (Առ 31.31), այսինքն ոչ միայն ինքն բարեպաշտօն է եւ երկիւղած, այլ զհամանմանս իւր զովէ

եւ բարեհամբաւէ, զոր նախանձօտքն եւ չարքն զայլոց գովութիւն ծածկեն եւ չարահամբաւ լինին: Տասներորդ, զի ասէ. տուք նմա ի պտղոց շրթանց նորա եւ գովեսցի ի դրունս այր նորա (Առ 31.31), այսինքն, դուք երկիւղածք, որ ընկալայք գգովութիւն շրթանց նորա, դարձուցէք փոխարեն եւ գովեսցէք զնա, զի գովելի են գեղեցիկքն, ասէ իմաստասէրն, ընդ նմին եւ զայրն, որ գլուխ է նորա, գովեսցէք ի դրունս թագաւորաց եւ ի հրապարակս քաղաքաց: Այսքան գովութիւն է բարեպաշտ կնոջն:

Վասն պարսաւանաց չար եւ վատ եւ անարգ կանանց

Եւ բազում իրօք դնէ պարսաւանս չար եւ վատ եւ մոլի կանանց: Նախ, զի ասէ. մի հայիր ի կին չար, զի մեղր կաթէ ի շրթանց նորա եւ կատարած նորա դառնագոյն է, քան զլեղի (Առ 5.3), այսինքն, քաղցրապատիր բանք կնոջն հեշտութեամբ ըմբռնի գործն եւ յետ գործոյն վաղ կամ անագան ի խիղճ մտացն եւ ի զագիր մարմնոյն չարչարի եւ դառնանայ, որպէս Ամոնին եղեւ (Բ Թագ 13.15): Երկրորդ, զի ասէ. սուր երկսայրի է սպանանող (Առ 5.4), այսինքն, կին չար զմարմինն աստ սպանանէ եւ զհոգին՝ ի հանդերձեալն ըստ այնմ. պոռնիկք զարքայութիւն Աստուծոյ ոչ ժառանգեն (Ա Կոր 6.9): Երրորդ, զի ասէ. հեռի կաց ի նմանէ, զի մատնես զկեանս քո օտարաց (Առ 5.9), այսինքն, զի սէր մանկանն կապի ընդ ինքն, ընդ նմին տանի եւ զամենայն ստացուածս նորա: Չորրորդ, զի ասէ. մի յաճախեր առ օտար կին, որ ոչ քո իցէ (Առ 5.20), զի որսան ի կորուստ կամ ի մահ դատաւորաց կամ ի տանջանքն յաւիտենից: Հինգերորդ, զի ասէ. պահեա զքեզ յառնակին կնոջէ (Առ 6.24), որով մատնիս ի դատաստանն Աստուծոյ եւ ի սուր առն նորա եւ ի պատիժ դատաւորաց: Վեցերորդ, զի զին կնոջ պոռնկի որչափ նկանակ միոյ հացի է, ասէ, զի դիրին է կապենք պոռնկաց (Առ 6.26): Եօթներորդ, ասէ, կին զարանց պատուականաց զոգիս որսայ (Առ 6.26): Ութերորդ, ասէ. կինն ընդառաջ լիցի պոռնկական կերպարանօք եւ մոլորեցոյց զնա, իբրեւ արջառ ի սպանումն եւ իբրեւ զշուն ի տուն (Առ 7.20): Իներորդ, զի ասէ. զբազումս տապաստ էարկ յերկիր եւ անթիւ են սպանեալք ի կնոջէ (Առ 7.26): Տասներորդ, ասէ. ճանապարհի դժոխոց են տուն նորա, որ տանին յշտեմարանս մահու (Առ 7.27), զի որպէս ճանապարհն ի քաղաքն ածէ, եւ կին պոռնկին ի դժոխքն եւ ի մահն յաւիտենից: Մետասաներորդ, ասէ. կին անզգամ եւ յանդուզն եւ անամօթ կարօտ լիցի հացի (Առ 9.13): Երկուտասաներորդ, նստի, ասէ, ի դուրս տան իւրոյ եւ ասէ անցաւորացն. որ իցէ անմտագոյն, առ իս դարձցիր (Առ 9.15): Երեքտասաներորդ, եւ ցպակասամիտսն ասէ. հաց գողութեամբ կերիջիք եւ ջուր գողութեամբ արբջիք (Առ 9.17): Չորեքտասաներորդ, ասէ. երկրածինք առ նմա կորնչին (Առ 9.18): Հնգետասաներորդ, վասն չար կանանց ամուսնացելոց ասէ. աթոռ անարգութեան կին, որ ատեայ զիրաւունս (Առ 11.16), զի լեզուագարի, եւ անկարգ եւ անարգ աթոռ է առն անհանգիստ: Վեշտասաններորդ, իբրեւ զինդ ոսկի ի քիթ խոզի, այնպէս է կնոջ չարի գեղեցկութիւն իւր (Առ 11.22): Նախ, զի ընդ աղբ մեղաց թաւալի, երկրորդ, զի անպատշաճ է այնպիսոյն գեղն, երրորդ, ատելին բարուք սիրելի ոչ լինի այնու գեղովն: Եօթնետասաներորդ, ասէ. որպէս որդն փայտին վնասակար է, նոյնպէս կորուսանէ զայր կին չարագործ (Առ 25.20): Ութետասաներորդ, ասէ. իմաստունն կանայք շինեն գտունս, իսկ անզգամք ձեռօք իւրեանց կործանեն (Առ 14.1): Իներետասաներորդ, ասէ. որ ունի կին շուն, անմիտ է եւ ի բոզանոց լկտութեամբ զնայ (Առ 18.22): Քսաներորդ, նոյնպէս եւ շուն կնոջ լուանայ եւ ասի. չիք իմ գործեալ զանօրէնութիւնս: Քսանմեկերորդ, մի՛ տար զմեծութիւն կանանց եւ մի՛ զկեանս քո եւ զմիտս քո ի խորհուրդս յետինս (Առ 31.3): Քսաներկուերորդ, կաթիլ հանէ զայր ի տանէ եւ կին անզգամ հանէ զայր ի տանէ իւրմէ (Առ 27.15): Այսքան յաղագս առակաց քրոց վերջն է:

ՅԱՆԿ Է ԱՌԱՎԱՑՆ ՍՈՂՈՄՈՆԻ

Առաջին՝ Վասն առակաց եւ օրինակաց, եւ չորս են չափք որպիսութեան քրոց:

Երկրորդ՝ Վասն իմաստութեանց եւ հանձարոյ, ընդունել զդարձուածս բանից, եւ հանջարեղն առաջնորդ լիցի, եւ օգտութեան ուսմանց տասն զլիտով:

Երրորդ՝ Վասն երկիւղի, լուր որդեակ խրատու, իմաստութիւն յելս ճանապարհաց գովի, իբրեւ զմրրիկ է մահն եւ այն թէ յօր սատակման չլսեմ ձեզ, եւ Ղաւիթ ասէ՝ կարդացես եւ ես լուայց քեզ, վասն տնտեսին եւ վասն զղջման աստ կայ:

Չորրորդ՝ Որդեակ կոչէ, եւ որ թողուն զջանապարհս, եւ որ զուսումն մնակութեան, ոչ հասցեն ի տարեկանս, ողորմութիւն եւ հաւատք, եւ պատուեալ զՏէրն յընչից եւ վասն իմաստութեան:

Հինգերորդ՝ Աստուած իմաստութեամբ հիմունս, մի յապաղեր աղքատի, եւ կերակուր ամբարշտաց, պահեալ զսիրտ քո, յաջ եւ յահեակ խոտորումն, չորք են պատճառք զղջանալոյ, արբ ջուր ի քոց ամանաց, վա՞սն էր պոռնկութիւն խոտեալ է:

Վեցերորդ՝ Երախշխաւորք եւ սուտ վկայք, եւ պոռնիկ դեմք, սիրեն զսիրսլիս, եւ վասն մեծութեալ տասն գլխով, Տէր ստացաւ զիս սկիզբն ճանապակիաց:

Եօթներորդ՝ Իմաստութեան տուն, եւ վասն զենլեաց եւ սեղանոյ, եւ ծառայից կոչել տասն գլխով:

Ութերորդ՝ մեծութեան շահ եւ վնաս, եւ վասն աղքատութեան եւ հոգեւոր մեծութեան, եւ որ ողորմի փոխ տայ Աստուծոյ տասն տասն գլխով:

Իններորդ՝ Վասն զինոյ եւ արբեցութեան տասն տասն գլխով, մեծ եւ փոքր կշիռք տասն գլխով, եւ համբերութիւն տասն գլխով:

Տասներորդ՝ Վասն թագաւորաց եւ պատերազմի, եւ վասն հնազանդելոց, եւ թէ երեք դասնք են մեղաւորք, վասն ճանապարհաց տասն գլխով:

Մետասաներորդ՝ անդաստան եւ այգի է այր տասն գլխով, նախատինք վատաց որք ծոյլք են տասն գլխով:

Երկուտասաներորդ՝ Տգրուկ եւ դստերք նորին տասն գլխով, Աստ կանգ է երրորդ փոխին Առակաց եւ գովութիւն իմաստութեան տասն գլխով, իմաստութիւն մեղր է, եւ վարդապետք տասն տասն գլխով:

Երեքտասաներորդ՝ Աննման երեսաց տասն գլուխ, եւ կեին ժրագլուխ, եւ վասն վատ կանանց քսաներկու վկայութեամբ: